

ISSN: 2147 - 8465

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
KARATEKİN EDEBİYAT
FAKÜLTESİ DERGİSİ

CİLT: 6 SAYI: 1 NİSAN 2018

KAREFAD

ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY
JOURNAL OF
FACULTY OF LETTERS

VOLUME: 6 ISSUE: 1 APRİL 2018

Dergimiz yukarıdaki indekslerde taranmaktadır.

ÇANKIRI 2018

KAREFAD

Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi

BAHAR / SPRING	CİLT / VOLUME 6	SAYI / ISSUE 1	NİSAN / APRIL 2018
----------------	-----------------	----------------	--------------------

İmtiyaz Sahibi / Owner

Prof. Dr. Hasan AYRANCI, Rektör / Rector

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / General Manager

Prof. Dr. Tefik ERKAL, Dekan / Dean

Yayın İdare Merkezi / The Address of Publication Center

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanlığı, Çankırı/Türkiye

Tel.: +90 376 2189550 7424; Belgegeçer (Faximile): +90 376 2189551

E-mail: karefad@karatekin.edu.tr

Web: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karefad>

Editör / Editor-in-Chief

Prof. Dr. Tefik ERKAL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Editör Yardımcıları / Editorial Assistant

Dr. Öğr. Ü. Mustafa YILDIRIM, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Ü. Fatih GÜZEL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Öğr. Gör. Gürkan DAĞBAŞI, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Tefik ERKAL, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Hasan COŞKUN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Osman GÜMÜŞÇÜ, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. Yeşim YASAK, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Prof. Dr. İlhan YILDIZ, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Mehmet Turgut BERBERCAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Ensar ÇETİN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Doç. Dr. Ahmet ÖZCAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Ü. Nursel ASLANTÜRK, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Dr. Öğr. Ü. Gürkan DAĞBAŞI, Çankırı Karatekin Üniversitesi

İngilizce Editör / English Editor : Okutman Oktay YAZICI

Sekreteryaya / Secretary

Cemal KARATAŞ (Fakülte Sekreteri V.), Çankırı Karatekin Üniversitesi

Ahmet Tayip YAZIHAN, Çankırı Karatekin Üniversitesi

Baskı / Press

Anıl Grup Matbaacılık

www.anilmatbaa.com.tr

Tel: +90 312 483 63 53

Bu dergide öne sürülen fikirler makale yazar(lar)ına aittir. / Thoughts put forward in the journal are of author(s).

Karefad'da yer alan yazılar Yayın Kurulu'ndan izin alınmaksızın başka yerde yayınlanamaz. / An article published in KAREFAD may not be published elsewhere without the permission of the Editorial Board.

Yazım Kuralları için / Guidelines are at :

<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karefad/about/submissions#authorGuidelines>

Makale Gönderme / Articles should be sent to: <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/karefad>

Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi Ulakbim tarafından izlenen, SOBİAD tarafından taranan, İSAM veri tabanında ve TÜBİTAK DergiPark grubunda yer alan, yılda 2 kez basılı ve elektronik olarak yayımlanan süreli, hakemli ve akademik bir dergidir.

Dergi Basım Tarihi / Journal Publication Date: Nisan 2018 / April 2018

DANIŐMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr.	Abdullah GÜNDOĞDU	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Ahmet İNAM	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali AÇIKEL	GaziosmanpaŐa Üniversitesi
Prof. Dr.	Ali DUYMAZ	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Alimcan İNAYET	Ege Üniversitesi
Prof. Dr.	Birol ÇETİN	GaziosmanpaŐa Üniversitesi
Prof. Dr.	Bünyamin KOCAOĞLU	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Cevdet YILMAZ	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Doğan ATILGAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Ejder OKUMUŐ	Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Feridun ATA	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr.	Gülsün ATANUR BASKAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Hanifi VURAL	GaziosmanpaŐa Üniversitesi
Prof. Dr.	İlhan YILDIZ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr.	İnayet AYDIN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Lokman ÇİLİNGİR	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr.	Mahmut KAYA	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Mehmet BAYRAKTAR	Yeditepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa AYDIN	Kadir Has Üniversitesi
Prof. Dr.	Mustafa ÖZTÜRK	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr.	Osman GÜMÜŞÇÜ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Prof. Dr.	Osman KÖSE	Polis Akademisi
Prof. Dr.	Ömer DEMİREL	Cumhuriyet Üniversitesi
Prof. Dr.	Özkul ÇOBANOĞLU	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr.	Pakize AYKAÇ	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr.	Sami ŐENER	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr.	Sedat YAZICI	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr.	Şafak URAL	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr.	Őermin TAĞIL	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr.	Turan KARATAŞ	Atatürk Kültür Merkezi
Prof. Dr.	Uğur DOĞAN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr.	Viktor Ya. BUTANAYEV	Hakas Devlet Üniversitesi (Rusya Fed.)
Doç. Dr.	Diloram HEMRAYEVA	Özbek Bilimler Akademisi (Özbekistan)
Doç. Dr.	Kadir TEMUÇİN	Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr.	Nezir TEMUR	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr.	Salih ŞAHİN	Gazi Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü.	Özlem Yeşim ÖZBEK BAŐTUĐ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Ü.	Tarık ABDÜLCELİL	Ain Shams Üniversitesi (Mısır)
Dr.	Elsev Brina LOPAR	Prizran Üniversitesi (Kosova)
Dr.	Fariz KHALİLİ	Azerbaycan Üniversitesi

6. CİLT 1. SAYININ HAKEMLERİ / REFEREES OF VOLUME 6 ISSUE 1

Doç. Dr. Fatih SAKALLI	Gazi Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim KUNT	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Abdulselam ARVAS	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Doç. Dr. Nevzat ÖZEL	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih SONA	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Pelin KOCAPINAR	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim SONA	Yıldız Teknik Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Betül ÖZTOPRAK	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kürşat KURTULGAN	Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Fatih GÜZEL	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ebubekir Sıddık ŞAHİN	Ankara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim AKYOL	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kasım BİNİCİ	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Gürkan DAĞBAŞI	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Murat DEMİR	Gazi Üniversitesi

EDİTÖRDEN

Değerli Bilim İnsanları;

Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi olarak çıkardığımız KAREFAD'ın Nisan 2018 sayısıyla yeniden karşınızda olmanın heyecanı ve gururu içindeyiz. Bu sayımızda altı adet telif makaleye ve iki adet de kitap tanıtımına yer vermiş bulunuyoruz.

Dergide yayınlanan ilk makale, Emre GÖR tarafından kaleme alınan “*Atatürk'ün Tarih Öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge'nin “Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri”*” adlı yazısıdır. Mehmet Tevfik Bilge, Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisi'ndeki tarih öğretmenidir. Bu çalışmada, Mehmet Tevfik Bey'in “Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri” adlı eseri yazar tarafından günümüz harflerine aktararak okuyucuya sunulmuştur. Eser, Mehmet Tevfik Bey'in 1928 yılında Kuleli Askerî Lisesi'nde askerî personel ve öğrencilere verdiği konferansa dayanır.

Dergide yer bulan ikinci makale Mehmet Turgut BERBERCAN'ın “*Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebî İzleri III: İstanköy (Kos)*” isimli, yazarın seri yazılarından biridir. Türklerin 1523'te fethettileri İstanköy (Kos), Ege'nin On İki Ada bölgesinde bugün Rodos ile birlikte Türk varlığının hem nüfus hem de kültürel izler açısından devam ettiği önemli bir adadır. 1912'de İtalyan egemenliğine geçen İstanköy; 1947'de Yunanistan'ın idaresine bırakılmış ancak adadaki Türk varlığı, geçen yıllar zarfında yapılan zorunlu göçler ve asimilasyon politikaları yoluyla azalsa da kendini korumayı başarmıştır. İşte bu yazının amacı da, İstanköy'deki Türk ağzının kendine has özelliklerinin belirlenmesi, incelenmesi ve tanıtılmasıdır.

Üçüncü makale, Hatice KÖROĞLU TÜRKÖZÜ tarafından yazılan “*Koreli Şair Gim So Vol'ün Edebi Kişiliği Ve Şiirleri*” adlı yazısıdır. 2005 yılında Agora yayınevi tarafından derleme şiir kitabı olarak “Açelya Çiçeği” başlığı ile şairin bir kitabı Türk okurlarla buluşmuştur. Yazar çalışmasının birinci bölümünde şairin faaliyet gösterdiği dönemi ele almış; ikinci bölümde hayatı ve eğitim yıllarını anlatmış, üçüncü bölümde edebî kişiliği ve dördüncü bölümde ise eserlerine değinerek bir sonuca ulaşmıştır.

Dergide yer alan dördüncü makale, “*Kur'an'ın Edebî Anlatım Üslubundaki Çeşitlilik*” adını taşıyan İsa KANİK'in yazısıdır. Kur'an, kendisine farklı açılardan bakılabilen, muhtelif yaklaşımlarla değerlendirilmeye imkân veren bir kitaptır. Çağları ve bölgeleri aşan evrensel ilkeleriyle Kur'an'ın indiriliş maksadı insanların hidayeti ve doğru yolda olmalarını sağlamaktır. Bu sebeple farklı ırk, renk, inanç ve kültürel seviyedeki hitap alanının ilgi ve dikkatlerini iletilen mesaja çekmek için zaman zaman va'd, va'id, istifham, kasem, icmal, temsil, kıssa ve tasvir gibi muhtelif metotlar kullanmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı Kur'an'a asla salt bir edebî eser gözüyle de bakılmamalıdır. Yazar bu yazısında, Kuran'ın edebî üslubundaki çeşitliliği ele almıştır.

Dergide yayınlanan beşinci makale Mehmet Ali AKKAYA ve Coşkun POLAT'ın birlikte kaleme aldıkları “*Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinde Sözlü-Yazılı Kültür Unsuru Olarak Masal Algısı*” adlı yazıdır. Bu çalışmada; uluslararası literatürde en yaygın ve yalın bilgi kaynaklarından biri olduğu kabul edilen masalların Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri tarafından nasıl algılandığının ve ne derecede bilgi kaynağı olarak kıymetlendirildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında hazırlanan anket 131 Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencisi ile paylaşılmış, elde edilen sonuçlar “kültürel birikim ve bilgi kaynaklarındaki yazılı olandan elektronik ortamda olana doğru hızlı evrilme, masalların ‘z nesli’ tarafından daha az fark edilmesine neden olmaktadır ve bu etki her yeni kuşakta çok daha belirgindir” şeklinde oluşturulan araştırma hipotezini doğrulamıştır.

Altıncı makale, Arif AYTEKİN tarafından yazılan “*Sadık Hidayet’in Af Dileme/Tövbe Hikâyesinin Tercümesi ve Edebiyat Sosyolojisi Açısından Kısa Değerlendirilmesi*” adlı çalışmasıdır. Türkçede Behçet Necatigil tarafından ilk kez 1977’de çevirisi yapılarak Varlık Yayınlarında yayımlanan “Kör Baykuş: Bûf-i Kûr” kitabı ile tanınan Hidayet, gerek Türkiye’de ve gerekse dünyada edebiyat çevrelerince hatırı sayılır düzeyde saygı kazanmış bir yazar olarak görülmektedir. Yazara göre “Kör Baykuş” kitabı birçok edebiyat eleştirmeni tarafından “20. yüzyılda sürrealizm alanında yazılmış başyapıt” olarak kabul edilmektedir.

Bu altı makaleden sonra dergimizde yer verdiğimiz iki tanıtma yazısı vardır. Bunlardan ilki Ali YÖRÜR tarafından tanıtılan “M. Fatih KÖKSAL, *Son Dönem Divan Şairlerinden Kütahyalı Vasfî Dîvânı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, 230 s.” adlı eserdir.

Vasfî, Klâsik şiirin tekniğine vâkıf, sanatlarına ve mazmunlarına hâkim, özellikle de yaşadığı dönemin şiir dünyası çerçevesinde başarılı bir şairdir. İşlediği konular, dil ve eda bakımından Vasfî, Nâbî ile Nedîm arasında bir şair olarak değerlendirilebilir. Yazar bu eseri okuyucuya tanıtmaya çalışmıştır.

İkinci tanıtma yazısı Hacer Nurgül BEĞİÇ’e aittir. Yazar, “Mustafa Gürbüz Beydiz, *Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016, 308 s.” isimli eser hakkındaki görüşlerini okuyucu ile paylaşmıştır.

Mustafa Gürbüz Beydiz, kitabında Mısır mitolojisiyle ilgili yabancı kaynaklardan da yararlanmış. Beydiz’in yazdığı bu kitap ilkçağ medeniyetlerinden başlayan mitsel yolculuğu hayvanlar öznesi üzerinden ele almıştır ve bugüne kadar yazılmış olan geniş kapsamlı bir araştırmanın sonucu olarak okuyucuya sunulmuştur. Sümer, Mısır, Hitit, Çin, Hint, Türk, Anadolu, Kelt mitoslarına da yer vermiştir. Konular görsellerle desteklenmiştir ve kitapta toplamda 249 adet fotoğraf kullanılmıştır. Bu da okuyucunun zihninde konunun anlaşılmasının daha kolay olmasını sağlamakta ve mitolojinin sanata nasıl yansıdığını göstermektedir.

Kıymetli Bilim İnsanları;

Dergimizin bu sayısının da bilim ve kültür hayatına katkı sağlayacağına inanıyor, bir sonraki sayımız için destek ve yazılarınızı bekliyoruz.

Saygılarımızla...

Prof. Dr. Tefik ERKAL

(Editör)

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Makaleler / Articles

- 1 Atatürk'ün Tarih Öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge'nin "Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri" Adlı Eseri
Atatürk's History Teacher Mehmet Tevfik Bilge and His Work: "The Turks and Their Virtues in the World History"
Emre GÖR
- 31 Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebî İzleri III: İstanköy (Kos)
Literature Traces Of Old Turkish Existence In Greek Islands III: Istanakoy (Kos)
Mehmet Turgut BERBERCAN
- 46 Koreli Şair Gim So Vol'ün Edebi Kişiliği ve Şiirleri
Korean Poet Kim So Wol's Literary Individuality and Poems
Hatice KÖROĞLU TÜRKÖZÜ
- 68 Kur'ân'ın Edebî Anlatım Üslubundaki Çeşitlilik
The Diversity in Literary Expression Style of Qur'ân
İsa KANİK
- 88 Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinde Sözlü-Yazılı Kültür Unsuru Olarak Masal Algısı
The Perception of Tale as an Oral-Written Cultural Factor in Information and Document Management Department of Çankırı Karatekin University
Mehmet Ali AKKAYA
Coşkun POLAT

Çeviriler / Translations

- 113 Sadık Hidayet'in Af Dileme/Tövbe Hikâyesinin Tercümesi ve Edebiyat Sosyolojisi Açısından Kısa Değerlendirilmesi
Arif AYTEKİN

Tanıtlar / Book Reviews

- 125 M. Fatih KÖKSAL, *Son Dönem Divan Şairlerinden Kütahyalı Vasfî Dîvâmı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, 230 s.
Ali YÖRÜR
- 127 Mustafa Gürbüz Beydiz, *Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016, 308 s.
Hacer Nurgül BEGİÇ

Atatürk'ün Tarih Öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge'nin "Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri" Adlı Eseri

Emre GÖR*

Öz

Mehmet Tevfik Bilge Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisi'ndeki tarih öğretmeni olarak tanınan bir entelektüeldir. 1945'teki ölümüne kadar asker-tarihçi ve entelektüel-siyasetçi kimliğini birlikte taşıyan Bilge, eserlerinde Türk milletinin tarih boyunca yüksek kültür ve medeniyete sahip olduğunu, bu yüksek kültür ve medeniyetle dünya ve İslam medeniyetine önemli katkılarda bulunduğunu vurgulamaya çalışmıştır. Bu çalışmada, Mehmet Tevfik Bey'in "Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri" adlı eseri günümüz harflerine aktarılarak istifadeye sunulmuştur. Eser, Mehmet Tevfik Bey'in 1928 yılında Kuleli Askerî Lisesi'nde askerî personel ve öğrencilere verdiği konferansa dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Tevfik Bilge, Tarihte Türkler, Türkçülük, Türkler ve Hizmetleri.

Atatürk's History Teacher Mehmet Tevfik Bilge and His Work: "The Turks and Their Virtues in the World History"

Abstract

Mehmet Tevfik Bilge is an intellectual known as Mustafa Kemal's history teacher in the Manastır Military High School. Until his death in 1945, Bilge who is a soldier-historian and intellectual-politician has tried to emphasize that the Turkish people have high culture and civilization throughout history and that they have made important contributions to the world and Islamic civilization with this high culture. In this study, Mehmet Tevfik Bey's book titled "Cihan Tarihi'nde Türkler ve Meziyetleri" was presented to the translated into today's letters. The book is based on a conference given by Mehmet Tevfik Bey to military personnel and students in the Kuleli Military High School in 1928.

Key Words: Mehmet Tevfik Bilge, Turks in history, Turkism, Turks and their missions.

*Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, emregor1987@gmail.com

Geliş Tarihi - Received: 21.05.2017

Kabul Tarihi - Accepted: 12.03.2018

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüzyılında “devleti kurtarmak” ya da “yıkımı engellemek” ekseninde birçok fikrî akım gelişmiştir. Bu akımlardan biri de Türkçülük akımıdır. Başta Yusuf Akçura ve Ziya Gökalp gibi düşünürler olmak üzere bu akımın temsilcilerine göre, çok uluslu Osmanlı İmparatorluğu'nun ayakta kalabilmesi, imparatorluğun dayandığı zümre olan Türklerin her alanda ön plana çıkarılmasıyla mümkün olabilirdi. Hatta bu aydınların çoğu, imparatorluğun kurtuluşunu bu ülkünün yaşatılmasına bağlı görüyorlardı. Çünkü bu aydınlar göre devletin hâkimiyeti altındaki diğer uluslarla karşılaştırıldığında imparatorluğun bekası için en çok çalışan ve cepheden cepheye samimiyetle koşanlar Türklerdi. Hatta Mehmet Tevfik Bey'in ifadesiyle “(...) *Türk toplulukları içinde kendilerini cihana tanıtan, harikalar yaratan, bütün Türklüğü eski şanıyla, şerefiyle, şöhretiyle yaşatan ve (...) canıyla başıyla ve bütün varlığıyla en ziyade çalışan yalnız Anadolu Türkleri idi* (Bilge, 1928: 31).” Bu nedenle o zamana kadar ihmal edilen Türk unsuru, imparatorluğun aslî bir unsuru olarak hak ettiği değeri görmeliydi. Bu düşünceler söz konusu aydınlar tarafından çoğu zaman açıkça ifade edildiyse de, bir hanedan imparatorluğu olan Osmanlı İmparatorluğu varlığını devam ettirdiği müddetçe tam bir uygulama alanı bulamamıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılışından sonra da aslî olarak Türk unsuruna dayanan genç Türkiye Cumhuriyeti'nin bilhassa ilk yıllarında tartışmalar devam edecektir.

Tartışmalar devam ededursun, cumhuriyetin ilk yıllarına gelindiğinde İslamiyet öncesi Türk Tarihi'ne ait bilinenlerin yok denecek kadar az olduğu anlaşıldı. Bu nedenle Türk Tarih Tezi ortaya atılarak İslamiyet öncesi Türk Tarihi'ni konu edinen çalışmalar yapıldı. İlk olarak Batılı tarihçilerin çalışmaları incelendi. Özellikle Fransız Léon Cahun'un (1841-1900) 1873'te Birinci Oryantalistler Kongresi'nde sunduğu “*Orta Asya'nın Prehistorik Çağı'nda Orta Asya'da bir iç deniz olduğu ve bu iç denizin kurumasiyla Türklerin göç ettikleri ve dünyanın geri kalan kısmını medenileştirdikleri*” tezi tarihçilerin gözünden kaçmadı ve bu konuda çeşitli araştırmalar yapıldı. Sonraları, 1931'de kurulan Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti'nin öncülüğünde Türk, İslam ve Dünya Tarihi bir bütün olarak incelenerek konferanslar, kongreler, seminerler düzenlendi. Bunlar arasından Türk ve Türkiye Tarihi'ne ait çeşitli çalışmalar yayımlandı. Bilhassa Tevfik Bıykoğlu, Samih Fırat, Reşit Galip, Ahmet Zeki Velidi Togan, Sadri Maksudi Arsal, Ahmet Ağaoğlu ve Fuat Köprülü gibi dönemin ileri gelen simaları önemli çalışmalara imza attılar (Gölen, 2002: 161-163).

Aslına bakılırsa bunlardan önce de çok önemli çalışmaların yapıldığını söyleyebiliriz. Özellikle XIX. yüzyılın son çeyreği ve XX. yüzyılın başlarında Türk ve Orta Asya Tarihi üzerine yapılan birçok çalışma

bulunmaktadır. Bunlar arasından Arminius Vambery, Wilhelm Radloff, Vasili Barthold ve Léon Cahun gibi yazarların çalışmaları önemli ilham kaynakları olmuştur (Akman, 2011: 87-88). Türk tarihçiliğinde ise İslam ve Osmanlı sınırlarını aşmış Türk Tarihi'nin diğer devirlerini ele alan ilk eserin, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki hizmetleri dolayısıyla "*Şipka Kahramanı*" olarak ünlenen Süleyman Paşa'nın "*Tarih-i Âlem*" adlı eseri olduğu kabul edilir. Bunun dışında eski Sadrazam ve I. Meclis-i Mebusan Reisi Ahmed Vefik Paşa da Türk Tarihi araştırmalarını İslam ve Osmanlı sınırlarının dışına çıkarıp genişleten öncü araştırmacılar arasında gösterilebilir. Ahmed Vefik Paşa, Ebulgazi Bahadır Han'ın "*Şecere-i Türki*" adlı eserini Doğu Türkçesinden Osmanlıcaya çevirerek, millî tarihimizin Osmanlı devri ile başlamayıp Orta Asya'ya uzandığını göstermek istemiştir. Ayrıca Vefik Paşa "*Lehçe-i Osmanî*" adlı eserinin "*Türk*" maddesinde Türk Tarihi'nin hicretten beş bin yıl önce başladığına işaret eder. Toplu olarak bir Türk Tarihi yazmaya teşebbüs eden ilk tarihçimiz ise ünlü Türkçü Necip Âsım Bey'dir. Necip Âsım Bey, Léon Cahun'un "*Asya Tarihine Giriş, Türkler ve Moğollar*" adlı eserinden faydalanarak bütün Türk tarihini içine alacak bir "*Türk Tarihi*" hazırlamaya başlamış, fakat sadece eserinin birinci kısmını tamamlayabilmiştir (Aydın, 2005: 205-206). Bu eserlerin dışında, Yusuf Akçura'nın 1904 yılında Mısır'daki "*Türk*" adlı gazetede neşrettiği "*Üç Tarz-ı Siyaset*" (Akçura, 2004) başlığını taşıyan makaleleri, Türkçülük akımının başucu eseri olmuştur. Büyük mütefekkir Ziya Gökalp'in 1923'te yayımladığı "*Türkçülüğün Esasları*" (Gökalp, 2016) adlı eseri de, hâlâ konuyla ilgili en önemli eserler arasındadır.

Osmanlı'dan kalan bu zayıf bakiye ile cumhuriyetin ilk yıllarında, yukarıda da ifade edildiği gibi Türk Tarihi araştırmalarına devam edilmiştir. Bu dönemde Türk Tarihi üzerine eser verenlerden biri de Mehmet Tevfik Bey'dir (1865-1945).¹ Mehmet Tevfik Bey hayatı boyunca sahip olduğu

¹ Mehmet Tevfik (BİLGE); 1865 (H. 1281) yılında Manastır'da doğdu. Babasının adı Hacı Salih, annesinin adı Ümmü Gülsüm'dür. Mehmet Tevfik Bey, 1883'de İstanbul Topçu Harbiyesi'nden mezun olarak 1887'de Manastır Askerî İdadisi'nde Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) rütbesiyle tarih muallimliğine atandı. Bu okulda görevli olduğu 1896-1899 yılları arasında Mustafa Kemal'in tarih öğretmenliğini yaptı. Bu okulda görevliyken Sahra Topçu Kaymakamlığı'na (Yarbay) yükseldi; 1911 yılında Topçu 15. Alay Kumandanlığı'ndan emekli oldu.

Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'deki hâkimiyetine son veren Balkan Savaşları'ndan (1912-1913) sonra İstanbul'a gelerek Beşiktaş semtinde ikamet etmeye başlayan Mehmet Tevfik Bey, Birinci Dünya Savaşı dolayısıyla yeniden göreve çağrılarak Kuleli Askerî İdadisi'nde tarih öğretmenliğine atandı. Savaştan sonra yeniden emekliye ayrılıp, bir süre sonra Kuleli Askerî İdadisi ve İstanbul Kız Lisesi'nde tarih dersleri vermeye başladı. Bu okullarda görevliyken Türk Tarih Kurumu üyeliğine seçilen Mehmet Tevfik Bey, I. Türk Tarih Kongresi'ne de katılarak "Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşu" konulu bir konferans verdi. 1934 tarihli Soyadı Kanunu'yla "Bilge" soyadını aldı.

asker-tarihçi, entelektüel-siyasetçi ve hepsinden önemlisi Mustafa Kemal'in Manastır Askerî İdadisi'ndeki tarih öğretmeni vasıflarıyla tanınır. Aslına bakılırsa Mehmet Tevfik Bey'in tarihin arka planında kalmış önemli bir vasfı daha vardı: Tevfik Bey "*Erken Cumhuriyet döneminin Ziya Gökalp'i*" idi. Mehmet Tevfik Bey'in, 1876 doğumlu olan Ziya Gökalp'ten on bir yaş büyük olmasına ve Ziya Gökalp ile aynı dönemde yaşamasına rağmen Gökalp'in eserlerinden etkilendiği söylenebilir. Nitekim Mehmet Tevfik Bey'in eserlerinde bir Ziya Gökalp havası açıkça sezilenir: Tevfik Bey'in - mesela "*Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri (1928)*" ya da "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Safahat-ı Siyasiyesi, İnkıraz ve İstiklal Muharebesi (1924)*"- eserlerini incelerken kendimizi sanki Gökalp'in eserlerinden birini okuyormuş gibi hissederiz.

Mehmet Tevfik Bey yazdığı eserleri ve öğrencilerine verdiği tarih derslerinde Türk milliyetçiliğini savunmuştur. XIX. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu için ifade edilen "*Hasta Adam*" yakıştırmasını asla kabul etmeyen Tevfik Bey, Türk milletinin tarih boyunca yüksek kültür ve medeniyete sahip olduğunu, bu yüksek kültür ve medeniyetle dünya ve İslam medeniyetine önemli katkılarda bulunduğunu vurgulamıştır. Türk milletine atalarının ve geçmişinin yanlış anlatıldığını savunan Mehmet Tevfik Bey, Türk ırkının tarihte oynadığı önemli rolleri her vesile ile dile getirmeye çalışmıştır.

Bu çalışmada, Mehmet Tevfik Bey'in *Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri* adlı eseri günümüz harflerine aktararak istifadeye sunulmuştur. Bu eser, Mehmet Tevfik Bey'in 1928 yılında Kuleli Askerî Lisesi'nde askerî personel ve öğrencilere verdiği konferansa dayanmaktadır. Bu konferans metni aynı yıl içinde İstanbul Âmedî Matbaası'nda basılarak yayımlanmıştır. Mehmet Tevfik Bey eserine Türklerin ilk yurdu olan Orta Asya coğrafyasının özelliklerini belirterek başlamaktadır. Ona göre Orta Asya'nın çetin coğrafi şartları Türklerin tahammül ve metanet hislerini kuvvetlendirmiş ve bundan ötürü Türkler büyük ve güçlü devletler

Mehmet Tevfik Bey, Kuleli Askerî İdadisi'nde ve İstanbul Kız Lisesi'nde görevliyken Atatürk'ün de teşvikiyle V. Dönem Diyarbakır milletvekilliğine seçildi (16 Şubat 1935). Milletvekilliğinde Maarif Encümeni üyeliğinde bulunan Mehmet Tevfik Bey, milletvekilliği görevi sona erdikten sonra 12 Şubat 1945'teki ölümüne kadar İstanbul Beşiktaş'ta mütevazı bir yaşam sürmüştür. Eserleri: *Tarih-i Osmanî*, Karabet Matbaası, İstanbul, 1892,1896/ Harp Okulu Basımevi, İstanbul, 1911, 1914; *Manastır Vilayeti Tarihçesi*, Beynelmîlel Ticaret Matbaası, Manastır, 1911; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Safahat-i Siyasiyesi, İnkıraz ve İstiklal Muharebesi*, (Kuleli Askerî Lisesi'nde verdiği konferans) Harp Okulu Basımevi, İstanbul, 1924; *Cihan Tarihi'nde Türkler ve Meziyetleri*, (Kuleli Askerî Lisesi'nde verdiği konferans) Âmedî Matbaası, İstanbul, 1928; bkz. Güngör Toplu, *Atatürk'ün Tarih Öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2006, s. 11-45.

kurabilmişlerdir. Ayrıca Orta Asya'dan Asya ve Avrupa'nın muhtelif yerlerine yayılan Türk toplulukları, Asya ve Avrupa kıtalarında meydana gelen büyük değişimlerin başlıca unsuru olmuşlar ve medeniyetin her tarafa yayılmasına hizmet etmişlerdir. Bunların dışında eski Türk kavimlerinin tarihte üstlendikleri önemli rolleri örneklerle açıklayan Tefik Bey, Göktürklerin siyasî girişimlerinden, Uygurların ulaştıkları yüksek kültür seviyesinden ve Hunların Avrupa'yı istilasından bahsetmekte; ayrıca, İslamiyet'in kabulünden önce Türk kültürünün özelliklerine değinerek Türklerin toplumsal yapısından, aile hayatından, inançlarından, âdetlerinden ve kültür yapılarından söz etmektedir.

Mehmet Tefik Bey Türklerin İslam tarihindeki yerleri ve oynadıkları rolleri de ele almaktadır. Ona göre kendi rızalarıyla İslamiyet'i kabul eden Türkler, tarihte bu dinin en fedakâr ve en kuvvetli savunucuları olmuşlardır. Gerek Emevîler devrinde ve gerekse Abbasîler döneminde İslam âlemini güç, kültür ve medeniyet yönünden yükselten unsurun Türk askerî birlikleri ve Türk âlimleri olduğunu belirten Tefik Bey, eserinde ilk Türk-İslam devletlerinin tarihte oynadıkları önemli rollere de atıfta bulunmaktadır. Mehmet Tefik Bey eserin devamında Türk âlimlerinin ve Osmanlı İmparatorluğu'nda yetişmiş mütehassısların isimlerine yer verdikten sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu şartlara değinmektedir. Türk milletini, Birinci Dünya Savaşı sonunda düştüğü vahim durumdan Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde başlatılan Milli Mücadele'nin kurtardığını vurgulayan Mehmet Tefik Bey, eserini şu coşkulu sözlerle sonlandırır:

“Ey Türkiye vatanı ve ey Türkiye Cumhuriyeti! Bundan sonra senin bir kılına bile hata getirmek isteyen her hareket emin ol ki bütün Türk evlatlarının samimî azimleriyle derhal ezilecek ve mutlaka tepelenecektir. Ve ey Türkiye vatanı! Emin ol ki biz Türkler tahtları yıkarak seni başımıza taç eylemişizdir. Yaşasın Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, payidar olsun Türkiye Cumhuriyeti.”

ESER

Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri

Türklerin ilk vatanı Orta Asya yaylasıdır. Oturdıkları geniş saha Ural Nehri'nden Balhaş [Balkaş] Gölü'ne, Hazar Denizi'nden Çin ülkesine ve Sibirya'nın güney eteklerinden Himalaya Dağları'na kadar uzanır. Geniş bozkırlar, kızgın çöller ve yeşil vahalardan müteşekkil olan bu büyük ülke asırlarca eski Türk kavimlerinin faaliyet merkezi olmuştur.

Baykal Gölü'nün güneydoğu sahilinden Pamir Yaylası'na kadar kuzeydoğudan güneybatıya doğru uzanan Altay, diğer adıyla “*Tanrı Dağ*” silsileleri bu geniş araziye iki havzaya ayırır ve ziynetlendirir. Doğu havzası batı havzasından 1600 metre yüksektir. Batı havzasının çok eski zamanlarda deniz olması hasebiyle bazı tarafları tuz tersibatını² havi olduğundan ziraata elverişli olmayan çıplak yerleri varsa da her tarafı bitkilerden hâlî değildir. Birçok yerlerinde sık ormanlar ve çam, söğüt, kavak, kayın ağaçları dört metreye kadar uzanır. Saksavul ve okalıptüs ağaçları yetişir.

Amur, Huang-ho, Kiyang, Yaksart adını alan Siri Derya (Seyhun), Oksus adını alan Amuderya (Ceyhun), Obi, Yenisey, Lena, Tarım, İli ve Ganj Nehirleri yarıları ve vadileri doldurur. [Nehirler] bitki örtüsü kuvvetini arttırır. Dağlarda bakır, demir, altın madenleri ile zümrüt, elmas, firuze taşları bulunur. Nehirlerin vadilerinde ise sürülerle ahular, kulan denilen yabani atlar, sarı tonlu parsar, maral denilen büyük geyikler, yak denilen yabani develer, Tibet yaylalarından gelmiş boynuzları burmalı argali koyunlar gezerler. Yalnız Altay Dağları'nın kuzey taraflarından Volga Nehri'ne, Kafkasya'ya ve Don Nehri'ne kadar bozkırlar uzanır. Buraların çoğu yerleri boştur. Fakat buranın ahalisi çobanlıkla meşgul olur, at ve kısrak yetiştirirler. Atlar ve kısraklar bozkırlarda yaşayan insanların ihtiyaçlarını temin eder ve göçmelerini kolaylaştırır. Batı havzasında İlkbahar hayat mevsimidir. Dağlarda toplanan karlar erir, yarıları, vadileri doldurur. Her taraf yeşil vahalar, zarif laleler, rengârenk zambaklar, körpe fidanlarla dolar. Yazın ise bozkırlarda vahalar arasından zaten nadir akan sular güneşin hararetinden kumlar arasına gömülür. Nehirlerin yatakları kurur. Bir iz halinde görünür. Güneşin ışığıyla parlayan göller tümüyle susuz kalır. Yeryüzü adeta sıcaktan pişer. Parlak tuğla şekline girer. Velhâsıl bu mevsimlerde Türk vatanının çetin toprakları, sert rüzgârları, kızgın semaları Türklerin bünyeleri ve yaşayışları üzerinde büyük bir tesir icra eder ve refah vasıtalarından kendilerini mahrum eyler. İşte muhitin bu vechile refah vasıtalarından mahrum olması Türklerin tahammül ve metanet hassalarını kuvvetlendirmiş ve bu sebep, şimdi sırasıyla arz edeceğim vechile onların geniş ülkelerde zaferden zafere koşarak muazzam devletler kurmalarını ve cihanı istilaya muvaffakiyetlerini temin etmiştir. Bu geniş kıtada sayılarının

² Çökeltme, tortulaşma (hazırlayan).

çoklukları itibariyle birbirlerinden uzak yerlerde türlü türlü coğrafi ve ictimai âmillerin tesiri altında yaşayan Türk şubeleri muhtelif zamanlarda başka başka isimler almışlardır. Hiyung-nu'lar³, Tukyular⁴, Uygurlar, Yüesiler, Sakalar, Kıpçaklar, Kalaçlar, Karluklar, Kanıklılar, Oğuzlar, Peçenekler, Hazarlar, Hunlar, Kumanlar, Türkmenler, Uzlar, Finliler, Bulgarlar, Macarlar, Karahanlılar, Elamlar, Akadlar, Sümerler, Nogaylar, Avarlar, İskitler, Tunguzlar, Çeçenler gibi. Bu isimlerini arz ettiğim Türk şubeleri Asya ve Avrupa kıtalarında pek mühim roller oynamışlar ve Asya kıtasında vukua gelen büyük değişimlerin başlıca unsurları oldukları gibi medeniyetin her tarafa yayılmasına hizmet etmişlerdir. Bunlardan Hiyung-nu Türkleri milattan iki asır evvel Çinlilerin Mete namını verdikleri Oğuz Han adlı hakanları zamanında Çin'in kuzeyinde esaslı ve kuvvetli bir Türk devleti vücuda getirerek bütün Asya'ya sahip olduktan başka, güneydeki Çinlileri Türk akınlarına karşı meşhur Sedd-i Kebir'i⁵ yapmaya mecbur ettiler. Nihayet Çinlilerin hücumları üzerine batıya doğru çekilmiş olan Hiyung-nu'lar miladi beşinci asırda Gobi Çölü'nün kuzeyinde Altay Dağları eteklerinde meşhur Tukyü adıyla büyük Türk imparatorluğunu teşkil ettiler. Çin lisanında "r" harfi olmadığı için Tukyü denilmiştir. Yoksa aslı "*Türkyu*"dur. Bu muazzam imparatorluk miladi altıncı asırda pek çok siyasi ehemmiyet kazanmıştır. O zaman dünyanın en büyük ve en medeni devletleri olan Çin ve Bizans hudutları arasında hükümet kurmuş olan Tukyü hükümdarı İlhan Mukan Han, Hazar Denizi'nden Kura'ya kadar uzanan geniş ülkesinin doğu ve güney kısımlarını muhafaza için Çin İmparatorluğu'nun yardımından geri kalamayacağı gibi, ülkesinin batıdaki kısmını muhafaza için de [İlhan Mukan Han'ın] Bizans devletiyle dostane münasebetlerde bulunması gerekiyordu. Ve yapmış olduğu plan mucibince Sarı Nehir ile Tuna arasında sulh ve asayişini temin ile bütün Asya'ya hükmetmenin, Türk hükümeti vasıtasıyla bu iki medeni devletle bir ittifak akdiyle mümkün olacağına kâni idi. Fakat o sıralarda Çin'de meydana gelen birtakım karışıklıklar İlhan Mukan Han'ın tasavvurlarını akim bırakmıştır. Ancak İlhan Mukan Han'ın Çin İmparatoru'na ve Bizans İmparatoru'nun da İlhan Mukan Han'a birer sefir gönderdikleri muhakkaktır. Bir de İlhan Mukan Han miladi 569'da Bizans İmparatoru İkinci Justinyanus'a ticari ve askerî bir muahede akdi için bir sefir göndermiş ise de bu mühim teşebbüs de neticesiz kalmıştır. Tukyü Hakan'ın nezdine sefaretle gelen bir Bizans tarihçisinin verdiği tafsilata göre hakan sefiri otağında altın bir taht üzerinde kabul etmişti. Bu tahtın iki tekerleği vardı. İcabında bir atla çekilebilirdi.

³ Bu isim kaynaklarda Hsiung-nu, Xiongnu, Hsien-yun, Hiwong-nuo olarak da geçmektedir; mesela bkz. Peter B. Golden, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, Osman Karatay (Çev.), Karam Yayınları, İstanbul, 2006, s. 67 (h.).

⁴ Göktürkler (h.).

⁵ Sedd-i Kebir: Çin Seddi (h.).

Bütün çadır en güzel renklerle pek mahirane işlenmiş ipekli mensûcâtla⁶ müzeyyendi. Yine bu tarihçi gördüğü diğer çadırlardan da bahsediyor. Bu çadırlardan birinde hakanın o asrın modası gereği ziyafetlerde uzandığı gayet müzeyyen altından bir yataktan (sedir), heykellerden, altından yapılmış destilerden, ibriklerden, kıymettar sandalyelerden, kürsülerden ve silahşorluğa ait tezyinattan haber veriyor ve “görmüş olduğum bu eşyalar Bizans’takilerden kıymetsiz değildi” diyor {Köprülüzade Fuad Bey’in Türkiye Tarihi sayfa 42}.

Hiyung-nu’ların bir kısmı olan Uygur Türkleri miladi sekizinci asırda Kara Hoca (Turfan) şehrini hükümet merkezi yaptılar. Türk irfanını, ilmini Asya’da Uygurlar muhafaza ettiler. Türkistan’ı, Moğolistan’ı, Kansu Eyaleti’ni aldılar. Tukyü’ların memleketine hâkim ve vâris oldular. Tuna boylarından Kura’ya kadar olan geniş bir kıtada miladi on dördüncü asra kadar hüküm sürdüler. Pek mühim şahsiyetlerden olan hakanlarından Bilge Han ile Kül Tigin Han zamanlarında Orhun Vadisi’nde ve payitaht olan Turfan şehrinde medenî eserler vücuda getirdiler. Bu şehir kıymettar resimler, muazzam saraylar ve mabetler, makberlerle donatılmıştı. Mabetlerin duvarları dinî manzaralar gösteren levhalar ve çeşit çeşit renkli nakışlarla müzeyyendi ki bunların bir takımları Avrupa müzelerindedir. Alman şarkiyatçı “von Le Coq”⁷ tarafından yirmi sene evvel Kara Hoca şehrinde yapılan kazı ve tetkikler neticesinde birçok yazma kitap da bulunmuştur. Harfleri gayet güzel, yazılışı pek mükemmel olan bu kitapların yazımında türlü türlü renkler kullanılmıştır. Renkler daima ahenkli bir uyumla takip edilmiştir. Kitapların sayfalarının kenarlarına kemal-i itina ile gayet ince ve nazik kitabeler çizilmiş ve sayfa başlarına çeşitli süsler ve tasvirler resmedilmiştir. Bu kitaplar nefis kâğıtlar ve deriler üzerine yazılmıştır. Kâğıt gayet güzel, deriler ise şimdi kullandığımız güderiler⁸ gibi ince ve naziktir. Bundan başka sanâyi-i nefiseden⁹ bir takım heykeller, minyatürler, gayet zarif çiniler ve kıymettar kumaşlar meydana çıkararak, orada eski bir Türk medeniyetinin mevcudiyetini göstermiş olduğundan o zaman Türklerin de sanat hislerinin çok yüksek bir derecede olduğu anlaşılmıştır. Uygur Türklerinin bu gibi eşsiz eserlerini gören şarkiyatçı von Le Coq diyor ki “İngiltere-Almanya-Fransa’da böyle şeyler yokken hayret verici ve takdire şayan büyük bir medeniyet sahibi olan cedleriyle bugünkü Türkler çok iftihar edebilirler.” {Köprülüzade Fuad Bey’in Türkiye Tarihi sayfa 30}.

Uygur hakanları elçileri ve yabancıları huzurlarına kabul ettikleri zaman som altından bir taht üzerinde otururlardı. Hakanın üstünde yeşil

⁶ Mensûcât: Dokumalar, dokunmuş şeyler (h.).

⁷ Alman Arkeolog ve Orta Asya kâşifi Albert von Le Coq/1860-1930 (h.).

⁸ Güderi: Yumuşak, hafif ve su emme özelliğine sahip deri türü (h.).

⁹ Sanâyi-i Nefise: Güzel Sanatlar (h.).

satenden bir manto, başında ipek bir bağ bulunurdu. Yan taraflarında, ellerinde bayraklar, mızraklar ve oklarla muhafızlar dururlardı. Çadırı işlemeli ipektendi. Uygur hakanı ziyafetlerde eski modaya uyarak gayet müzeyyen bir yatağa uzanırdı. Miladın 568 tarihinde Türk hakanının huzuruna kabul olunan bir Bizans elçisi hakanın iri bir altın taht üzerinde konmuş dört tavusunu ibretle seyrettiğini anlatıyor. Hatta hakanın ibrik ve vazolarının altından, kaplarının gümüşten olduğunu eserinde yazıyor. Bizans elçisi ziyafet salonuna girerken geçtiği koridorda, gümüşten gayet ustalıkla yapılmış heykeller ve vazolar görmüştür {*Ahmed Refik Bey'in Türkiye Tarihi sayfa 13*}.

Orhun Vadisi'nde yapılan kazı ve tetkiklerde Uygur hakanlarından Kül Tigin Han'ın sütunu ve kitabesi meydana çıkmıştır. Bu kitabe eski Türklerin millî varlıklarını ne suretle muhafaza ettiklerini gösterir. Bu kitabede Türk hakanı Kül Tigin şöyle diyor: “*Türklüğü temelleştirmek için ordular başında yirmi iki kere savaşa çıktım. Sonra kuvvetlilik ardım sıra geldi: İşim iyi gitti. Ölmekte olan ulusu dirilttim. Çıplak ulusu giydirdim. Yoksul ulusu zengin ettim. Sayısı az ulusu artırdım.*” Büstünü bulan ve Orhun vadisinde tetkikler yapan, âsâr-ı atîka¹⁰ ulemasından Danimarkalı meşhur Vilhelm Thomsen'dir.¹¹ Nihayet Uygur Devleti Cengiz tarafından ortadan kaldırılmıştır. Hiyung-nu'ların diğer bir şubesi de Hun adı altında ve reisleri Attila kumandasında ve miladın beşinci asrı ortalarında bütün Avrupa'yı istila ettiler. Hunlar rast geldikleri kavimleri sürüp çıkararak Avrupa'nın ortasına doğru ilerlediler. Hun istilasına uğrayan kavimler hücumlardan kurtulmak için Roma İmparatorluğu arazisine atıldılar. Türkler kavimlerin göç etmesine yegâne sebep oldular. Attila idaresinde bulunan Hunlar Bizans İmparatorluğu'nu vergiye bağladıktan sonra Macaristan'dan geçtiler. Fransa kıtasındaki Şalon sahrasına kadar geldiler. Fakat burada Vizigot, Frank, Burgot ve Roma askerlerine karşı mağlup oldular ise de Türk ırkını Macaristan'a, Finlandiya'ya, Baltık Denizi sahillerine, İskandinavya'ya, İngiliz Adaları'na yaydılar. Hatta geçen sene Türkiye sergisini taşıyan ve Baltık Denizi taraflarına kadar giden Karadeniz vapuru Finlandiya'nın payitahtı olan Helsingfors¹² şehrine uğradığında oradaki Türk tüccarları tarafından alkışlarla karşılanmış ve oranın cami imamı Veli Hâkim Efendi tarafından cumhuriyet hükümetimizin beka ve şevketi için dualar edilmiştir. Nihayet Attila Macaristan'da 541 miladında vefat ederek üç tabut içinde gömülmüştür. Bunlar altın, gümüş ve demirdir. Yirmi otuz sene önce Avrupa âsâr-ı atîka uleması tarafından yapılan kazı, tetkik ve keşifler neticesinde Macaristan'da “*Nagy Szent Miklos*” havalisinde Attila defnesi meydana çıktı. Bu hazinede halis altından yirmi üç adet gayet kıymetli vazo

¹⁰ Âsâr-ı atîka: Eski eserler (h.).

¹¹ Danimarkalı Dilbilimci ve Türkolog/1842-1927 (h.).

¹² Helsinki (h.).

vardır. Vazoların üzerlerindeki yazılar eski Türk yazısıdır. Vazoları yapanlar Türk işçileridir. Bunların birinin üzerinde Çin ejder resimleri, hayvan mücadelelerini gösteren Acem şekilleri vardır. Süslemeler pek mükemmeldir. Madene verilen şekil ise gayet sanatkârânedir. İşte Türkler Müslümanlıktan evvel dokumacılıkta olduğu gibi madencilikte de büyük bir liyakat göstermişlerdir {*Türkiye Tarihi, Ahmed Refik Bey sayfa 25*}.

Milattan çok zaman evvelden beri Kansu vilayeti dâhilinde oturan Yüeşi Türklerini milattan üç asır evvel Hiyung Türkleri Gobi'nin kuzeybatı taraflarına koğdular. Sonra Yüeşi Türkleri Saka Türklerinin oturdukları Kaşgar taraflarını işgal ettiler. Nihayet Ceyhun'un güneyindeki Tarhiya memleketine kadar geldiler. Sonra Kuzey Hindistan taraflarına yerleştiler. Send ve Pençap taraflarına kaçan Saka Türkleri ile birleştiler. Bu Yüeşilerin rolleri büyüktür. Milattan bir asır evvel Hindistan'daki Yunan hâkimiyetine (Milattan üç asır evvel Büyük İskender'in buralarda bıraktığı Yunanlılardır) son verdiler. Bu suretle Büyük İskender'in oralardaki muzafferiyetlerinin maddî semereleri ortadan kalkmış oldu. Buda mezhebini Hindistan'dan Çin'e naklettiler ve Asya'nın Türkleşmesine çok büyük bir vazife ifa ettiler. Miladi beşinci asırda Ak Hunların oraları istilasıyla yıkıldılar. Zamanımızda yapılmakta olan tetkiklerde Yüeşilere ait bazı eserler meydana çıkarılmıştır. Yüeşilerin yazılarını Alman şarkiyatçı Profesör "von Moller" okumuştur.

Bir de Orta Asya'da oturan Türklerin muhtelif kolları Asya'nın, Avrupa'nın muhtelif mahallerinde birtakım hükümetler tesis ettikleri sırada diğer Türk şubeleri de Asur ve Keldanilerden çok zaman evvel Altay Dağları'ndan kalktılar. Kuzey İran'da "Mediya"dan geçtiler. Güneye doğru indiler. Dicle ve Fırat havzalarında "Elam" ve "Sümer" hükümetlerini vücuda getirdiler. Bir kısmı da Anadolu'ya girdiler, "Hitit" devletini kurdular.

Diğer bir kısmı olan Finler de Finlandiya'ya ve Baltık sahillerine kadar yayıldılar. Türklerin diğer bir kısmı olan Macarlar da Macaristan'da birleştiler. Bulgar Türkleri Ural Dağları eteklerinde ve Hazar ile Peçenek Türkleri ise Hazar ve Azak Denizleri kuzeyinde birer Türk devletinin esasını kurdular. İskitler Karadeniz'in kuzeyinde yerleştiler. Bunlardan Elamların merkez hükümetleri Sus şehri idi. Türk ırkından olan işbu Elamların medeniyetleri Keldani medeniyetinden çok eskidir. Lisanları Türkçe idi. Keldan hükümdarı, kanunlarıyla meşhur Hammurabi ile pek çok muharebeler ettiler. Bir müddet sonra Asurîlerin saldırılarından kurtulmak için Keldanilerle ittifak ettiler. Nihayet Asurîlerin hükümdarı Asurbanibal'a mağlup olduklarından memleketleri Asurîlerin eline geçti. Nihayet Keyhüsrev'in halefleri devrinde İran'a tâbi oldular. Sümer Türkleri de Keldanilerden çok zaman evvel Keldanistan'da hükümet kurarak büyük bir medeniyet tesis ettiler. Hatta çivi yazısını onlar icat ettiler. Sonra gelen Asur ve Keldaniler de bu yazıyı kabul ettiler. Ziraatı ilerlettiler, ekilmedik bir

kariş bile yer bırakmadılar. Fırat ve Dicle'den çeşitli cetveller açtılar. Oralarını ziraata elverişli bir hâle getirdiler. Yıldızların hareketlerini hesap ettiler. Velhâsıl hazır bir medeniyete nâil ve vâris olmuş olan Asur ve Keldaniler eski Elam ve Sümer Türklerine borçludurlar. Akad Türkleri dahi Keldanistan'ın kuzeyinde Urfa taraflarında hükümet kurdular. Peygamberlerden Hazreti İbrahim'in bunlardan olduğuna kâni olanlar çoktur. Karadeniz'in kuzeyinde oturan İskit Türkleri de tedbir ve rolleri sayesinde İran hükümdarı Birinci Dara'nın yüz binlerce askerine Tuna boylarından Don Nehri'ne kadar olan sahada meydan okudular ve galebe ettiler. Masajet [Massaget] Türklerinden olup Maveraünnehir tarafında oturan Türklerin hâkimesi Tomris, İran hükümdarı Keyhüsrev'in muntazam ordularını yenerek Keyhüsrev'i esir etmiştir. Asur ve Keldani medeniyetlerini hazırlamış kavimlerden biri de bundan üç bin sene evvel Anadolu'da (Trabzon taraflarında) müstakil bir devlet kuran Kuman Türkleridir. Bir de Cerablus, Kargamış ve Boğazköyü'nü payitaht yapan Hititler de Türk kavimlerindenidir. Bunlar hudutlarını bütün Anadolu'ya, İzmir Lidya havalisine kadar genişlettiler. Komşuları bulunan Asuriler, Keldaniler, Fenikeliler ve Mısırlılarla muharebe ve münasebetlerde bulundular. Hükümdarları meşhur Hattusaru [Hattuşili], Mısır hükümdarı Sesostiris ile pek çok muharebeler etti. Neticede bir muahede akdettiler. Bu muahede ile devletler hukukuna ilk esası atmış oldular. Hazreti İbrahim zamanında Beni İsrail ile akrabalık kurdular. Hitit kızları Beni İsrail peygamberlerinin zevceleri arasına dâhil oldular. Beni İsrail'e ziraat ve askerliği öğrettiler. Anadolu'yu medeniyet eserleri ile doldurdular. Nihayet miladın dördüncü asrında Beni İsrail ırkı arasına kariştılar. Topkapı Sarayı civarında açılan Eski Şark Eserleri Müzesi Hitit eserleriyle doludur. Boğazköy'de yapılan kazılarda hayrete şayan bir surette çıkan eserler İstanbul müzesini süslemiştir. Maraş arslanları en meşhurdur.

İslamiyet'ten Önce Türklerin Dinî, Medenî, Hayatî ve Toplumsal Durumları

Türklerin toplumsal teşkilatları pek mükemmeldi. Başlarına kalpak, sırtlarına deri elbise giyerler, bellerine silah takarlar, yüksek ve dar eğerli atlara binerler, yıldırım gibi giderlerdi. Daha ilk dönemlerinden itibaren sürülerle hayvan beslerler, bunların etinden, derisinden, sütünden, yününden istifade etmeyi bildikleri gibi ziraat etmeyi de bilirlerdi. Mısır, buğday, akdarı ekerler; elma, asma, dut yetiştirmeyi, dericilik ve dokumacılığı da bilirlerdi. Aile hayatında en çok reisin hükmü geçerli idi. Reislerini belirleyecekleri zaman bir keçe üzerinde dokuz defa kaldırırlardı. Türklerin kendilerine mahsus kanunları vardı. Fesat, isyan, adam öldürmek, evli bir kadına sataşmak idamla cezalandırılırdı. Çalınan eşyanın on mislini ödetirlerdi. İzdivaçta gönül rızasını nazar-ı dikkate alırlardı. Bu ise karı-koca arasında iyi geçinmeye sebep olurdu. Türkler için evde ölmek ayıp sayılırdı. *“İnsan evde doğar, savaş meydanında ölür”* atasözü Türklerde cengâverlik

duygusunun ne kadar yüksek olduğunu gösterir. Saydıkları ve hürmet ettikleri kimselere “Ağa-Aka”, dindarlara “Ata” derlerdi. Her Türkün mâlik olduğu serveti, arazisiyle sürüsü idi. Veraset kaideleri de muntazamdı. Miras (emlak ve arazi) baba yurdunda oturan küçük evlada düşerdi. Buna “Tekin”, ocak bekçisi derlerdi. Sürüler ve eşya büyük kardaşa kalırdı. Silah da mirastan sayılırdı. Aile reisi silahı dilediği evlada verirdi. Ortanca kardaş varsa ona bir kılıç ve bir yay kalırdı. O da kendisine ana, baba aramaya çıkardı. Bu gibilere adsız derlerdi. Bunlar cesaretleri ve kılıçları sayesinde bir aile, bir unvana nail olurlardı. Hatta Selçuklu ve Osmanlı devletlerini kuranlar adsızlardır. Türklerin destanları bu gibi adsızların kahramanlık hikâyeleriyle doludur. Eski Türkler deri işlemeciliğinden anlarlardı. Elbise için büyük dokurlardı. Binicilik ve silahşorlukta maharetleri harikulade idi. Boynuzdan yaylar, keskin kılıçlar, ıslık gibi ses veren oklar kullanırlardı. İlk dönemlerde putperest olan Türkler beş kuvvete itikat ederlerdi: toprak, ağaç, su, ateş, demir. En çok demire hürmet ederlerdi. En çok beş renk severlerdi: sarı, mavi, kırmızı, kara, beyaz. Türkler İslam dinini kabule değin Zerdüş, Şamanî, Buda, Nasturi, Mani, Hıristiyan mezheplerini kabul ettikleri halde esas olan lisanlarını değiştirmemişlerdir.

Bir de Türklerde kadınlar aile arasında mühim bir mevki işgal ederlerdi. Çok eşlilik âdeti yoktu. Bir erkek bir kadından fazla alamazdı. Türk hakanları ordunun serdarlığını ekseriya küçük oğlana, “Tekin’e” verirdi. Orduda hakanın bayrağı kullanılırdı. Bayrağın rengi turuncu idi. Tepesine cedd saydıkları kurdu temsilen altından bir kurt başı koyarlardı. Türkler İran, Hindistan ve Bizans’la ticaret ederlerdi. Kervanları Azerbaycan, Irak, Suriye’ye kadar giderdi. Yunan, Çin ve Hint medeniyetleriyle temasta bulunurlardı. Fakat Türkler üzerinde en tesirli olan medeniyet Çin medeniyeti idi. “Türkler İlkçağ’da Çin, Ortaçağ’da Arap ve Acem, Yeniçağ’da ise Avrupa medeniyetini taklit etmişlerdir.” Türklerde fikrî hayat Çin ilim ve irfanının nüfuzu altında başlamıştır. Türkler kitap ve muallimlerini Çin’den getirtirlerdi. Bununla beraber Türkler yabancı medeniyetleri büsbütün taklit etmezlerdi. Temas ettikleri medeniyetleri kendi zevk ve millî kabiliyetlerine uydurarak kendilerine mahsus bir medeniyet meydana getirmişlerdir. Bundan başka Türkler coğrafi mevkileri icabınca Asya kıtasının ticaretinde de mühim bir yer tutmuşlardır. İktisadî bir siyaset takip eden Tukyü Türkleri İran ve Bizans ile Çin arasındaki ticarî münasebetlerden yararlanırlardı. Çünkü eski çağlardan beri Asya’nın doğusundan batısına doğru doğu mahsulâtını nakleden bir kervan yolu Türklerin memleketinden geçtiğinden Türkler bu mühim ticarete iştirak etmişlerdi.

Eski Türkler şairlik, hekimlik, sihirbazlık, rakkaslık da ederlerdi. Cinleri kovarlar, hastaları iyi ederlerdi. Bu gibi merasimi icra ederken türkü söylerler, saz çalarlar, hem de oynarlardı. Şairlere ozan derlerdi. Ozanlar hükümdar saraylarında kahramanlık menkıbelerini terennüm ederler,

mersiyeler okurlardı. Kullandıkları saza kopuz, mersiyelerine sagu, bestelerine küg, güftelerine ır [veya yır] derlerdi. Türklerin millî destanları pek eskidir. En meşhurları Oğuz ve Ergenekon Destanı'dır. Oğuz Destanı Müslümanlıktan evvel vücuda getirilmiştir. Ergenekon Destanı Tukyu'lar devrine aittir ki Oğuz Destanı'nın devamıdır.

Âsâr-ı atika ulemasından “Buta”, “Flanden”, “Sarzek”, “Oper”, “Vilhelm Thomsen”, “von Le Coq” ve “von Moller” tarafından son kırk elli sene zarfında yapılan kazı, araştırma, tetkik ve keşifler neticesinde Türk tarihinin karanlık cihetleri aydınlatılmış ve Türklerin mazisi hakkında mevcut yanlışlıklar büsbütün değişmiştir. Ezcümle Baykal Gölü'ne akan Orhun ve Balhaş Gölü'ne akan İli ve Kuzey Buz Denizi'ne¹³ akan Yenisey Nehirleri havzalarında ve Turfan şehrinde ve hususiyetle yukarıda arz eylediğim vechile Macaristan'da “Nagy Szent Miklos” havalisinde yapılan kazı ve keşifler, İslam öncesi Türklerin medeniyetlerini, idare tarzlarını, toplumsal durumlarını ve sanayide olan maharetlerini meydana çıkarmıştır.

İslamiyet ve Türkler

Hazreti Ömer devrinde doğuya doğru fütuhâtı genişleyen İslam orduları, Batı Türklerinin meşhur hakanı olan Tulu Han ile münasebetlerde buldukları gibi Birinci Muaviye devrinde keza doğuya fütuhât eden batı orduları da Nizek isminde bir Türk hakânıyla hayli muharebe ve münasebetlerde bulunmuşlardır. Hatta İslam Arapları Semerkant'ı fethettiklerinde oradaki sanatkâr Türklerden pamuktan kâğıt yapılması sanatını öğrenmişlerdir. İşte Müslümanlarla vaki olan bu temas neticesi olarak kendi rızalarıyla İslamiyet'i kabul eden Türkler bu dinin en fedakâr ve en kuvvetli müdafii oldular ve İslamiyet uğruna canlarını feda eylediler ve asırlarca kanlarını akıttılar. Velhâsıl Emevîler Maveraünnehir'e doğru fütuhâtlarını ilerletiyorken Türkler takım takım Müslüman olarak Irak, el-Cezire, Azerbaycan, Suriye, Mısır ve bütün İslam memleketlerine yayılıyorlardı. Ancak kendileriyle pek şiddetli muharebeler eden ve ellerine geçirdikleri Türk memleketlerini zalimane idare eden Emevîlerden intikam almak fikrinde bulunan Türkler, Abbasîlere taraftarlık göstermekte tereddüt etmediler. Abbasîlerin Seraskeri Ebu Müslim Horasanî'nin siyah bayrağı altında toplandılar. Abbasîlerin muvaffakiyetlerine yardım ettiler. Yıkılan Emevî Devleti'nin yerine kaim olan Abbasîler (132 hicri/750 miladi) fethettikleri Buhara, Semerkant, Fergana gibi Türk şehirleri ahalisinden cizye ve haraç mukabilinde aldıkları Türk kölelerini Irak, el-Cezire, Azerbaycan ve Abbasî memleketinin her tarafına naklederlerdi. Gerek bu köleler ve gerek Hıristiyanlardan tereküb eden ordudaki Türk askerleri, harplerde gayet cesur ve her milletten ziyade mahir olduklarından

¹³ Metinde Bahr-i Müncemid-i Şimâlî adıyla geçer (h.).

Abbasîlerin en mümtaz askeri olmuşlardı. Muharebelerde Abbasîlerin yüzünü ağarttıklarından artık halifeler Türk kızlarıyla evlendiler. Türk rüesasını saraylarında ve en mühim devlet işlerinde, vilayet valiliklerinde, ordu kumandanlıklarında kullandılar ve Abbasî Devleti'nin bekasının Türk askerinin kuvvetiyle hâsıl olacağına kâni oldular. Türk askerinden teşkil ettikleri bir hassa ordusu Abbasîler adına Bizans'a karşı daima zaferler temin ederdi. Halifeler Türk askerinin miktarını çoğaltmak için Türk erkânını memleketlerinden celp ile imtiyazlar verirlerdi. Ekser halifelerin valideleri Türk idi. Hicri ikinci asır ortalarında [miladi 860'lara doğru] Türkistan'dan celp olunan Türk askerinin miktarı o kadar çoğaldı ki hilafet merkezi olan Bağdat dar geldiğinden Samara şehri Türklere ordugâh yapıldı. Türklerin Abbasî memleketinde bu derece nüfuz ve kuvvet sahibi olduklarını gören Orta Asya'dan yüz binlerce Türk Irak'a, Azerbaycan'a ve Anadolu taraflarına doğru gelerek Müslüman oldular. Hele hicri 350 (miladi 961) senesinde Türklerden iki yüz bin çadır halkının yani bir milyonu aşkın Türkün batıya gelerek yerleştiklerini Arap tarihçilerinden İbnü'l-Esîr [1160-1234] meşhur Tarihi'nde¹⁴ yazmaktadır. Bu gelen Türklerin bir kısmı Bizans hudutlarına gittiler. Musul, Halep ve bütün Suriye ve Kilikya'yı istila ile oralarda yerleştiler. Pek çok Türk kalabalığı olan bu havalide merkezi Tarsus şehri olmak üzere Avâsım adıyla bir Türk eyaleti kurdular. Ve Bizans ordularıyla harp ederek İslam hükümetinin serhatlarını muhafaza ettiklerinden bu sayede Irak, Musul, Halep ve Adana tarafları Türkleşmiş oldu. Türkler Arap idaresinde oldukları halde milliyetlerini, lisanlarını muhafaza ettiler. Kendilerini Araplara asla benzetmediler. Abbasî Devleti'ne mensup ve Bağdat'a çok uzak olan bazı vilayetlerin Arap valilerinin halifelerin müsamahasından istifade ile buldukları mahallerde istiklallerini ilan ederek adlarına hutbe okuttuklarını gören ve en mühim vilayetleri idare eden Türk valileri de bundan cüret alarak buldukları yerlerde istiklallerini ilan etmişlerdi ki bunların en mühimi hicri 254'ten (miladi 868) hicri 292'ye (miladi 905) kadar Afrika'nın kuzeyinde hükümet süren ve Mısır kıtasını o zamana kadar görmediği bir saadet bülûğuna nâil eden ve günümüzde bıraktıkları medeniyet eserleri herkesin hayret ve takdirini uyandıran Ahmed bin Tolun isminde bir Türk valisinin Mısır'da kurduğu Beni Tolun hükümetidir. Tolun Türkleri Kahire'de muazzam mabetler ve binalar, muhteşem saraylar yaptırdılar. Türü türü koşu meydanları vücuda getirdiler. Ahmed bin Tolun'un Mısır'daki sarayı pek meşhurdu. Sarayın bahçesi hurma, badem ve kayısı ağaçları ile süslenmişti. Sarayın "*Beytü'l-Zehab*" adını alan bir dairesinin duvarları çeşit çeşit nakışlarla işlenmiş ve rengârenk çinilerle süslenmiş, tavanları mînâlı altın kaplanmıştı. Dünyada Mısır'daki Tolun Türkleri gibi servete nâil olmuş hiçbir hükümet o asırda yoktu. O kadar çok mücevherata mâliktiler ki batman ve kantar ile tahmin ederlerdi. Keza Mısır'da hicri 648'den (miladi 1250) hicri 884'e (miladi

¹⁴ İbnü'l-Esîr'in en önemli eseri olan *el-Kâmil fi't Târih* (h.).

1479) kadar hükümet süren Memlûk Türkleri de Kahire’de takdire şâyân medeniyet eserleri bıraktılar. Türk Memlûk hakanı olan Baybars devrinde Mısır’ın her tarafı mamur ve âbâdân oldu. Kanallar açıldı, nehirler temizlendi. Gerek kanalların ve gerek nehirlerin üzerinde muntazam köprüler yapıldı. Kahire sanâyi-i nefise ile doldu. Türk hakanı olan Baybars’ın nüfuzu her tarafa hatta Bizans’a dahi ulaşmıştı. Evvelce Selçukîlerden Tuğrul Bey’in arzusuyla Bizans’ta yaptırılmış olan Cami-i Müşerref harap olduğundan Baybars’ın emriyle gayet zarif bir surette tamir ve tezyin ettirilmiştir (hicri 660/miladi 1262). Memlûk Türkleri de Kahire’de muazzam mabetler ve saraylar, hastaneler, nekâhethaneler meydana getirdiler ve Tolun Türkleri gibi debdebeli ve muhteşem bir hayat geçirdiler. Hicri 323’den (miladi 935) hicri 350’ye (miladi 961) kadar yine Mısır’da hükümet süren ve birçok medeniyet eseri bırakan İhşîd adındaki Türk valisinin teşkil ettiği İhşîdiye Türk hükümeti de pek meşhurdur. Bir de hicri 350’den (miladi 961) hicri 585’e (miladi 1189) kadar Afganistan’da hükümet süren İslam din ve medeniyetini bütün Hindistan’a yayan Gaznevî adındaki Türk hükümetidir. Hakanlarından en meşhuru Sultan Mahmud Gaznevî’dir. Bu Türk hakanı Hindistan’a birçok sefer yaparak İslam din ve medeniyetini oralara neşr etti. Hindistan’ın kuzeybatısında Gucerat şibh-i cezîresinin¹⁵ güneyindeki Sûmenât ibadethanesini yıktırdı. Bu ibadethaneden getirdiği kıymetli taşlar ve eşya ile Gazne’de “*Arusu’l-Felek*” adıyla gayet müzeyyen bir cami yaptırdı. Zamanında ilim ve marifet çok ilerledi. Hatta el-Birûnî meşhur Hint Coğrafyası’nı Mahmud Gaznevî zamanında yazdı. Mahmud Gaznevî Müslümanlıktan sonra gelen Türk hükümdarlarının en mühim simasıdır. Hint Denizi’nde büyük bir donanma vücuda getirdi. Gazne şehrini âlî saraylar, darülfünunlar, kütüphanelerle süsledi. Asya tarihinde mühim bir nam bıraktı. Farsçayı resmi bir lisan kabul etti. Şehnâme sahibi Firdevsî’ye maaşlar tahsis etti. Son derece adil. İdare ve ordu teşkilatı pek muntazamdı. Sarayı ve çadırı çeşit çeşit eşya ve evânî ile dolu idi. Pek cömertti. Hediyeleri sırma eğri atlar, develer, av köpekleri, atmacalar, fillerd. Hicri 380’den (miladi 990) hicri 609 (miladi 1212) tarihine kadar Maveraünnehir taraflarında hükümet süren, idarî ve ictimâî teşkilatıyla dünyada şöhret bulan ve ilim ve marifeti iltizamla birçok medeniyet eseri bırakan ve Türkler arasında Müslümanlığın yayılmasına en çok hizmet eden ve Hakaniye adıyla da yâd edilen Efrasiyab veya Karahanlılar hükümetidir. Payitahtları Kaşgar şehri idi. Bu Türk devletinin resmî lisanı Uygur Türkçesi idi. Uygur Türkçesiyle yazılmış olan “*Kutadgu Bilig*” adlı eser (yazarı Yusuf Hacib’dir) hicri beşinci asırda Türk içtimaî hayatının hakiki bir tasvirini ve Türklerin siyasî ve manevî nüfuzlarını gösterir mühim bir eserdir. “*Abdülkerim Satuk Buğra Han*” adlı hakanları pek meşhurdur. Zamanında Kaşgar ile Semerkant’ta âlî saraylar, muazzam ve müzeyyen camiler, medreseler, türbeler yapılmıştır. Bu devletin hem hükümdarları hem

¹⁵ Şibh-i cezîre: Yarımada (h.).

de devletin istinat ettiği halk kitlesi Türk olmak şartıyla dünyada ilk defa teşkil eden Türk devletidir. Bu hükümetin hakanları gayet adil ve tebaalarını severler, halkın ihtiyaçlarını düşünürlerdi, ihtikârî¹⁶ idamla cezalandırılırdı. Hazar Denizi'nin doğusunda hicri 500'den (miladi 1107) 622 (miladi 1225) tarihine kadar hükümet süren Harezmîler adındaki Türk devleti de dünyada şöhret bulmuştur. Hükümdarlarından Celaleddin Harezmi Şah Cengiz ile mahirane harpler etmiş, bu Türk padişahının cesaretine ve hamasetine Cengiz bile hayran olmuştur. Hicri dördüncü asır başlarında eski Tukyü heyet-i müttehidesine mensup Oğuz Türklerinden batıya doğru ilerleyen bir zümre Volga ve Don nehirlerinden Tuna Nehri'ne geçtiler. Balkan yarımadasını tümüyle çiğnediler. Bulgar ve Peçenek Türkleriyle harp ederek oradaki diğer kavimler arasına karıştılar. Bu halde daha dördüncü asırda Rumeli havalisi de Türkleşmiş oldu. Oğuz Türklerinden olup millî kitlelere istinat eden Selçukîler de bundan yarım asır sonra batıya doğru gelerek coğrafi sahalarını Türkistan'dan Bizans'a ve Mısır hududuna kadar genişlettiler. Merkezi İsfahan olmak üzere hicri 428'den (miladi 1037) hicri 580 (miladi 1184) senesine kadar hükümet süren Selçukî hakanlarından mühim bir sima olan Tuğrul Bey Selçuk hükümetini hilafetin manevî nüfuzuyla kuvvetlendirmek siyasetini takip ederek Bağdat'taki halife Kâim Biemrillah'a karşı daima hürmetkarane hareket etmişti. Halifeyi mütegalibe Büveyhîlerden kurtardığından halifeye damat oldu. Emîrû'l-ümerâlığı deruhte etti. Tuğrul Bey'in nüfuzu dünyanın her tarafına ulaşmıştı. Hatta Tuğrul Bey'in arzusu üzerine Bizans İmparatoru "*Kostantin Hunumahas*" Bizans'ta Müslüman Türk tüccarlar için bir cami yaptırmıştı. Tuğrul Bey'in vefatında kardeşinin oğlu Alparslan tahta geçti. Birçok icraat ve ıslahattan sonra Roma Şark İmparatoru¹⁷ Diyojen Romanos'la Van Gölü'nün kuzeyinde hicri 463 tarihinde (1071 miladi) Malazgirt Muharebesi'ni yaptı. Harp tedbirleri sayesinde imparatoru bütün ordusuyla esir etti. Kendisine nazikâne muamele etti. Bir milyon dinar hediye verilmek ve Müslüman esirler salıverilmek şartıyla kendisine müsaade etti ve bir sulh muahedesi akdetti. Yanına muhafızlar kattı. Payitahtına kadar gönderdi. Bundan sonra bütün Anadolu Türk nüfuzu altına düştüğünden Türklerin dünyada şan ve şöhretleri arttı. Mekke'de bile Türk padişahı adına hutbe okundu. Türk zaferlerinin parlaklığı bütün İslam âleminin gözlerini kamaştırdı. Fakat Bizans'ın bütün kuvvet ve mukavemetini kırdı. Zaten o zaman Abbasî halifelerinin nüfuzları azalmış, yalnız Bağdat havalisine münhasır kalmış olduğundan artık Bilâd-ı Roma yani Anadolu'ya kat'i sefer etmek Selçuk Türkleri için millî ve dinî gaye olmuştu. Bundan dolayı Anadolu içlerine Türk akınları Alparslan'ın halefi Melik Şah zamanında tedbirli vezir Nizamülmülk'ün himmet ve gayretiyle süratle ilerledi. Sivas, Kayseri, Konya, Niğde, Amuriye Selçuk Türklerinin eline geçti. Marmara kıyılarına

¹⁶ İhtikâr: Karaborsacılık, vurgunculuk (h.).

¹⁷ Doğu Roma/Bizans İmparatoru (h.).

kadar dayanan Selçuk Türkleri bir taraftan İznik şehrini payitaht yaptılar, diğer şubeleri de Suriye taraflarını istila ederek Şam şehrini hükümet merkezi edindiler. Artık Selçuk Türklerinin saltanatı Aral Gölü'nden Hicaz çöllerine ve Kaşgar'dan Marmara kıyılarına kadar uzanıyordu. Vakıa Arap İslam orduları daha hicri birinci asırda Emevîler ve hicri ikinci asırda Abbasîler devirlerinde de buralarını istila etmişlerdi. Fakat Selçuk Türklerinin bu defaki istilaları bundan evvelki Arap istilalarının fütuhât ve istilalarına asla benzemiyordu. Çünkü bu defa bütün Anadolu'yu dolduran Oğuz kitleleri gayet kalabalık olmakla beraber zapt ettikleri yerlerde şehirler, kasabalar, köyler yapmışlar ve bu şehirlerin ve köylerin bugünkü ahalisini teşkil etmişlerdi. Bundan başka halk arasında Rumca yerine Türkçeyi ikame ediyorlardı. Bundan dolayı Türk istilasına uğrayan memleketler adeta birer Türk memleketi hâlini almıştı. Hicri yedinci asır sonlarında Fırat ve Dicle Nehirleri'nin yukarı tarafları da (Diyarbakir ve Sivas Vilayetleri) Ak ve Karakoyunlular gibi büyük Türkmen aşiretleri tarafından Türkleştirilmiş olduğu gibi bugünkü Anadolu Türklerinin aslî unsuru Oğuz Türkleri olmuştu. Velhâsıl Malazgirt muzafferiyeti neticesi olarak hicri beşinci asırda Fergana, Harezmi, Maveraünnehir, Herat, Horasan, İran, Irak-ı Arap, Musul, Avrupalıların Mezopotamya adını verdikleri el-Cezire, Azerbaycan, Ermenistan, Kafkasya, Suriye, Filistin, Mısır ve hususiyle ana yurdumuz olan bütün Anadolu Selçuk Türklerinin hâkimiyeti altına geçti. Türkler Marmara sahilleriyle İznik taraflarında kökleşmişlerdi. Bundan sonra Bizans Anadolu'yu ebediyen kaybediyor ve Anadolu baştanbaşa Türkleşmiş oluyordu. Selçuk Türklerinin bu muzafferiyeti Hıristiyanlık âlemine o kadar ağır bir darbe idi ki bir Frenk tarihçi "*Anadolu'nun kaybı İslamiyet'in tesisinden beri kilisenin düçar olduğu felaketlerin en büyüğüdür.*" demiştir. Artık Selçuk Türkleri Bizans'a karşı Anadolu'nun her tarafında Türk hâkimiyetini tamamen tesis ettiklerinden Türk atlıları Üsküdar sahillerinden Bizans'ın ziyet ve ihtişamını seyrediyorlardı. Türklerin bu derece muvaffakiyet ve fütuhâtıyla beraber Orta Asya'da Müslümanlığı da en ziyade neşr eden Selçuk Türkleri olduğu gibi İslamı'nın tacdar bir ırkı olmak üzere Arapların yerine Türk ırkını ikame eden yine Selçuk Türkleridir. Selçuk Türkleri her nereyi fethettilerse medreseler, kütüphaneler, yollar yaparak memleketin mamuriyetine çok hizmet ettiler. Zamanın en büyük âlimlerini, hüner ashabını ve sanayiini himaye ettiler. Takvimi ıslah ettiler. Bağdat'ta dünyaca meşhur olan Nizamiye Medresesi'ni kurdular. Bu medreseyi kuran Nizamülmülk'tür. İlim ve irfan dostu olan bu zat yaptırdığı Nizamiye Medresesi'nde o asrın dehrî addolunan İhyâ-i Ulûm¹⁸ sahibi İmam-ı Gazâlî'ye bir kürsü verdi. Pek muktedir olan bu Türk vezirin Siyasetnamesi irfan ve iktidarına bir örnektir. Hicri 485 (miladi 1092) tarihinden hicri 699 (miladi 1300) tarihine kadar evvela İznik'te ve sonra

¹⁸ Bk. *İhyâ-i Ulûm-id-dîn*, İmâm-ı Gazâlî, Ali Arslan (Mütercim), Arslan Yayınları, İstanbul, 1978 (h.).

Konya’da saltanat süren Rum Selçukî Devleti¹⁹ hakanlarından Kılınç Arslan ilk Haçlı ordularını kendi toprağına geçirmedi. İki yüz binden fazla Haçlı’yı İznik ve Sakarya taraflarında imha etti. İlk Rum Selçuk hakanları eski Türk ananelerine tamamen sadık yaşarlar, Oğuz töresini nazar-ı dikkatten uzak tutmazlardı. Kendilerinde Türk ruhu tamamıyla hükümran idi. Bu hakanların içinde en mühim sima olan Birinci Alaaddin Keykubad Mısır’daki Eyyubilerle hoş geçinmek gibi takip ettiği âkilâne bir siyaset sayesinde hem Selçukî devletinin birliğini ve bekasını temin etti hem de dirayeti ve ciddiyeti ile memleketi Moğol istilasından kurtardı. İlim ve irfan dostu olan bu Türk hakanı Arap, İran ve Bizans medeniyetlerini iktibasa çalışırdı. Zamanında sarayı şairler ve hüner ve sanayi ashabıyla dolu idi. Hatta Mevlana Celaleddin Rumî ve Sadreddin Konevî bunlar arasındaydı. Payitaht olan Konya şehri ilim ve fen merkezi olmuştu. Şehrin ortasında Alaaddin Keykubad Camii’nin bulunduğu Alaaddin Tepesi Konya’nın Akropol’ü makamında idi. Bu tepenin üzerinde rengârenk çinilerle müzeyyen yüksek bir saray olup, tepenin etrafını çevreleyen cami, medrese ve türbelerin çinileri birer minyatür gibi parlardı. Horasan’ın en güzide uleması Konya medreselerinde ve sanayi ashabı Konya dest-gâhlarında²⁰ talim ve tedris ile meşgul olurlardı. Hatta Arapların en meşhur ulemasından Şeyh-ül Kebir unvanını almış olan Muhyiddîn-i Arabî bile şöhretlerini duyduğu Türk ulemasından ilim iktibası maksadıyla Konya’ya kadar gelerek senelerce Konya medreselerinde Türk ulemasının halka-i tedrislerinde bulunmuştur. Rum Selçukluları ilmen ilerledikleri gibi askerlik nokta-i nazarından da pek çok ileri gitmişlerdi. Dört yüz bin kişilik muntazam bir orduya mâlik olan Rum Selçukluları İran Selçukîleri gibi daima Bizans’a karşı zaferler kazanırlardı. Hatta Osmanlı Türkleri has, zeamet, tımar usullerini Selçuk Türklerinden almışlardı, velhâsıl İslam medeniyetinin kalkınmasında Selçuk Türklerinin pek büyük tesiri olmuştur. İlim ve marifet yalnız Arap memleketlerinden sayılan Bağdat’ta değil, belki Türk memleketlerinden sayılan Buhara, Semerkant, Kaşgar, Hiva, Belh, Taşkent, Sivas, Konya, Kayseri, Niğde ve İznik şehirlerinde de pek çok ilerleme kaydetmişti. Ve Arap meşâhirinden²¹ çok Türk âlimleri, müfessirleri, muhaddisleri, filozofları, şairleri, hekimleri, fıkıhçıları, riyazileri, tabipleri yetişmiştir.

Gerek Abbasîler zamanında ve gerek Abbasîlerin çökmesinden sonra İslam ilmini ve sanayiini, medeniyetini yükselten Arap değil, bilge Türk âlimleridir. Ancak bu Türk âlimleri Abbasî gibi bir Arap hükümetine hizmet ettiklerinden dolayı eserlerini Arapça ve Selçukîler ise Acemceyi resmî lisan kabul ettiklerinden bunlara hizmet eden Türk meşhurları eserlerini Acemce yazıyorlardı. Türk oldukları halde eserlerini Arapça ve Acemce yazanlardan

¹⁹ Anadolu Selçuklu Devleti (h.).

²⁰ Dest-gâh: İşyeri (h.).

²¹ Meşâhir: Meşhurlar, ünlü kimseler (h.).

en büyük Türk meşhurları şunlardır: 1- Mesnevî adlı eseriyle dünyada şöhret bulan Mevlana Celaleddin Rumî en büyük Türk âlimidir. Sekiz senede yazdığı o muazzam tasavvuf abidesi Anadolu irfanında pek mühim tesirler meydana getirmiştir. 2- Arap lisanının en büyük kâmûsunu yazan Mecdüddin Fîrûz Âbâdî büyük bir Türk dâhisidir. 3- Harezmi ülkesinde Zemahşer Kasabası'nda doğan ve "Keşşâf" unvanıyla meşhur tefsirini yazan "Zemahşeri" büyük bir Türk müfessiridir. 4- Buhara'da doğan, muhtelif memleketlerde yüz bine yakın talebeye ders okutan İmam-ı Buharî bir Türk muhaddisidir. 5- Kelam ilminin en büyük âlimlerinden ulemaların imamı lakabını almış olan Sadeddin Taftâzânî keza en büyük bir Türk fâzıdır. 6- Türkistan'da Farab Kasabası'nda doğan ve Yunan âlimlerinden Aristo'nun felsefesini neşreden Ebu Nasr Farabi büyük bir Türk filozofudur. Aristo Ortaçağ'a kadar muallim-i evvel ismini taşıyordu. Muallim-i sâni ismini ise Türklerden Farabi almıştır. Farabi Türk musikisini ihyada büyük bir deha göstermiştir. Kanun adlı musiki aletini icat eden Farabi'dir. Kitâb-ül-mûsîkî'l-kebîr adlı eseriyle musikinin temelini kurdu. 7- İslam hekimlerinin en büyük âlimi addolunan ve yüzü aşkın eser yazan ve Buhara'da doğan ve yakın zamanlara kadar Avrupa akademilerinde eserleri okunan İbn-i Sina en meşhur bir Türk hekimidir. 8- Birçok eseriyle dünyaca meşhur olan İmam-ı Gazâlî büyük bir Türk filozofudur. İhyâ-i Ulûm adlı eseri pek meşhurdur. 9- Fahreddîn-i Râzî ve Kadî Beydâvî asırların pek nadir yetiştirdiği Türk müfessirleridir. 10- Mucemü'ddin adlı eseriyle meşhur olan Yâkût el-Hamevî büyük bir Türk tarihçi ve coğrafyacısıdır. 11- Pîr-i Türkistan namını alan Hoca Ahmed Yesevi Türk ulemasının en büyüklerindedir. Divan-ı Hakikat unvanlı eseri halk arasında tezhibi bir cereyan uyandırmıştır. 12- Şiir ve musikide ve hususiyile minyatür sanatında pek ileri giden Mirali Şirnevai bir Türk fazıdır. 13- Ömer Hayyam ve Enverî Türklerin en meşhur şairleridir. Hülâsa Türkler bu kadar meşâhir yetiştirdikleri gibi daha Orta Çağ'da İslam medeniyetinin ve sanatının bir kat daha yükselmesiyle [İslamiyet'in] intişar ve tamimine pek mühim âmil oldular ve mühim eserler vücuda getirdiler. Miladi 1274 tarihinde doğuya seyahat eden meşhur seyyah Venedikli Marko Polo Anadolu'da Selçukî memleketinde halıcılık ve dokumacılık sanatının pek çok ileri gittiğini ve dünyanın en güzel renkli halılarının Türkler tarafından dokunduğunu takdir ile eserinde yazıyor ve Türklerin gayet kıymetli olan bu sanatlarının Haçlılar vasıtasıyla Avrupa sanayi üzerinde pek mühim bir tesir icra eylediğini söylüyor. Süleymaniye'de evkaf müzesiyle Topkapı'da Yenisaray müzesindeki eserler Selçukîlerin medeniyet ve sanayide olan terakkilerine büyük bir delildir. Selçuk Türkleri Anadolu'nun tabii kaynaklarından dahi istifade ettiler. Kömşehane ve Ergani madenleri Selçuk Türklerinin birer hazinesi olmuştu. Selçuk Türkleri kumaş imalinde büyük bir maharet gösterdiler. Hatta hicri yedinci asırda (miladi 13. asır) Anadolu'da Türkler tarafından yapılan Selçuk kumaşlarının bir numunesi günümüzde Fransa'da Lyon şehrinde ticaret odasında teşhir olunmaktadır. Bu kumaş ipek ve sırma ile gayet

mahirane bir surette işlenmiştir. Selçuk Türkleri mimarlıkta ve çini imalinde çok ilerlediler. Konya’da Alaaddin Camii ile Karatay Medresesi ve Sırçalı Medrese ile Çifte Minareli Camii Selçukîlerin şah eserleridir. Çini mozaik imali Selçuk Türklerinin eseridir. Sırçalı Medresesi’nin nefis çinilerini yapan Tus’lu Muhammed bin Osman isminde bir Türk’tür. Ancak Selçuk hanedanının son temsilcileri cedlerinin Maverâünnehir’de ve Anadolu’da gösterdikleri celadet ve siyasette zerre kadar nasipleri olmadığını ispat ettiler. Moğol tahakkümü altında her türlü zillete katlandılar. Ezeli düşmanları olan Bizans imparatorlarının saraylarına iltica eylediler. İdarelerinde yaşayan Türkleri Moğol esareti altında ezdirdiler. Fakat Oğuz nesli ölmemişti. Yine bu nesilden Türklüğü asırlarca yaşatacak Kayıhanîler vardı. Söğüt ve Domaniç havalisinde Osmanlı Türk Devleti’nin esasını kuran Kayıhanîler Anadolu’nun batı taraflarını ele geçirdikten sonra miladi on dördüncü asır ortalarında Çanakkale Boğazı’ndan Rumeli’ye geçtiler. Sırp Sındığı, Birinci Kosova ve Niğbolu zaferleriyle Trakya, Makedonya ve Bulgaristan ile Sırbistan’ın fethine muvaffak oldular. Anadolu’daki diğer Türklerle de münasebetten hâli kalmadılar. Bir taraftan Karaman ve Germiyanogulları ile kız alıp verdiler, diğer taraftan Mısır’daki Türk ve onların yerine geçen Çerkes kölemenlerin sultanlarıyla münasebette bulunarak Balkanlardaki Hıristiyanlık âlemine karşı kazandıkları parlak zaferleri Kahire sultanlarına ve halifelerine zafernâmelerle müjdelerlerdi.

Timur sadmesi Türkiye’yi büyük bir felakete uğrattığı halde Osmanlı Türkleri on sene içinde nüfuzlarını kazanmaya muvaffak oldular. Varna ve İkinci Kosova muzafferiyetleriyle Tuna boylarından gelen Haçlı tufanını durdurarak Bizans İmparatorluğu’nu Yeşil Irmak sahillerinden Tuna yalılarına kadar olan zengin topraklarda asırlardan beri müteaddit ve mütecanis bir kitle teşkil eden Türk ülkeleri arasında mahsur bıraktılar. Nihayet miladi on beşinci asır ortalarında (1453) Bizans’a son ve kat’i hücumu kararlaştırdılar. Surlarını taş, gülle atan Türk toplarının ateşleriyle yıktılar. Artık Vasileoslar’ın “*Melike-i Bilad’ı*”²² olan Kostantiniyye Türk gazilerinin eline geçmiş bulunuyordu. Kritovulos adlı tarihçi diyor ki “*Türkler yalnız muazzam toplar dökmekle iktifa etmediler. Gemileri bile cihanı hayrette bırakacak surette karalardan deryalara indirerek düşmana ummadığı silahlarla, akıl ve hayale gelmeyecek harikalarla galebe etmeye muvaffak oldular.*” Osmanlı Türkleri gayet muntazam bir orduya da mâlik idiler. Teşkil ettikleri akıncı askerinin sürati pek meşhurdu. Düşmandan havadisi onlar getirirdi. Her akıncı aldığı malumatı bir diğeri vasıtasıyla payitahta çarçabuk ulaştırırdı. Halkondilis adlı tarihçi diyor ki “*Bünyeleri gayet sağlam ve yorulmak bilmez insanlardan olan bu akıncılar Mora’dan aldıkları havadisi Edirne’ye beş günde ulaştırdılar. Bu mesafeyi bir atlı ancak on beş günde kat etmiştir.*” Bunlara ulak diyorlardı. Kayıhanîlerden

²² İstanbul için “Şehirlerin Kraliçesi” anlamında kullanılan bir tabir (h.).

Osmanlı Türkleri miladi on beşinci asır sonlarıyla on altıncı asır başlarında ilmî, fennî, medenî, sınaî, siyasî, iktisadî, ictimai sahalarında şimdi sırasıyla arz edeceğim vechile birinci mevkiî işgal ettiler. Bursa, Edirne, İstanbul'da ve Türkiye'nin muhtelif memleketlerinde vücuda getirdikleri mebâni'-i âliyye yani cami, mektep, medrese, saray, hisar, köprü, sebil, çeşme, suyuolları ve kemerleri, misafirhaneler, kervansaraylar, han, hamam gibi eserler seyyahların hayretini celp etmekte ve Osmanlı Türklerinde ilmin, fennin, sınaînin derecesini göstermektedir. Osmanlı Türklerinde terakki eden sanatlarla muhtelif asırlarda her ilimde yetişen ihtisas ashabını arz edeyim. Sanatlar: Hattatlık, mücellitlik, silahçılık, saraçlık, dokumacılık, halıcılık, oymacılık, kakmacılık, çinicilik, mimarlık, askerlik, topçuluk, sedefçilik, çadircılık, kılıç imali gibi. En güzideleri askerlik, mimarlık ve çiniciliktir.

Her İlimde Yetişen Mütihazsıslar

Ulema Sınıfı: Şeyh Edebali, Tursun Fakih, Molla Hüsrev, Molla Gürani, Molla Fenari, Akşemseddin, Zembilli Ali Efendi, İbn-i Kemal, Ebussuud Efendi, Taşköprülü İsameddin Efendi, Kâtip Çelebi, Karaçelebizâde Mahmud ve Aziz Efendiler, Davud-ı Kayserî, son zamanlarda Âtîf Bey, Şâkir ve Hacı İbrahim Efendiler ile Hacı Zihni ve Küçük Hamdi Efendiler gibi ulema yetişmiştir.

İlahiyat Muallimleri: Şeyh Bedreddin Simavî, Aziz Şeyh Mahmud Hüdayî, Haydar Herevî, Sadreddin Konevî, Hacı Bayram-ı Veli, Şehabeddin Sivasî, Şaban-ı Veli, Emir Sultan unvanıyla meşhur Şemseddin Muhammed'ül-Buharî, Somuncu Baba namını alan Hamid-i Aksarayî, Gelenbevî, Ali Kuşçu, Mirim Çelebi, Yazıcızâde Mehmed Efendi gibi ilahiyat muallimleri yetişmiştir.

Rical-i Devlet: Çandarlı, Sokollu, Köprülü hanedanıyla Mahmud, Gedik Ahmed, Makbul ve Nevşehirli İbrahim Paşalarla, Ferhad ve Özdemiroğlu Osman ve Yemen Fatihî Sinan (Koca Sinan) ve Cağaloğlu Sinan, Tiryaki Hasan, Hekimoğlu Ali, Muhsinzâde Mehmed ve Koca Yusuf, Koca Hüsrev, Koca Fuad ve Türk diplomatı Mustafa Reşid ve Âlî, Sadullah, Midhat, Ahmed Eyüp Paşalarla zamanımızda büyük bir tehlikeye düşen vatanın kurtarılmasında ve İstiklal Muharebesi'nin kazanılmasında yegâne âmil olan Heyet-i Vekîle Reis-i Muhteremi İsmet ve Millet Meclisi Reis-i Muhteremi Kazım ve Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Reis-i Muhteremi Müşir Fevzi ve Ordular Müfettiş-i Muhteremi Ali Said ve Cevad ve Yakup Şevki ve Ali Fuad ve Müdafaa-i Milliye Müsteşar-ı Muhteremi Kazım ve Üçüncü Kolordu Kumandanı Ferik Şükrü Nail ve Beşinci Kolordu Kumandanı Ferik Naci ve İzmir Vali-i Muhteremi Kazım, maarif-i askeriyeye pek çok hüsn-i hizmeti sebk eden Askerî Liseler Talim ve Terbiye Dairesi Reis-i Muhteremi Hüseyin Hüsnü Emirî, Müdafaa-i Milliye Muamelat-ı Zatiye Dairesi Reis-i

Muhteremi Osman Şevket Paşalar Hazretleriyle umumî maarifte asrî bir inkılâp husule getiren Maarif Vekil-i Muhteremi Mustafa Necati Beyefendi Hazretleri ve hususiyle askerî liseleri iyi idarede büyük bir deha gösteren ve liseleri bir hâl-i intizama koyan Askerî Liseler Müdür-i Muhteremi Miralay Kadri ve Kuleli Askerî Lisesi'ni atölyeler, müzeler, kimya ve hikmethaneler ve kütüphanelerle, musiki ve resim ve tarih ve coğrafya ve dersaneleriyle ve fotoğrafane, muallimin ve yemek ve berber salonlarıyla ve sinema dairesiyle tezyin ederek sair liselere numune olabilecek mükemmel bir hâle getiren Müdür-i Muhterem Kaimmakam (Yarbay) Cevad Beyefendiler gibi Türk ricali yetişmiştir.

Tarih Mütahassısları: Âşıkpaşazâde, İdris-i Bitlisî, Hoca Sadeddin Efendi, Âlî, Naimâ, Râşid, Peçevî İbrahim Efendi, Selanikli Mustafa Efendi, Kâmûs sahibi Âsım Efendi, Solakzâde Hemdemî Efendi, Subhi, Azmi, Lütfi, Müneccimbaşı Ahmed Efendi, son zamanlarda Cevad Paşa, Abdurrahman Şeref Efendi, Ahmed Râsim, Ali Reşad, Ahmed Refik, Köprülüzâde Mehmed Fuad Beyler gibi Türk tarihçileri yetişmiştir.

Türk Coğrafyacıları: Muvakkit Mustafa, Kâtip Çelebi, Sipahizâde Mehmed gibi Türk coğrafyacıları yetişmiştir.

Edip ve Şairler: Mevlid Nazmi Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Bâkî, Sürûri-i Kadim, Nefî, Ruh-i Bağdadî (Köprülü'de doğdu. Küçükken babasıyla Bağdat'a gitti, orada tahsil etti), Şeyhülislam Yahya Efendi, Nâbî, Nedim, Seyyid Vehbî, Koca Ragıp Paşa, Haşmet, Keçecizâde İzzet Molla, Şeyh Gâlib, Sümbülzâde Vehbî, Figânî, Zâtî, Hâkânî, Veysi, Nergisî, Namık Kemal, Şinâsi, Suâvi, Ahmed Refik ve Ziya Paşalarla Eşref, Muallim Nâci ve Tevfik Fikret, Abdülhak Hamid, Recâizâde Ekrem gibi Türk edip ve şairleri yetişmiştir.

Türk Şaireleri: Amasyalı Mihrî, Kastamonulu Zeynep, Leyla, Fitnat Hanımlar gibi Türk şaireleri yetişmiştir.

Seyyah: Evliya Çelebi gibi Türk seyyahı yetişmiştir.

Lahiya Yazarları: Dördüncü Murad devrinde Koçi Bey, Dördüncü Mehmed devrinde Tarhuncu Ahmed Paşa, Birinci Mahmud devrinde Halil Hamid Paşa, Birinci Hamid devrinde Tatarcık Abdullah Efendi, Üçüncü Selim devrinde Koca Sekbanbaşı gibi (bunlar devletin muhtelif şubelerinde ıslahat yapılması için lahiya yazarlardır. Lahiyalar Kütüphane-i Umumî'de mevcut olup pek meşhur ve mütalaaya şayandır).

Nakkaşlar: Safî, Câmîî, Sâî Mustafa, Nigârî Haydar gibi meşhur Türk nakkaşları yetişmiştir.

Deniz Kaptanları: Baltaoğlu Süleyman, Barbaros Hayreddin, Piyale, Kılıç Ali, Çengeloğlu Tahir, Ateş Mehmed Paşalarla Barak, Kemal, Turgut,

Pîrî ve Kâtîp Rûmî namını alan Seyid Ali Reisler gibi Türk kaptanları yetişmiştir.

Mimarlar: Bursa'da Mecnun Mehmed, Mimar Âyâs, Sarı Sekban, Mimar Hayreddin, Mimar Kemaleddin, Mimar Sinan (560 eseri vardır. Şah eseri üçtür. Kendisi diyor ki “*Ben çırak iken Şehzade Camii’ni, kalfa iken Süleymaniye’yi, usta iken Edirne’deki Sultan Selim Camii’ni yaptım.*” Vefatı hicri 986’dadır.), Mehmed Usta, Mimar Davud, Kâsım, Cevherî Ferhad, Mimar Mustafa gibi Türk mimarları yetişmiştir.

Meşhur Hattatlar: Amasyalı Şeyh Abdullah Efendi, Hamdullah Subhi Efendi, Yesarizâde Mustafa İzzet Efendi, Râkım Efendi, Hafız Osman Efendi, tezhip sanatında ise Kara Mehmed isminde bir Türk pek şöhret bulmuştur.

Musikişinas Türk Ricalî: Küçük Müezzîn Çelebi, Dellalzâde Sadullah ve Cemal Reşid, Rauf Yekta, Hafız Ahmed, İsmail Hakkı gibi musikişinaslar yetişmiştir.

Türk Matematikçileri: İbrahimzâde, Efezâde Mehmed, Mirim Çelebi Mahmud, Gelenbevî ve Hoca İshak Efendi gibi matematikçiler yetişmiştir.

Türk Tabipleri: Mukbilzâde Mümin (İkinci Murad devrinde), Mevlana Sinan Germiyânî (Çelebi Sultan Mehmed devrinde), Aydınoğlu Mehmed, Ahi Ahmed Çelebi, Bursalı Ömer Şifai ve Vesim Abbas Efendiler yetişmişlerdir.

Fakat Osmanlı Türklerinin her hususta en çok geliştiği ve en güçlü olduğu devir ise miladî on beşinci asır sonuyla on altıncı asır başı olduğundan o asırlarda Osmanlı Türklerinin fütihat ve satvet ve siyaset nokta-i nazarından terakkiyat derecesini de arz edelim: O asırlarda Türkiye ilmen, fennen, medeniyeten terakki eylediği nisbette siyaset ve fütihat ve satvet hususunda da birinci dereceye varmıştı. Dünyadaki mevkii şimdiki mukaddes cumhuriyet devrinde olduğu gibi pek yüksekti. Türkiye’nin bir ucu Hazar Denizi’nden Septe’ye²³, diğer ucu Viyana yakınlarından Umman’a kadar uzanmaktaydı. O asırlarda Türkler İlkçağların bütün doğu saltanatlarına ve medeniyetlerine vâris olmuştu. Bu derece terakki ve teali yalnız kılıç kuvvetiyle değil, belki o asırlarda zamanımızdaki gibi Türk siyasetinin, ilminin ve kemalâtının ve iktidar mevkiine şeref veren Türk ricalinin ilmen, ahlaken, siyaseten temayüz etmiş şahsiyetlerden mürekkep olmasının da dahli vardır. İşte Türkiye Devleti, o muazzam ülkenin dâhili kuvvetini iktidar mevkiinde olan isimlerini arz eylediğim Türk ilmî ve siyasî ricalinin ince ve cevval zekâlarıyla temin ettiği gibi hârici satvetini de yine isimlerini arz eylediğim mahir Türk kumandanları, yüksek vicdanlı Türk mücahitleri, cesur yürekli Türk kaptanları vasıtasıyla elde etmişti. Avrupalı

²³ Cebel-i Tarık (h.).

tarihçiler “Avrupa’da ilk İslam medeniyetini temsil eden miladi on altıncı asırda Türklerdir.” demektedirler. O asırlarda Karadeniz’de zaferden başka bir şey işitilmiyordu. Türk milletinin müsamereleri fütuhattan, terakkiyattan, talim-i maarıftan bahsediyordu. O asırlarda Türkiye, hususiyle Mustafa Kemal Hazretlerinin tabirleri vechile Türk vatanının ziyneti, Türk tarihinin serveti, Türk milletinin göz bebeği olan İstanbul, şimdiki muazzez cumhuriyetimiz devrinde olduğu gibi bütün dünyanın kuvvet ve satvet merkezi idi. Bütün sekine-i arzın sığınağı ve penahı idi. Tahtından, tacından mahrum krallar, zindanlarda inleyen imparatorlar, rakibinden halas olmak için sığınacak yer arayan beyler ve tahsil görmek, hüner kazanmak ve maarifet etmek isteyenler hep gözlerini darüleman, darülnecat ve darülsinai olan Türkiye’ye dikmişlerdi. Türkler karada, denizde cihan siyasetine hâkimdi ve Türk’ü yenecek dünyada hiçbir kuvvet yoktu. Çünkü şimdi tâbiyetiyle iftihar ettiğimiz cumhuriyet devrinde olduğu gibi o asırlarda da Türk’ün muvaffakiyatı yüksek, meziyeti yüksek, itimadı yüksek, bilinci yüksek, itimadı yüksek, azmi yüksek, vicdanı yüksek, fütuhâtı yüksekti. Zira o zamanlar Türkiye’nin istinat ettiği kuvvetler şimdiki Türkiye Cumhuriyeti’nin istinat ettiği kuvvetler kadar kuvvetli idi. Siyaset ve kıyasette Heyet-i Vekile Reis-i Muhterem İsmet Paşa Hazretlerinin meziyet ve iktidarı derecesinde Sokollu, ilimde İbn-i Kemal ve Ebussuud, fende Mimar Sinan, şiir ve edebiyatta Bâkî ve Fuzûlî, denizcilikte Barbaros ve Turgut o devrin irfanını yükselten büyük Türk simaları idi.

Türklerin Hizmetleri

Hayatî faaliyetlerinin azameti itibariyle Türklerin cihan tarihinde ifa ettikleri vazife pek büyük olduğu gibi medeniyet ve insaniyet âlemine ve İslamiyet’e ettikleri hizmetler de pek yüksektir. En meşhurlarını arz edelim: 1- Büyük bir ordu ile Bizans İmparatorluğu üzerine giden Halife Mu’tasım’ın Ankara yakınlarında Bizans İmparatoru ordusuyla vukua gelen meşhur Amuriye (Amorium) Muharebesi’nde Arap askeri mağlup olmuş iken Mu’tasım’ın galebesini temin eden Arap ordusundaki Türk askerinin cesaret ve sebatıdır. 2- Dini âlet ittihaz ederek Abbasî memleketinin muhtelif mahallerinde siyasî emel besleyen bir takım mezhep taraftarlarının çıkardıkları gayet tehlikeli isyanları bastırarak Abbasî gibi bir İslam devletinin bekasını taht-ı temine alan yine Türklerdir. 3- Cihan tarihinde Kavimler Göçü adıyla bilinen büyük hadise yine bir Türk istilasî neticesidir. 4- Dünyaca meşhur olan Sedd-i Kebir gibi bir harikayı yaptırmaya Çinlileri mecbur eden yine Türklerin hamaset ve şehametidir. 5- Kuvvetiyle bütün Avrupa’yı titreten Napolyon Bonapart gibi bir cihan âfâcânına ilk mağlubiyet acısını tattıran ve Akka’da galebe çalan yine Türklerdir. 6- Türkistan yabancı kavimlerin istilasına uğramamış olduğundan dünyada hür doğmuş, hür büyümüş, hür yaşamış ve hiçbir milletin kölesi olmamış bir millet varsa o da Türklerdir. 7-

Yeryüzünde sulhperver tek bir millet varsa o da Türklerdir. 8- Yeryüzünde düşmanından en çabuk intikamını alan bir millet varsa o da Türklerdir. 9- Yeryüzünde ölüden hayat ve hayattan beka yaratan bir millet varsa o da Türklerdir. Âlem tarihinde meşhur-u cihan olan Sırp Sındığı Muharebesi yanına Rum Sındığı Muharebesi yazdıran yine Türk hamaset ve şehametidir. 10- Muhtelif tarihlerde muhtelif milletler tarafından on beş defa muhasara edildiği halde zabtı mümkün olmayan İstanbul'un muazzam toprak dökmekle ve cihanı hayrette bırakacak surette gemileri karadan deryalara indirmek gibi harika göstermekle fethine muvaffak olan yine Türklerdir. 11- İslamların bir zaafi zamanında Anadolu'nun doğusuna kadar yayılmış olan Bizans İmparatorluğu ordularını Marmara kıyılarına kadar sürüp Anadolu'da Türklüğü temelleştiren ve oralarda İslamiyet'in bekasını taht-ı temine alan yine Türklerdir. 12- Miladi on birinci asırda siyasî ve dinî rekabetler İslam âlemini bütün Anadolu'yu istila eden Bizanslara mukavemet edemeyecek derecede zayıf düşürdüğü bir sırada İslamiyet'i müdafaa eden ve Anadolu'yu Bizans istilasından kurtaran yine Türklerdir. 13- Asr-ı hazırda Avrupa'nın en kuvvetli hükümetleri tarafından istila edilmiş olan İstanbul'u ve anavatanımız olan Anadolu'yu cihanı hayrette bırakacak surette tedbirler ittihazıyla ve harikalar göstermekle istirdadına muvaffak olan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin varlığını bütün cihana tanıtan yine Türklerdir. 14- Mısır'da teşkil eden Fatimî Devleti'nin neşrine çalıştığı Şia mezhebinin men edilmesine muvaffak olan ve İslam âleminde Sünniliği yaşatan yine Türklerdir. 15- Halife Vasık zamanında birtakım Arap kabilelerinin kapattıkları hac yolunu Büyük Boğa isminde bir Türk kumandanyla Hazar Türklerinden İnaç isminde bir Türk emîrû'l-ümerâsı açarak bu vechile Müslümanların hac farızasını ifa edebilmelerini taht-ı temine alan yine Türklerdir. 16- Gerek İslamiyet'ten evvel ve gerek sonra Maverâünnehir'de, Hindistan'da, İran'da, Irak'ta, Suriye'de, Mısır'da, Rumeli'de, İstanbul'da, Anadolu'da hükümet kuranlar, saltanat sürenler, harabeleri şenlendirenler, ilimde, fende, sanayide en ileriye gidenler yine Türklerdir. Ancak bunların içinde kendilerini cihana tanıtan, harikalar yaratan, bütün Türklüğü eski şanıya, şerefiyle, şöhretiyle yaşatan ve mukaddes ve muazzez cumhuriyetimizin temelini kurmak için canıyla başıyla ve bütün varlığıyla en ziyade çalışan yalnız Anadolu Türkleridir. Bunlara ise can veren, kan veren vücuduyla iftihar ettiğimiz Koca Gazi'dir. 17- Orta Çağ'da İslam memleketlerine saldıran ve hususiyile Anadolu'nun ortalarına kadar gelen yüz binlerce Haçlı ordularına karşı Müslümanlığı müdafaa ederek memleketi kurtaran ve İslamiyet uğruna canlarını feda eden ve kanlarını akıtan yine Türklerdir. Netice olarak diyebilirim ki eğer Türk kahramanlığı, Türk fedakârlığı, Türk cengâverliği olmasa idi, İslamiyet yeryüzünde şimdiki kadar kuvvet ve ehemmiyet kazanamazdı. Eğer Türk kılıcı olmasa idi, Haçlı orduları bütün İslam memleketlerini çiğner, İslamiyet yalnız Arabistan çöllerine münhasır kalırdı. Bunun için küre-i arzda mevcut üç yüz elli milyon İslam ahali Türklerle borçludur.

Türklerin Meziyetleri

Tarih meydanında Türklerin meziyetleri pek yüksektir. Bu meziyetleri hakkıyla takdir için Türklerin ictimai ahvaline, ahlak ve âdetlerine, vücuda getirdikleri medeniyetlere, hususiyile son zamanlarda hürriyet ve istiklal uğrunda yaptıkları fedakârlıklara ve vukua getirdikleri inkılâplara çok dikkat etmek lazımdır. Türkler şeciye ve ananât-ı milliyede, âdâb ve erkân-ı diniyede en ziyade sadakat ve merbutiyet, ilim ve medeniyette ise en yüksek maharet gösteren bir millettir. Dünyada elli bir milyon Türk vardır. On dört milyonu Türkiye Cumhuriyeti'ne tâbidir.²⁴ Diğerleri Orta Asya ile başka hükümetlerin taht-ı tâbiyetlerinde yaşarlar. Türk ırkı gayet büyük ve misli bulunmaz bir hayatiyete mâlik dinç bir ırktır. Bu hayatiyet derecesini anlamak için mazide son iki bin sene içinde en çok mücadeleye, harplere mecbur olan kitlenin Türk ırkı olduğunu bilmek kâfidir. Tarihçe malum olan harplerde, mücadelelerde maktul Türk kahramanları kırk milyonu aşkındır. Bunlardan başka Orta Asya'nın hayatî şartlarında ölmüş Türkler de hesap olunursa bu hayatiyet hakkında bir fikir elde edilir. İşte Türk ırkının bunca mücadele ve tazyiklere rağmen yaşamasının sebeplerine gelince; birçok âmil vardır. En meşhurlarını arz edelim: 1- Türk ırkının bilcümle mücadeleler ve muharebeler neticesinde sair millet arasında en ziyade muvaffak olmuş bir ırk olmasıdır. 2- Türk ırkının siyasî ebediyetidir. Bu ırk birçok defalar istiklal ve siyasî mevcudiyetini kaybetmiştir. Ve bazen bu mahrumiyet birkaç asır devam etmiştir. Fakat sonunda daima istidat etmişlerdir ki buna tarihçiler siyasî ebediyet namını vermişlerdir. 3- Türk ırkının merasim ve âdetlerinin ve hususiyile lisanlarının ebediyetidir. Dünyada Türk lisanı gibi binlerce sene değişmeden muhafaza edilmiş hiçbir lisan yoktur. Adriyatik sahillerinden ta Türkistan Çayı'na kadar büyük bir coğrafî saha hep Türkçe konuşan insanlarla doludur. Yeryüzünde hiçbir lisan yoktur ki bu kadar büyük bir sahada daimi ve fakat fasılasız bir surette hükümlan olsun. Bu vaziyet Türklerin mazide olduğu gibi istikbalde de cihan tarihinde oynamaya namzet oldukları rolün ehemmiyetini ve büyüklüğünü sarih bir surette anlatmaktadır. 4- Türk ırkındaki inbisat ve intişar kuvvetidir. Türkler dünyanın her tarafına dağılmışlar ve mevcudiyetlerini her yerde göstermişlerdir. Türkler muhtelif zamanlarda Çin ve Sibiryâ'dan başlayarak Hindistan'a, İran'a, Irak ve el-Cezire'ye, Kafkasya'ya, Suriye ve Filistin'e, Kostantiniyye'ye, Arabistan'a, Yemen, Mısır, Kuzey Afrika'ya, Avrupa'nın içlerine, Baltık Denizi'ne ve Finlandiya'ya ve İngiliz Adaları'na ve Sumatra'ya kadar yayıldılar. Bu isimlerini saydığım kıtalarda hemen hiçbir yer yoktur ki Türk bayrağı dalgalanmamış, Türk kanı akmamış olsun. Bu havalide oturan milletlerin tarihi hemen baştanbaşa Türklerin hamaset destanlarıyla doludur. 5- Türk ırkının dünyada mevcut milletler arasında ilmî

²⁴ Eserin yayımlandığı 1928 tarihinde (h.).

kuvvet itibariyle en yüksek mevkiî işgal etmesidir. Efvâh-ı nâsda²⁵ bir Arap medeniyeti deveran ediyor. Muhterem hazar kiram, bilmek lazımdır ki bu Arap medeniyetinin yarısı ve belki daha fazlası hep Türk zekâsının mahsulüdür. Eğer dünyada Türk ilmi, Türk zekâsı olmasaydı Arap medeniyeti hiç raddesine inecekti. 6- Türk ırkının dünyada en cesur bir ırk ve harp faziletleri sahibi olmasıdır. Cesaret ve harp faziletlerini herkese ve hatta düşmanlarına bile çok defalar tasdik ettirmiş olmalarıdır. Düşmanlarına tasdik ettirdikleri hakkında birkaç tarihî misal arz edeyim: Türk askerî ricalinden Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa miladi 1656 tarihinde Viyana'ya yakın olan Uyvar (Neuhäusel) Kalesi'ni bir ay muhasaradan sonra Türk askerinin gösterdiği sebat ve cesaret sayesinde zapt etmişti. Hâlbuki bu kale Avusturyalıların en yeni tahkim ettikleri ve zabtı mümkün olmaz itikadında buldukları bir kale idi. Bu kalenin zaptından sonra uzun bir müddet Avrupa'da "*Neuhäusel karşısında bir Türk kadar kuvvetli*" sözü atasözü halinde söylenirdi. Keza miladi 1664 tarihinde Türk ricalinden Fazıl Ahmed Paşa kumandasındaki Türk askeriyile Avusturya askeri arasında Tuna'ya akan Raab Suyu kenarında vukua gelen Sen-Gotar [Saint Gotthard] Muharebesi'nde Türk askerinin metanet ve cesaretini gören Avusturya'nın meşhur Seraskeri Montekukuli "*Türk askeri muharebe meydanında misal olacak askerdir.*" demiştir. Keza miladi 1698 tarihinde Türk askerî ricalinden Veziriazam Elmas Mehmed Paşa kumandasındaki Türk askeriyile Avusturya askeri arasında Tuna'ya akan Tisa Nehri sahilinde vukuu bulan meşhur Zenta Muharebesi'nde Türk askerinin (gerçi neticede Avusturya galip gelmiştir) metanet ve cesaretini gören meşhur Avusturya Seraskeri Prens Ojen [Eugen] "*Türkler harp için doğmuştur.*" demiştir. Keza meşhur 1182 (1768) seferinde Türk askeriyile Ruslar arasında vukua gelen muharebelerin birinde Türk askerinin metanet, sebat ve cesaretini gören meşhur Rusya Kumandanı General Gurko makam-ı iftiharla "*Ruslar Türk gibi şeci bir askere mukabele etmiştir.*" diye askerlerimizin niteliğini ortaya koymuştur. 7- Türk ırkı gayet fedakâr ve halkçı bir ırk olmuştur. Bir tehlike yaklaşınca halkı o felaketten, o tehlikeden kurtarmak için hemen içlerinden bir kahraman yetiştirmiştir. Ve bir de diğer milletlerin gösterebileceği kuvvet ve kudretin ve fedakârlığın on mislini gösterebilmiştir. Son vakalar bunu ispat etmiştir. Harb-i Umumî-i Meşum²⁶ neticesinde büyük bir tehlikeye düşen ve daha doğrusu uçurumlara gelen Türkiye vatanını kurtaran Türk ırkının yetiştirmiş olduğu bir Türk kahramanıdır. Şimdi arz edeceğim hadise hatırlanmaya değer. Herkesin malumu olduğu üzere hicri 1334 (miladi 1918) senesinde akdolunan Mondros Mütarekesi'ni müteakip anavatanın her tarafı, bilhassa İstanbul düşmanlar tarafından istila edilerek Türkiye vatanı ve halkı büyük bir tehlike ve felakete uğramış olduğu hengâmede Sivas, Erzurum ve Trabzon Kongreleri kararıyla İstanbul'un resmen düşmanlar tarafından işgal

²⁵ Efvâh-ı nâs: Halk arasında, halk ağzında (h.).

²⁶ Birinci Dünya Savaşı (h.).

tarihi olan 1336 senesi Mart'ının 16'ncı gününden (16 Mart 1920) otuz sekiz gün sonra, yani 1336 senesi Nisan'ın 23'üncü günü (23 Nisan 1920) Ankara'da teşkil eden Türkiye Büyük Millet Meclisi milletin mukadderatını eline almış ve 1337 senesi Kanun-ı Sanisi'nin onuncu günü (10 Ocak 1921) mücahitlerimizin fedakârlığıyla Birinci İnönü Zaferi kazanılmıştı. İşte bu büyük zaferin ilhâmâtı²⁷ etrafında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kemal-i hararet ve heyecanla konuşulurken Bursa Mebus-u Muhteremi Muhiddin Baha Beyefendi söz alarak kürsüye çıkmış idi. Pek ateşli bir hitabesinde münasebet düşürerek şimdi görülmekte olan işlerin ecdadımızın gördükleri işlerden daha pek çok yüksek olduğuna işaret etmişlerdi. Bunu müteakip bu tehlikeli zamanda Türk halkının derhal yetiştirmiş olduğu vatanın kahraman kurtarıcısı her daim isimlerini tebci (yüceltme) ile yâd ettiğimiz Türk'ün gözbebeği Mustafa Kemal söz alarak kürsüye çıkmışlardı. Mebus Muhiddin Baha Bey'in gayet kıymetli sözlerinin bende hâsıl ettiği hissiyata tercüman olmak üzere pek ateşli bir hitabesinde hakikaten milletin bugün maziden daha çok ümitvâr olduğunu söyledikten sonra Namık Kemal Bey merhumun vaktiyle söylemiş olduğu şu: "*Vatanın bağına düşman dayadı hançerini, yok imiş kurtaracak bahtı kara mâderini*"²⁸ sözüne cevap olarak Mebusan-ı Kiram'ın her biri ve bütün Türk milleti namına: "*Vatanın bağına düşman dayasın hançerini, bulunur kurtaracak bahtı siyah mâderini*" diye hitap buyurunca mecliste kulakları çınlatır derecede bir alkış tufanı kopmuş olduğu elbette hatırlardadır. Ancak münci-i müşarünileyhin bu vecizesi yalnız sözde kalmadı. Bu ateşli hitabesinden pek az zaman sonra idi ki işbu felaketler karşısında halkın kutsî heyecanı ile Mustafa Kemal'in yarattığı millî iman birleşerek 1338 senesi Ağustos'unun yirmi altıncı gününden (26 Ağustos 1922) Eylül'ün dokuzuncu gününe kadar on beş gün zarfında Anadolu kan deryasından mucizelere şahit oldu. Sakarya ve İkinci İnönü ve Türk milletini -Türk mefkûresini- Türk inkılâbını muzaffer eden, dünya tarihinde Başkumandanlık Muharebesi unvanını alan 30 Ağustos 1338 (30 Ağustos 1922) Dumlupınar zaferiyle ve Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reis-i Muhteremi Müşir Fevzi, Heyet-i Vekîle Reis-i Muhteremi İsmet, Türkiye Büyük Millet Meclisi Reis-i Muhteremi Kazım veya hususî Seyid Gazi'den üç kolordu ile gelerek 11 Eylül 338'de (11 Eylül 1922) Bursa'nın feth ve kurtarılmasına ve akabinde Mudanya'da mevcut kuvvetleriyle düşmanı esir etmeye muvaffak olan Üçüncü Kolordu Kumandan-ı Muhteremi Şükrü Naili Paşalar Hazretleriyle sair erkân, askerî ümera ve zabitan kardaşlarımızın ve Anadolu halkının harp tedbirleri ve ulu himmetleri ve tahminin fevkindeki gayret ve fedakârlıklarıyla düşman ezildi, bütün varlığıyla denize döküldü. "*Az zamanda hiç yoktan bu mükemmeliyeti hazırlamak için yalnız Türk olmak kâfidir*". Akdolunan Mudanya Protokolü Türk'ün azmini cihana yaydı. İstanbul'da taçlar devrildi. Tahtlar yıkıldı, son imparatorluk hayâ

²⁷ İlhâmât: İlhamlar (h.).

²⁸ Mâder: Ana (h.).

etmeden kaçtı. Asırlardan beri Türk milletine bir bela-yı mübrem olan, Türkiye'yi eriten ve bütün milletimizi esir gibi kullanan şahsî ve ferdî saltanatın enkazı vatanın bağrından söküldü, atıldı. Sözde kalan hilafet ortadan kaldırıldı. Yerine bütün milletlerin selamet ve saadetlerini sağlayan cumhuriyet usulü, asrî esaslar üzerine tesis olundu. Fırafî Vahdeddin ve Sadrazam Hain Ferid'in tedbirleriyle imzalanan ve muhteviyatı anlaşıldıkça tüyleri ürperten ve tam manasıyla Türkler için bir idamnâme hükmünde olan 10 Ağustos 1336 (10 Ağustos 1920) Sevr Muahede-i Muzırrası parçalandı. Türkler için bir hüccet-i halas ve necat olan ve Heyet-i Vekîle Reis-i Muhteremî İsmet Paşa Hazretlerinin siyasî tedbirleriyle 26 Temmuz 1339'da (26 Temmuz 1923) akdolunan ve cihan tarihinin en muazzam olaylarından sayılan Lozan Muahedes'iyle Türk'ün ağlamakta olan yüzü güldü. Bu muahede ile Türkiye ictimâî, iktisadî, adlî, mâlî, siyasî istiklallere nail olduğundan millet o kapitülasyonlar belasından ve batı devletlerinin asırlardan beri Türkiye topraklarında yaptıkları haksızlıktan, tazyiklerden, tahakkümlerden kurtuldu. Yine bu muahede ile Türkiye vatanının istiklali taht-ı temine alındı. Hâkimiyet millete geçti. Mutlak idareye son verildi. 29 Teşrin-i Evvel 1339'da (29 Ekim 1923) mukaddes cumhuriyet idaresinin temeli şüheda kanıyla atıldı. Ve Türkiye vatani tehlikeden kurtuldu. Ve Türk'ün gözbebeği Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin sözü kesb-i teyid etti. Ve memleketi kurtaran en büyük âmil kendisi oldu. İki üç sene önce doğu vilayetlerimizde halas bulmuş ve nice fedakârlıklar mukabilinde istiklale ermiş ve kabul olunan yüce prensiplere istinaden terakki ve teali yoluna girmiş olan sevgili cumhuriyetimize hançeri dayamak isteyen Şeyh Said gibi bir takım müfsidlerin, mürtecilerin ve sahif dimağların²⁹ başına muazzam hükümetimizin muhteşem orduları yıldırımlar yağdırdı. Yine vatan kurtarılarak Gazi Mustafa Kemal Hazretlerinin sözü bir kat daha kesb-i teyid eyledi. Muhterem arkadaşlarım, huzur-u irfanınızda son sözümü bütün muhterem Türk kardaşlarım namına, fakat mukaddes Türkiye vatanına ve cumhuriyetine şu suretle hitap etmekle de bahtiyarlığımı arz eylerim: Ey Türkiye vatani ve ey Türkiye Cumhuriyeti! Bundan sonra senin bir kılına bile hata getirmek isteyecek her hareket emin ol ki bütün Türk evlatlarının samimî azimleriyle derhal ezilecek ve mutlaka tepelenecektir. Ve ey Türkiye vatani! Emin ol ki biz Türkler tahtları yıkarak seni başımıza taç eylemişizdir. Yaşasın Gazi Mustafa Kemal Hazretleri, payidar olsun Türkiye Cumhuriyeti.

Sonuç

Cihan Tarihinde Türkler ve Meziyetleri, Türklerin dünya tarihi ve medeniyetindeki yerleri üzerine Mehmet Tevfik Bilge tarafından 1928 yılında sunulan konferansın daha sonra yayımlanmasıyla ortaya çıkmış bir

²⁹ Sahif dimağ: Zayıf akıllı (h.).

eserdir. Eser, değindiği konular itibariyle erken Cumhuriyet dönemi için oldukça önemli bilgileri ihtiva etmekle birlikte, Cumhuriyet'in ilk yıllarının Türk tarihine bakış açısını da yansıtır. Eser genel olarak Türklerin ilk yurdu, Türk milletinin kültür ve medeniyet durumu, Türk tarihinin başlıca merhaleleri ve dünya tarihinde Türklerin yeri gibi konulara temas etmektedir. Fuad Köprülü ve Ahmed Refik Altınay gibi dönemin önemli isimlerinin çalışmalarından faydalanılarak hazırlanan bu eser, Türklerin Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra hürriyet ve istiklal uğrunda yaptıkları fedakârlıklar ve inkılaplardan bahsederek sonlanır. Eser sahibi Mehmet Tevfik Bilge, gerek Osmanlı döneminde Manastır'da ve gerekse Cumhuriyet döneminde Türkiye'de bulunduğu yıllarda Türklük ve Türk Tarihi üzerine çalışmalarda bulunmuş; her fırsatta kalemle ve verdiği konferanslarla konuyu canlı tutmaya çalışmıştır. *Cihan Tarihi'nde Türkler ve Meziyetleri* de Bilge'nin bu çabasının bir ürünü ve erken Cumhuriyet döneminin sayılı eserlerinden biri olarak önemlidir. Fakat Atatürk'ün öğretmeni olarak Bilge'nin en önemli eseri, hiç şüphe yok ki, Atatürk gibi bir dehayı yetiştirmek ve Türk milletine kazandırmak olmuştur.

Kaynakça

- Akçura, Y. (2004). *Üç Tarz-ı Siyaset*. (A. Efe, Yay. Haz.). İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.
- Akman, Ş. T. (2011). Türk tarih tezi bağlamında Erken Cumhuriyet Dönemi resmî tarih yazımının ideolojik ve politik karakteri. *Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1), 87-88.
- Aydın, E. (2005). Cumhuriyet Dönemi'nde eski Türk yazıtlarıyla ilgili çalışmalar. *Karaman Dil, Kültür ve Sanat Dergisi*, 205-206.
- Bilge, M. T. (1928). *Cihan Tarihi'nde Türkler ve Meziyetleri* (Kuleli Askeri Lisesi'nde verdiği konferans). İstanbul: Âmedî Matbaası.
- Golden, P. B. (2006). *Türk Halkları Tarihine Giriş*. (O. Karatay, Çev.). İstanbul: Karam Yayınları.
- Gökalp, Z. (2016). *Türkçülüğün Esasları*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Gölen, Z. (2002). Atatürk'ün tarih anlayışı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XVIII, 161-163.
- Toplu, G. (2006). *Atatürk'ün tarih öğretmeni Mehmet Tevfik Bilge*. Ankara: Berikan Yayınevi.

Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebî İzleri III: İstanköy (Kos)*

Mehmet Turgut BERBERCAN**

Öz

Türklerin 1523'te fethettikleri İstanköy (Kos), Ege'nin On İki Ada bölgesinde bugün Rodos ile birlikte Türk varlığının hem nüfus hem de kültürel izler açısından devam ettiği önemli bir adadır. 1912'de İtalyan egemenliğine geçen İstanköy; 1947'de Yunanistan'ın idaresine bırakılmış ancak adadaki Türk varlığı, geçen yıllar zarfında yapılan zorunlu göçler ve asimilasyon politikaları yoluyla azalsa da kendini korumayı başarabilmiştir. Adadaki Türk mimari eserleri ve bu eserlere ait kitâbeler, dünden bugüne ulaşarak eski Türk kültür mirasının en önemli tanıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, İstanköy bir ada olarak her ne kadar çok yakınında bulunan Anadolu'dan ve Türkiye Türklerinden hudutla ayrılmış ve Yunanistan idaresine bırakılmış olsa da adanın Türkleri tarafından konuşulmaya devam eden, unutulmayan Türkçe de bilhassa ilgi çeken önemli bir kültür mirasıdır. İstanköy Türklerinin Türkçesi bugüne kadar dikkatlerden kaçmış ve literatürde yer alacak detaylı bir incelemeye tâbi tutulmamıştır. Türkiye Türkçesinin Güneybatı Ege sahil kesimlerinde konuşulan ağız özelliklerine yakın fakat ayrı bir ağız olarak bulunan İstanköy Türkçesi, adanın çeşitli yönleriyle birlikte dil özellikleri açısından bu çalışmada incelenmiştir. Çalışma, politik sebeplerle önce İtalyan sonra da Yunan iradesi ve idaresine bırakılmış, sorunlarıyla ilgilenilmemiş veya unutulmuş Türklerin yurdu olan İstanköy'deki Türk ağzının kendine has özelliklerinin belirlenmesi, filolojik açıdan incelenmesi ve böylece tanıtılması amacını taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İstanköy, Kos, Türkler, Türkçe, Ağız.

Literature Traces Of Old Turkish Existence In Greek Islands III: Istankoy (Kos)

Abstract

Istankoy (Kos) was conquered by Turks in 1523. It is important that the island has still Turkish population and cultural traces of Turkish nation today same as the island Rhodes in the area of Twelve Islands. Istankoy entered into the domination of Italians in 1912, after that in 1947, the Island was left to the government of Greece.

* 16-17 Kasım 2017'de Kıbrıs'ta düzenlenen Adalarda Türk-İslam Kültürü Sempozyumu'nda sunulan tebliğin "Yunan Adalarındaki Eski Türk Varlığının Edebî İzleri III: İstanköy (Kos)" başlığıyla oluşturulmuş makale halindeki neşridir.

** Çankırı Karatekin Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Dili Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, mtberbercan@karatekin.edu.tr

Geliş Tarihi - Received: 12.01.2018

Kabul Tarihi - Accepted: 28.02.2018

Turkish-speaking people decreased from year to year but Turkish existence conserved itself against the forced migration and assimilation policies. Turkish architectural works and the epigraphs of those works are one of the most important witnesses of old Turkish cultural heritage from past to today. As an island, Istandkoy is very close to Anatolia besides that it has separated by borders from Turks of Turkey and left to the government of Greece, but even so never-forgotten and still-spoken Turkish language of Turks in Istandkoy is another interesting cultural heritage that reached today. The Turkish dialect of Istandkoy Turks is escaped from the attention and never analysed in detail in the related literature. In this work, Turkish dialect of Istandkoy which is very close to the dialects of South western Aegean coasts of Turkey but has its own features is analysed with some other aspects from the point of its dialectological structure. As is known, Istandkoy is culturally forgotten Turkish land or an area has unsolved cultural problems. The main aim of this work is to determine and examine the specific aspects of Turkish dialect of Istandkoy philologically and so to introduce the aforesaid dialect sophisticatedly.

Key Words: Istandkoy, Kos, Turks, Turkish, Dialect.

Giriş: İstandköy ve Türkler

İstandköy, diğer adıyla *Kos*, Anadolu'nun hemen yanı başında bulunan Doğu Ege adalarından biridir. Bugün Türkiye'den (Bodrum veya Turgut Reis limanından) deniz yoluyla kolayca ulaşılabilen, kültürel açıdan ilgi çekici ve turizm imkânlarıyla popüler hale gelmiş bir adadır. Günümüzde İstandköy'de, yaklaşık 1500 civarında Osmanlı bakiyesi olan yerli Türk yaşamaktadır.♦ Ayrıca Ada'daki Türklerin bir kısmının Girit'in Yunanistan tarafından ele geçirilmesinin akabinde getirilmiş göçmen Türkler olduğu belirtilmelidir. İstandköy'deki Türk-İslam kültürü varlığını her şeye rağmen kısmen korumakta, kurulan vakıf ve Müslüman dernekleri yoluyla yaşatılmaya çalışılmaktadır. Osmanlı devrine ait Türk varlığının ve kültürünün özellikle cami, çeşme, hamam gibi eserler ve bunlara ait kitâbeler vasıtasıyla günümüze ulaştığı Ada limanına atılan ilk adımdan itibaren hemen göze çarpılmaktadır.

İstandköy 1523'te, Rodos'un fethinden hemen sonra Türk hâkimiyetine girmiş, Anadolu'dan gelen Türk nüfus ile birlikte Ada'nın nüfusu çeşitlenmiş ve artmıştır. Ege'nin *On İki Ada* (= Dodekanisos) bölgesinde bugün Rodos ile birlikte Türk varlığının hem nüfus açısından hem de kültürel açıdan devam ettiği istisnai bir ada olması İstandköy'ün Türk dünyası için önemini ve bu adaya gösterilecek bilinçli dikkati arttırmaktadır. 1912'de idaresi İtalyan güçlerine verilmek zorunda kalan İstandköy, Rum nüfusun çoğunluğu oluşturduğu gerekçesiyle Türkiye'nin görüşü bile

♦ Günümüzde İstandköy'de yaşayan Türk nüfusun ne kadar olduğu kesin olarak bilinmemektedir. Kanaatimce bu sayı bilinenin çok üzerindedir.

alınmadan Paris antlaşmasıyla 1947’de Yunanistan’a bırakılmıştır. Fakat İstanköy Türkleri, birçoğu Türkiye’ye göçse de (Özellikle Bodrum ve İzmir’e) baskılara direnmeyi kısmen başararak Ada’da tutunmuş ve kendilerini dikkate almayan politikalara karşı durarak dil ve kültür açısından kimliklerini korumuşlardır. Türkiye ile Yunanistan arasında 1923’te yapılan mübadele antlaşması esnasında On İki Adalar içinde kalan İstanköy’ün İtalyan işgalinde bulunması Midilli, Sakız gibi kuzeydeki adalarda görüldüğü üzere Türk nüfusun kaybolmasına doğal olarak engel olmuştur.

Harita I: (<https://www.kosisland.gr/images/stories/maps/1.jpg>)

Haritada adeta Anadolu’nun bir parçası gibi görünen İstanköy, deniz yolculuğu ile Türkiye’ye sadece 8 mil kadar (yaklaşık 15 km) uzaklıktadır. En yakın nokta 5 km’ye kadar düşer (bk. Harita I ve II). Batıdan doğuya bir ucundan diğer ucu yaklaşık 45 km olup 287 kilometre karelik alanıyla diğer Doğu Ege adalarının tümüne nazaran orta büyüklükte bir adadır. İnce ve uzun bir şekle sahip olan İstanköy, Batı Anadolu dağlarının uzanış biçimine paralel olarak Gökova körfezine doğru doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Etrafındaki verimsiz topraklara ve engebeli kayalık arazilere sahip Kalimnos (Kilimli) gibi adalara göre verimli toprakları, bağ ve bahçeleri, özellikle limon ve zeytin ağaçları ile tarım açısından oldukça zengindir. Ege denizindeki önemli geçiş noktalarından biri üzerinde bulunan İstanköy, Bodrum yarımadasının tam karşısında yer alarak stratejik bir boğaz (Kos Kanalı) teşkil etmektedir. Bu yönleriyle tarih boyunca bir ilgi merkezi olan İstanköy’ün tarihi, mitolojik döneme kadar uzanır. Antik çağda Eski Anadolu kökenli halklara ait krallıkların ve Büyük İskender’in hâkimiyetinde kalan Ada, Pers istilasını yaşamış ve arkasından sırayla Roma ve Bizans idaresine geçmiştir. MÖ 400’lü yıllarda tıp biliminin kurucusu

olan Hipokrat'ın İstanköy'de doğduğu ve yaşadığı bilinmektedir. 14. yüzyılın başında Saint-John Şövalyeleri İstanköy'ü ele geçirmiş, yaklaşık 200 yıl süren Şövalyeler idaresine Rodos'un fethinden hemen sonra 1523'te Osmanlı Türkleri son vermiştir. 1912'de İtalyan işgaline kadar İstanköy, 389 yıl Osmanlı Devleti'ne bağlı kalmıştır.

Harita II: (<https://www.kosisland.gr/images/stories/maps/3.jpg>)

İstanköy'e Anadolu'dan ilkin Bektaşî ve akabinde yoğun Sünnî Türk nüfus gelmiştir. Ada'ya ilk etapta 1000 kadar Türk yerleşmiş, bu sayı yıllar içinde artarak devam etmiş, 1912'den itibaren büyük bir azalma göstermiştir. Dikkat çekici olarak, Ali Fuad'ın verdiği nüfus bilgisine göre, 20. yüzyılın hemen başlarında adada 17.824 kişi yaşamaktaydı ve bu nüfusun 9863'ü Müslüman'dı (Ali Fuad, 1338: 24). Ada'nın merkezinde ve merkeze yakın Germe [Platani] kasabasında yoğunlaşan, az miktarda Kabapınar'da [Kako pinari] (Eski bir Bektaşî köyü) bulunan ve toplamda 1500 civarında kaydedilen Türk kitlesinin en büyük problemi okuldur. Sadece "Müslüman" olarak anılan ve "Türk" kimlikleri görmezden gelinen İstanköy Türkleri, anadilleriyle eğitimden yoksundurlar ve çoğunun tahsili yoktur. Heybeliada'daki ruhban okulunun kapatılmasının ardından ve Kıbrıs olaylarından sonra 1971'de Türk okulu İstanköy'de tamamen kapatılmıştır. Özellikle 1970'lerde, Kıbrıs olaylarının etkisi Ada'daki tansiyonu yükseltmiş, Türkler üzerinde büyük bir baskı oluşturmuştur. Yakın zamanda Gökçeada'da Rum ilkokulu açılmıştır. Gökçeada'daki okula karşılık olarak, İstanköy'de idaresi Türklerin elinde bulunan bir Türk okulu acilen açılmalıdır.

20. yüzyılı yanı başlarındaki Anadolu'dan kültürel olarak izole edilmiş bir şekilde geçiren Adalı Türklerin bilhassa gençleri, yavaş yavaş asıl kimlikten uzaklaşmakta ve Rumcaya rağbet etmektedir (ayr. bk. Kaymakçı ve Özgün, 2015: 15-25). 21. yüzyıl, 20. yüzyıl gibi olmamalıdır; İstanköy ve Rodos Türkleri unutulup ihmal edilmemelidir. Bodrum ve Turgut Reis ile İstanköy arasında yapılan karşılıklı gemi seferleri ile Türkiye Türklerinin Ada'yı yoğun bir şekilde ziyaret etmeye başlamaları Ada Türkleri üzerindeki kültürel izolasyonu bir parça kaldırmakta, İstanköylü Türklerle Anadolu Türklerini buluşturmaktadır. Ayrıca Türk televizyon kanallarının Ada Türklerince takip edilmesi, İstanköy Türklerinin Türkiye ile iletişimini ve ilgisini arttırmaktadır. İstanköy'de, Rodos'ta ve Türkiye'de dernek çalışmalarının aktif hale getirilmesi, *Rodos ve İstanköy Türklüğü Ansiklopedisi*'nin yazılması (bk. Kaymakçı, 2017), Avrupa Milletleri Federal Birliği (FUEN)'nin Rodos ve İstanköy Türklerinin hakları, Yunanistan içindeki statüleri ile ilgili kamuoyunu bilgilendiren bir çalışma yapması önemli gelişmelerdir (bk. Fautré, 2017).

Resim I: Bilgisine danışmak üzere İstanköy'de tanıştığımız Ada Türklerinin bugün en yaşlısı Mehmet İzmirlioğlu (En sağda [ayr. bk. *Resim IV*]) ve ailesi.

İstanköy İsmi

İstanköy adası, tarih boyunca çeşitli isimlerle anılmıştır. Bugün dünyada “Kos (Cos)” ismiyle tanınan Ada'ya Yunanlılar “Kos” ve “Stin Kos”, Latinler “İstingo” yahut “Stanko”, Saint-John Şövalyeleri “Lango”, İtalyanlar “Koo (Coo)”, Türkler ise “İstanköy” ismini vermiştir. Piri Reis, 17. yüzyılda Ada'nın gayrimüslimler tarafından “Lanko” şeklinde zikredildiğini bildirir (Piri Reis, 1973: 209). Esasen şövalyelerin taktığı isim olan “Lango”, Latince “uzun” anlamındaki “Lungo” kelimesinden gelir;

adanın ince ve uzun bir kara parçası olması, bu ismin neden Ada'ya verildiğini açıklamaktadır. Yunanlıların verdiği isim olan “Kos”, tarihî ve mitolojik bir açıklamaya sahiptir. MÖ 1000’lerde Ada’da yaşamış kral Merops’un kızının ismi olan “Koon”dan “Kos” kelimesi türetilerek Ada’ya isim olmuştur.

Evliya Çelebi’nin Seyahatnamesi’nde Ada ismi, “İstanköy” şeklinde açık bir şekilde kaydedilmiştir. Türklerce verilmiş bu ismin Yunanlıların Ada’ya taktıkları “Stin Kos” isminden geliştirilerek Türkçeleştirildiği ve Türk telaffuzuna uygun hale getirildiği düşünülmektedir. Kelime iki parça olarak “istan” ve “köy” şeklindeki iki ayrı kelimenin birleştirilmiş halidir. İlk kelime “istan”ın Yunanca artikel “stin”den geliştirilen ve Türkçede anlamı bulunmayan bir kelime olduğu ileri sürülmüştür. Halikarnas Balıkcısı, Türkçede Yunancadaki harf-i tarif (*article definitif*) “stin”in (kimi kez sadece /s-/ yahut /z-/ olarak telaffuz edilir) ses değişimi yoluyla, birlikte kullanıldığı kelimeyle birleştirildiğini yani “Stin Myrina”dan *İzmir*, “Stin Poli(s)”den *İstanbul*, “Stin Ko(s)”dan *İstanköy* (= Kos), “Stin Nikea”dan *İzmit*, “Stin Nikomediya”dan *İzmit* şekillerinin oluştuğunu kaydetmiştir (Halikarnas Balıkcısı, 1977: 159-160, 285; 1985: 62-63). Adalı Türklerin bazılarının “istan” kelimesindeki ikinci ünlüyü uzun ünlüyle “istaan” şeklinde telaffuz ettikleri görülmektedir. Bu durum, Ada isminin Arap harfli imlasında da te (ت)’den sonra elif (ا)’in kullanılmasıyla tespit olunmaktadır. Ancak telaffuzun uzun ünlülü olması eski imladaki okuma alışkanlığına bağlanarak dünden bugüne ulaşmış bir telaffuz etkisi olarak düşünülebilir.

Ada halkı tarafından bilinen etimolojiye göre “İstanköy” isminin Pargalı İbrahim Paşa ile ilgili bir rivayetle bağlantısı bulunmaktadır. Rivayete göre, Bodrum Kalesi’nin fethinden sonra Pargalı İbrahim Paşa kaleye çıkıp İstanköy adasına bakarak “Bu kimin adası?” diye sormuş. Cevaben “Bu, kefer köyüdür” demişler. Paşa’nın Ada’yı almak istediğine isnaden Ada’ya “İstene Köy” denmiş ve “istene”den “istan” kelimesi doğmuş. Bu halk etimolojisinin yanında, zayıf bir düşünce olarak, Farsça kökenli ve yer ismi yapan *-(i)stân* eki ile “istan” arasında bir ilgi düşünülebilir. Fakat Türkçede, sadece ek hüviyetinde bulunan bir gramer şeklinin doğrudan doğruya yer ismini karşılayacak şekilde kullanılmış olması pek uzak ve zorlama görünmektedir (Söz konusu *تان* eki için bk. Johnson, 1852: 683c); ayrıca Farsçada, *âstân* “ayakkabı yapan; uyuşmuş miskin; eşik, kapı dibi; saray; Osmanlı idaresi, hükümeti; kutsal kişilerin türbesi”, *astân* ~ *estân* “dinleme yeri, uyunan yer” ve *âsitâne* “evliya türbesi” şekillerinde ses benzerliği taşıyan çeşitli kelimeler ile Arapçada *ustân* yer ismi (Bağdat’a yakın dört ilçeden biri) ve *astân* “yaşlı ağaç kökleri” bulunmaktadır. F. Johnson’ın lughatından alınarak sıralanan bu kelimeler arasında dikkat çekici olarak, *astân* (تان) için “A place of rest: a

sleeping-place” (= bir dinlenme yeri: bir uyuma yeri) şeklinde bir anlam verilmiştir. *âstân* (آستان) için ise, verilen anlamlar arasında “The Ottoman Porte” (= Osmanlı idaresi, hükümeti)” bulunmaktadır (bk. krş. Johnson, 1852: 73c; ayr. diğer sözlükler bk. Parlatır, 2011: 107b; Mütercim Âsım Efendi, 2009: 26a); ayrıca medli elif kullanılarak yazılan kelimenin “eşik, kapı dibi” anlamının olması, İstanköy’ün coğrafi olarak deniz yoluyla Anadolu’ya adeta bir kapı eşiği gibi açık ve çok yakın olması sebebiyle düşündürücü görünmektedir. Fakat bu noktada, ada isminde bulunan /i-/'nin geçirdiği şüpheli fonolojik değişimi açıklamak gerekecektir.

İkinci kelime “köy”ün ise Anadolu’da Türklerce kurulmuş yerleşim yerlerinin isimlerinde sıkça görülen “oturanları çiftçilerden ibaret olan, kasabadan küçük ev topluluğu (TDK Türkçe Sözlük, 1955: 465; ayrıca bk. Şemsettin Sami, 1317: 1218-1219)” anlamındaki isim olduğu bellidir; harcîâlem bir bilgi olarak bu isim, Farsça *kūy* (کوی) şeklinden gelişerek Türkçede yaygınlık kazanmıştır. Türk telaffuzunda kalın ve uzun ünlülü “Ko(s)”, Ada’daki yoğun tarımsal faaliyete Türkçedeki en uygun isimlerden biri olarak ve bu kelimeye ses açısından oldukça yakın bulunan “köy” kelimesine devşirilmiştir (k/oo/ > k/öy). Osmanlı döneminde, Türklerle yerleşmeleri için açılan bazı yerlere ait Türkçe olmayan kimi toponimlerin Türk telaffuzuna göre yeniden şekillendirilerek hatta Türkçedeki benzer bir kelime kullanılarak yerleştirilip yaygınlaştırıldığı anlaşılmaktadır. *Limni* (Lemnos) adasına muhtemelen yazın bile serin olan esintili havası nedeniyle “İlmalı”, *Tasos* (Thassos) adasına taşlık yapısı nedeniyle “Taşöz” veya “Taşoz”, *Samotraki* (Samothraki) adasına yüksek bir ada olması göz önünde bulundurularak “Semadirek”, *Kalimnos* adasına o devirde Ada’da gelişmiş el sanatlarından biri olan kilimcilik sebebiyle “Kalimno” kelimesine benzeyen “Kilimli” isminin verilmesi diğer örnekler olarak gösterilebilir. Osmanlı tarafından verilen bu isimlerin varlığı, Adaların Türklerce vatan kabul edildiğini gösteren önemli bir delildir.

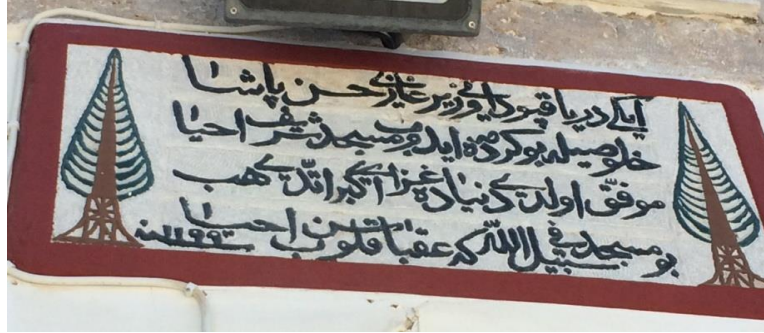
İstanköy’de Türk Eserleri

İstanköy’deki Türk kültür varlığının en göz alıcı temsilcileri şüphesiz Türk mimari eserleridir. Ada merkezinin birçok yerinde camiden çeşmeye ve hamama değin kitâbeleriyle birlikte bir Osmanlı Türk eserine rastlamak mümkündür. Bu eserler ve bu eserlere ait birer edebi metin olarak bulunan kitâbeler, geçmişteki Türk varlığının kültürel ve edebi izleri olduğu kadar hâlihazırdaki Türk varlığının Ada’daki varlığının da gelecek için teminatıdır (Ayrıca bk. *Ekler: İstanköy’de Bulunan Türk Kitâbeleri*). Çünkü bir yerdeki sanat eserleri, mimari eserler o yere tarihten gelen milli bir aidiyet ve o yerde bulunan kişilere milli bir mülkiyet hissi sağlar. Bu his, toprağın vatan olarak hissedilmesinde elzemdir.

Resim II: İstanköy Limanı'ndan bir görünüm (20 Haziran 2017)

I. Camiler ve mescitler: Ada limanına girişte, Narince kalesinin içinde bulunan Süleymaniye Camii, Anadolu'dan İstanköy'e gelenleri adeta karşılar şekilde ilk başta göze çarpmaktadır. Ada'da 17 civarında camii vardır. Bazıları harap vaziyette yahut kullanım amacından farklı şekilde kullanılmaktadır. Ada merkezinde bir tane, Germe köyünde de bir tane olmak üzere sadece iki tanesi ibadete açıktır. Defterdar Camii (Ada merkezi meydanında bulunmaktadır. Günde iki vakit ibadete açıktır), Cezayirli Hasan Paşa Camii, Atik Camii (18. yüzyılda yapılmış bir cami olup Alman harbinde minaresi yıkılmıştır. Uzun süre Türk okulu olarak kullanılmış, 1971'de İstanbul Heybeliada'daki Ruhban okulunun kapatılmasına misilleme olarak kapatılmıştır), Moruk Camii (Mimari özellikleri sinagogu andırmaktadır; sinagogdan çevrilmiş bir cami olabilir. "Moruk" kelimesi "Mora" ile ilgilidir. İmamı Rıfat Efendi sebebiyle Rıfat Efendi Camii olarak da anılmıştır), Tabıtlı Camii (Eski Cami de denir. Bir süre tabut deposu olarak kullanılması dolayısıyla bu adı almıştır), Saray Kurşunlu Camii, Kumburnu Hamidiye Camii (Bu cami tamamlanamamıştır. Yanında Mescid Efendi mescidi vardır), Ada merkezinde Helvacılar mahallesinde Sütçe mescidi, Kabapınar'da Salkım Söğüt Camii, Germe Sırmolla Mehmed Efendi Camii, Olukbaşı Camii (Germe'de olup günde iki gün ibadete açıktır), Koniario'da Çınarlı Camii (Koniario = Konyarı'da yani "Eski Pili"dedir. Bu bölgeye Konya civarından gelen Türkmenler yerleştirildiği için "Konyarı" ismi oluşmuştur), Andımahya (Kaleköy)'de Süleymaniye Camii, Kefalos'ta Aktepe Camii bulunmaktadır. Ayrıca namazgâhlar vardır. Bunlar sadece Ege ve Akdeniz bölgelerinde rastlanan havadar, gölgelik yerlere yapılmış ibadet yerleridir. Ada'da birçok eski namazgâh bulunmaktadır: Şüküre Hanım Namazgâhı, Celeplerin namazgâhı, Söyütçe Namazgâhı, Yapılı Namazgâhı vs.

Resim III: Germe'de Olukbaşı Camii kitâbesi (20 Haziran 2017)♦

II. Hamamlar: Ordu Hamamı (Cezayirli Camii karşısında. Şu an bar olarak kullanılmaktadır), Yokuşbaşı Hamamı (Burayı eskiden Arnavutoğulları namı bir Müslüman aile işletirmiş), Miskin Hamamı (Saray Camii yakınında) başlıca hamamlar olup ayrıca İstanköy Yunan Polis merkezinin yanında müze olarak kullanılan bina da eski bir Türk hamamıdır.

III. Türbeler: Hacı Paşa Dede Türbesi (Şu an İstanköy Müslümanları Vakfı'nın idare merkezidir), Zincirli Dedeler Türbeleri (Kumburnu'ndaymış fakat Kıbrıs olayları esnasında yıkılmıştır. Kıbrıs olayları esnasında Germe kasabasının etrafı çevrilmiş ve kasabaya giriş çıkış kontrol altına alınmıştır. Adalı Türklerin anlattığına göre Türkler adeta bu kasabada hapis hayatı yaşamıştır. Tüfekleri toplanmış, polis ve asker kontrolünde çok sıkıntılı günler geçirmişler) [İstanköy'deki Türk mimari eserleriyle ilgili olarak ayrıca şu çalışmaya bk. krş. Konuk, 2008; Kaymakçı, 2017].

İstanköy Türk Ağzı

İstanköy Türklerinin Türkçesi, yani İstanköy Türk ağzı, bugün Türkiye'nin Güneybatı Anadolu Türk ağızlarına yakınlık göstermekle birlikte kendine has özelliklere sahiptir. Özellikle kelime kadrosu açısından zengin bir birikime sahiptir. Ancak ne yazık ki dil zenginlikleri unutulmuş ve kaybolmuş üzeredir. İstanköy ağzı; Anadolu'dan, Eğriboz gibi çeşitli Ege adalarından ve özellikle Girit üzerinden gelen Türklerin ağız özellikleri üzerine müşterek kurulmuş kendine has vurgu, aksan özellikleri olan ayrı bir ağız teşkil etmektedir. Diyalektolojik olarak bu ağza, farklı özellikler göstermeyen Rodos Türklerinin ağzı da dâhil edilir.

Anadolu'da unutulmuş, izlerine Türkistan'da veya Eski Türk lehçelerinde rastlanacak ses ve yapı özellikleri taşıyan kelimelere sahip olan

♦ *İki deryâ kapudâni vezir gâzî Hasan Paşa
Hulûsıyla bu Germe'de idüp mescid-i şerîf ihyâ
Muvaffak oldı dünyâda gazâ-yı ekber etti hep
Bu mescid fi-sebilillah ki 'ukbâsın kılup ihyâ [Sene 1199 (= 1784)]*

İstanköy ağzı için Kıbrıs Türkçesi gibi kendine has özellikleri olan bir Türkçe olarak “İstanköy Türkçesi” tanımını yapmak gayet mümkündür. Siyasi nedenlerle önce İtalyan sonra da Yunan idaresine bırakılmış olan İstanköy, içinde barındırdığı Türk halkı ile Türkçenin yaşatıldığı ancak içinde Türk dilinin mevcudiyetinin anılmadığı bir yerdir. Literatürde, derleme sözlüklerinde, ağız araştırmalarında, Türk diyalektolojik atlaslarında unutulmuş İstanköy’ü Türk dili araştırmaları açısından incelemek öncül ve önemli bir görev olarak görülmüştür. Filolojik bir perspektifte, aşağıda çeşitli başlıklar altında “İstanköy Türk Ağzı” tanıtılacaktır.

İstanköy Türk ağzının en önemli özelliği kelime kadrosunda Ada’ya mahsus ya da ses ve/ya yapı açısından farklılık arz eden orijinal kelimeleri bulundurmasıdır (Örneğin; *yıl-* “sapmak, dönmek”, *key-* “giymek”, *yavız* “güzel”, *sokkan* “iskorpit balığı”, *karacut* “çörek otu”, *goklangoz* “salyangoz”, *işlek* “çalışkan” vs.). Ada Türkçesinin kelime kadrosu içinde Rumca kökenli (*piron* “çatal”, *trapeza* “masa”) birçok kelime bulunmakla birlikte az miktarda İtalyanca kelimeye de (*festa* “festival”, *motosako* “motosiklet”) rastlanmaktadır. Türkiye Türkçesinden ayrılan belirgin ses değişme ve nöbetleşmeleri arasında, ünlülerde u ~ ı (Bilhassa y-’li kelimelerde: *yavız*, *yaamır*, *yımırta*; *kavırma*), a ~ e (*arkadeş*, *benē* “bana”, *senē* “sana”), o ~ u (*bubalık*, *billor*); ünsüzlerde b ~ p / b ~ v (*babıç*, *bapor*), s ~ z (*horos*, *zandalya*, *yüşlük*), ø < ğ (*yaamır*, *soan*, *çur-*), K ~ G (*gaşık*, *key-* “giymek”) bariz bir şekilde gözlenmektedir. Yapısal açıdan bakıldığında, *i-* esas yardımcı fiilin düşürülmesi (*yaşlıdım* “yaşlıydım”, *meraklıdım* “meraklıydım”), *-d ~ -t duru{r}* şeklindeki süreklilik birleşik fill çekimi (*det duru* “diyip duruyor”, *kod duru* “koyup duruyor”), soru ekinde sonra şahıs unsurunun getirilmesi (*Türk mün?* “Türk müsün?”, *Bodrumlu mun?* “Bodrumlu musun?”) en belirgin yapı şekilleridir.

I. Kelime Kadrosundan Örnekler:

aa: hayır

açık: azıcık, çok az

arkadeş: arkadaş

babıç: ayakkabı

bapor: vapur

betmes: pekmez

beylikyol: büyük yol (Ayrıca Ada’daki en büyük ana yolun ismidir)

billor: (Arapça kökenli “billûr”dan) cam, bardak

bubalık: kayınpeder

çardaki: (< Rumca) çardak

çur-: çağırma

çiket: bluz, tişört

çikin: çirkin

darı: mısır

divit: kalem
fesfese: vesvese, kuruntu
festa: (< İtalyanca) “fiesta”dan gelir; festival
frenk inciri: bir meyva
gaşık: kaşık
geren: ev çatısı onarımı ve yapımında kullanılan malzemenin ismi
goklangoz: salyangoz
ha: evet
horos: horoz
iskele: ev merdiveni
işlek: çalışkan
kabak köftesi: müjver de denen bir kabak yemeği
kakılı: çok
kalami: kamyş (Hem İstanköy’de hem İstanbul’da yer ismi. İstanbul’da bir semt adı olan *Kalamis* (Kalamış), Rumca *kalami-s* “kamyş” isminden gelir. Ancak Arapça “kalem” isminin varlığı ve eski kalemlerin “kamyş”tan yapıldığı göz önünde bulundurulursa “kalami” isminin Arapçadan Rumcaya geçtiği anlaşılmaktadır).
karacut: çörek otu
kavırma: kavurma
kelfodulluk: aşırı gururluluk
kenef: kötü kadın
kenker: bostanı şevket bitkisi
kepere: bir ot
key-: giymek
key-: kesmek
kıdıgılli: saka kuşu; ayrıca bir argo kelimesi
kokarkabak: bir kabak türü
külür: arpa-buğday unu ile yapılan sertçe çörek
laap: lakap, takma isim
lobya: fasulye
markuç: hortum
maşarba: maşrafa, büyük kadeh
mendil: baş örtüsü
motosako: (< İtalyanca) motosiklet, motorlu bisiklet
namazbezi: seccade; baş örtüsü
pançar: pancar
patlıcan inciri: bir incir türü
payzen: nalbant
pesmet: peksimet
peşkir: bir tür havlu
pilisbit: bisiklet
piron: (< Rumca) çatal

posa: şarap tortusu ile kaplanarak yapılan bir tür peynir (İstanköy'ün meşhur bir peyniri)
reçina: çam sakızı ile yapılan bir tür şarap (İstanköy'de meşhur bir şarap türü)
ruj: allık (Türkiye Türkçesindeki “dudak boyası” anlamından farklı olarak)
sarmısak: sarımsak
sene: sana
sıcaksu: kaplıca
soan: soğan
sokkan: iskorpit balığı
sopa vermek: dövmek
sömürt-: somurtmak, yüz asmak
tabla: tepsi
tentene: dantel
tos-: vurmak
trapeza: (< Rumcadan) masa
yaamır: yağmur (tepeli yaamır batırmış “yükseklere çok yağmur yağmış”)
yavız: güzel
yıl-: sapmak, dönmek (*bu yolda yıl* “bu yoldan sap, dön”)
yılver-: dönüvermek
yımırta: yumurta
yourtlu: bir kızartma yemeği
yumal-: toplanmak
yüslük: peçe, yüz örtüsü
zandalya: sandalye
zıbın: bayan elbisesi, tek parça etek
zimbirtı: çalgı

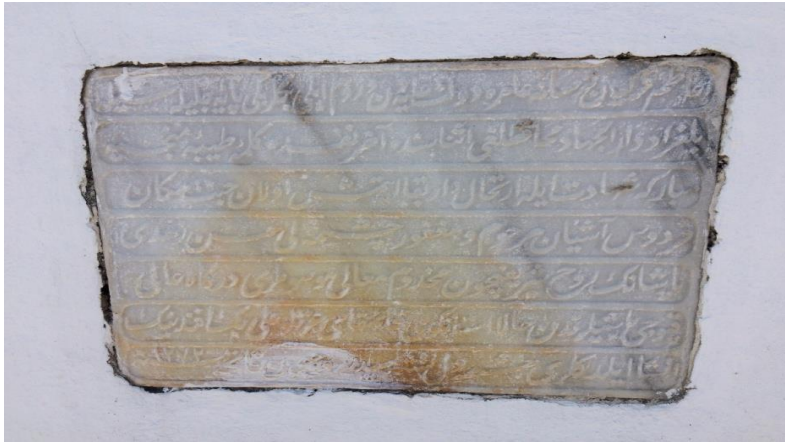
II. Çeşitli İfadeler:

anadola bakmak: İstanköy'ün Anadolu'ya bakan sahilinde olmak
bene ne / sene ne: bana ne / sana ne
det duru: “diyor, diyip duruyor” (-t/-d duru yapısı, fiillerde süreklilik çekimi teşkil eder)
dokuz kelle sarmısakla yenmemek: dayanılmaz, tahammül olunmaz olmak
g.t çırpamak: boşa çalışmak
gidik gider, gelik gelir: gitmek isteyen gider, gelmek isteyen gelir
god duru: “koyuyor, koyup bırakıyor” (-t/-d duru yapısı, fiillerde süreklilik çekimi teşkil eder)
hep bilaber: hep beraber
hora geçmeyen a.a var sığır b.ku yama: nankör insan için söylenen bir söz
karpuzun yamuğu, topalın a.ı başkadır: bir halk deyişi
mandalinaya portakal denmez: “gerçekçi olmak gerekir” anlamında
oturamayan meyhaneye a.ı kaynar k.rhaneye: bir halk deyişi
ohohoş olsun: bir sevinç sözü

(*sus yoksa*) *keçiler geniş alır*: “kimse duymadan konuş; başımıza dert açarsın” anlamında

* Halk kültürüne ait birer unsur olarak Ada’da kullanıldığı tespit edilen lakap ve/ya argovâri kelimelerden bazıları şunlardır: *ninnacı* (esasen “ufak tefek” anlamında), *kuldur* (kör, ölmüş, bitmiş), *hacı kabak*, *tavuko*, *süzgülü*, *panoş ~ nannoş* (ahlaksız), *kostak* (çalımlı; kabadayı) vs.

Ekler: İstanköy’de Bulunan Türk Kitâbeleri

Kitâbe Örneği I (Haziran 2017)

Kitâbe Örneği II (Haziran 2017)

Kitâbe Örneği III (Haziran 2017)

** Bilgilerinden istifade edilen İstanköylü kaynak kişilerden bazıları:*

Mehmet İzmirlioğlu (1926 doğumlu; İstanköy'deki en yaşlı ve bilge Türk [bk. *Resim IV*]), İsmet Kunellaki (1944 doğumlu; İstanköy'deki bugün kapalı bulunan Türk okulunun son öğretmeni Remziye Kunellaki'nin yakını), İbrahim Kunellaki (1946 doğumlu; Müslümanlar Derneği Başkanı), İsmail Acımüezzın (1953 doğumlu), Ali Payzanoğlu (1954 doğumlu), Kadri Memiş (1964 doğumlu; İstanköy Kardeşlik Derneği Başkanı), Aytül Haydaraki (yerel esnaf, butik sahibi), Mazlum Payzanoğlu (İstanköy Kardeşlik Derneği Eski Başkanı, Turizmci), Süleyman Kavakçı (Defterdar Camii müezzini).

Resim IV: Mehmet İzmirlioğlu (1926-)

Sonuç

Türk varlığının dil, kültür ve tarih açısından önemli izlerini kültür mirası içinde korumaya devam eden İstanköy adası, çeşitli yönlerden tanıtılmış ve bu tanıtım vasıtasıyla Türklüğün İstanköy'deki millî mirasına, adadaki kültür izlerine ve edebî değerlerine resimlerle birlikte dikkat çekilmiştir. Seri makaleler hâlinde sonuçlarını neşretmeye başladığımız proje çalışmaları, müteakip zamanlarda yapılacak seyahatlerden elde edilecek sonuçlarla birlikte geliştirilerek devam edecektir. Bu şekilde, günümüzde Türk kültürünün hüküm sürdüğü Anadolu ile kültürel açılardan kesinlikle ayrı düşünülmemesi gereken Doğu Ege adalarının ve bu adalara ait eski Türk kültür varlıklarının tanıtılması yolundaki çalışmaların sürdürülmesi planlanmaktadır.

Kaynakça

- Ali Fuad (1338). *Adalarımız Türkiye'den, Anadolu'dan ayrılamaz*. Kastamonu.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1935). C. IX, İstanbul: Devlet Matbaası, 214 226.
- Evliya Çelebi (2013). *Seyâhatname* (İndeksli Tıpkıbasım), (S. A. Kahraman, Yay. Haz.). C. I-VI, Ankara: TTK Yayınları.
- Fautré, W. (2017). *Yunanistan: Rodos ve İstanköy'deki etnik Türkler*. Human Rights Without Frontiers International (Avrupa Milletleri Federal Birliği ile Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği katkılarıyla).
- Halikarnas Balıkcısı (1977). *Hey koca yurt*. 2. bs. İstanbul: Hürriyet Yayınları.
- Halikarnas Balıkcısı (1985). *Düşün yazıları*. 3. bs. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Kaymakçı, M. ve Özgün, C. (2015). *Ege Denizinden yükselen sessiz çılgılık, Rodos ve İstanköy Türklerinin yakın tarihi*. İzmir: DT Yayıncılık.
- Kaymakçı, M. (2017). *Rodos ve İstanköy Türklüğü ansiklopedisi*. İzmir: Rodos, İstanköy ve Onikiada Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.
- Konuk, N. (2008). *Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy'de Osmanlı mimarisi*. Ankara: SAM Stratejik Araştırmalar Merkezi.
- Johnson, F. (1852). *A dictionary of Persian, Arabic and English*. W. H. Allen: London.
- Mütercim Âsım Efendi (2009). *Burhan-ı Katı*. Ankara: TDK Yayınları.
- Parlatır, İ. (2011). *Osmanlı Türkçesi sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınları.
- Pîri Reis (1973). *Kitâb-ı Bahriyye, Denizcilik Kitabı I-II*. İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser: 19.
- Şemsettin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul.
- TDK Türkçe Sözlük (1955). Ankara: TDK Yayınları.

Koreli Şair Gim So Vol'ün Edebi Kişiliği ve Şiirleri*

Hatice KÖROĞLU TÜRKÖZÜ**

Öz

Gim So Vol, 1920'li yıllarda Kore Edebiyat dünyasında şiirleri ile varlığını göstermiş bir şairdir. Genel olarak batı tarzı şiirler yazmıştır. Batı tarzı şiirler yazmasına rağmen şiirlerinde geleneksel şiir tarzı olan Minyo(민요)'nun izlerini görmek mümkündür. Şair, eski ile yeninin güzel bir uyumunu sağlayarak Kore modern şiir dünyasına bambaşka bir boyut kazandırmıştır.

Gim So Vol'ün şiirlerine baktığımızda ana tema olarak hüznün, ayrılık, terk edilmişlik, çaresizlik, güçsüzlük karşımıza çıkar. Bu temalar hem şairin kendi duyguları hem de Japon sömürgeciliği altındaki Kore halkının ortak duygularını yansıtır.

1910 yılında başlayan Japon sömürgeciliği 1920'li yıllara gelindiğinde Kore toplumunda somut bir şekilde hissedilmeye başlandığı için sömürülen Kore halkının ıstırabı daha da yoğunlaştı. Dolayısıyla, önemli bir kayıp anlayışı, bu dönemin Kore şiirinde yer aldı. Bu kayıp anlayışı dönem şiirlerinde iki şekilde “Memleket” ve “Sevgili” kaybı olarak dile getirilmiştir. Her iki kayıp metaforu Gim So Vol'ün şiirlerinin temelini oluşturur. Şiirlerindeki bu yapı dönem Kore'sinin ulusal kimlik kaybindan oluşan acıları da somutlaştırır.

1920'li yıllar sömürgecilik ve baskıların olduğu bir dönem olmasına rağmen Kore Edebiyatının şiir sahasında fazlasıyla eser verilmiştir. Bu dönemde birçok şiir dergileri yayınlanarak Kore Edebiyat dünyası aktif hale getirilmeye çalışılmıştır.

Gim So Vol'ün şiirleri bu güne kadar başta İngilizce, Fransızca, Rusça Almanca olmak üzere pek çok dile çevrilmiştir. 2005 yılında Agora yayınevi tarafından derleme şiir kitabı olarak “Açelya Çiçeği” başlığı ile Türk okurlarla buluşmuştur.

Çalışmanın birinci bölümünde şairin faaliyet gösterdiği dönem ele alınmıştır. İkinci bölümde şairin hayatı ve eğitim yıllarına, üçüncü bölümde şairin edebi kişiliğine ve dördüncü bölümde ise eserlerine değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gim So Vol, Modern Kore Şiiri, Modern Kore Edebiyatı, Minyo.

* Bu makale, 1999 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne sunulan *Şair Gim So-Vol'un Hayatı, Edebi Kişiliği, Kore Edebiyatına Katkısı ve Şiirleri* başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Kore Dili ve Edebiyatı Bölümü, hkore@erciyes.edu.tr

Geliş Tarihi - Received: 19.01.2018

Kabul Tarihi - Accepted: 23.02.2018

Korean Poet Kim So Wol's Literary Individuality and Poems

Abstract

Gim So Vol is a poet who showed himself in the Korean literature world in 1920's years. He wrote western-style poems. Despite writing western-style poems, it is possible to see Minyo (folk song) traces, which are traditional poetry styles in his poems. The poet has provided a totally different dimension to the modern poetry world of Korea by providing a harmony between old and new.

When we look So Vol's poetry, the main theme is sadness, separation, abandonment, despair, weakness. These themes reflect both the poet's own feelings and the common feelings of the Korean people under Japanese colonialism.

Japanese colonialism, which began in Korea in 1910, began to feel tangible in the Korean society when it came to the 1920s, and the suffering of the Koreans exploited became more intense. Therefore, an important sense of loss was involved in Korean poetry of this period. This understanding of loss has been expressed in two ways in poems of period poems as the loss of "country" and "love". Both lost metamorphoses form the basis of So Vol's poems. This structure of poetry embodies the pain of Korea's loss of national identity.

Although the 1920s were a time when colonialism and oppression existed, many poetry magazines were published during this period.

In the first part of the work, the turning point of the poet has been mentioned. In the second part, the poet's life and education years, in the third part the poet's literary person and in the fourth part his works are mentioned.

Key Words: Gim So Vol, Modern Korean Poetry, Modern Korean Literature, Minyo.

Giriş

Gim So Vol 1920'li yıllarda Kore Edebiyat dünyasında Batı tarzı yazdığı şiirlerle kendini tüm Kore'ye kabul ettirmiş bir şairdir. Batı tarzı şiirler yazmasına rağmen şiirlerinde geleneksel şiir tarzı olan Minyo(민요)'nun izlerini görmek mümkündür. Gim So Vol eski ile yeninin, geleneksellikle modernliğin tam uyumunu sağlayarak Kore modern şiir dünyasına bambaşka bir boyut kazandırmıştır. Gim So Vol'ün şiirlerine baktığımızda ana tema olarak hüznün, ayrılık, terk edilmişlik, çaresizlik, güçsüzlük karşımıza çıkar. Bu temalar hem şairin kendi duyguları hem de Japon sömürgeciliği altındaki Kore halkının ortak duygularını yansıtır.

Kore'de 1910 yılında başlayan Japon sömürgeciliği 1920'li yıllara gelindiğinde daha da şiddetlendi ve Kore toplumunun ıstırapı daha da yoğunlaştı. Toplumunu derinden etkileyen bu olumsuz değişiklikler dönem

edebiyatına yansımıştır. Örneğin dönem şiirlerinde kayıp anlayışı, bu dönemin Kore şiirinde yer aldı. Bu kayıp anlayışı şiirlerde iki şekilde “Memleket” ve “Sevgili” kaybı olarak dile getirilmiştir. Çalışmanın konusu olan Gim So Vol de iki kayıp metaforunu şiirlerinin temeline oturtmuştur.

Gim SoVol’un şiirlerinde ana tema olan hüznün ve hayali sevgili yani Nim (nim)¹’den yola çıkarak terk edilme acısı içinde olan zayıf karakterli geleneksel Kore halkının duygularını, yaşamın zorluğunu, yoksulluğun acılarını bir kadına ithaf ediyormuşçasına anlatır. Gim So Vol’un şiirlerinde yer alan Yar-sevgili (Nim) kavramının iki anlamı vardır. Şiirlerini okuyan bir vatansever ise şiirdeki Nim’i Kore olarak, eğer bu şiirleri okuyan bir âşık ise ‘Nim’i sevgili olarak düşünebilir. Ayrıca Gim So Vol’un şiirlerinde yer alan kayıp metaforunda hasret kalınmışlık söz konusudur.

Çalışmada ilk önce şairin faaliyet gösterdiği 1920’li yıllarda, Kore Edebiyatında yaşanan gelişmeler ele alınacaktır.

1920’li Yıllarda Kore Edebiyatı

Çalışmamızın konusu olan Gim So Vol’un aktif olarak faaliyet gösterdiği 1920’li yıllar Kore Edebiyatı hakkında genel bir tanımlamaya geçmeden önce bu dönem öncesi edebiyat hakkında bilgi vermenin şairi ve dönemi anlama bağlamında faydalı olacağı düşünülmüştür.

Kore toplumunda modernleşme çabaları 1894 yılında gerçekleşen Gabo(갑오) Reformu ile başladı. Gabo Reformu Kore’nin kendi isteği ile gerçekleştirdiği bir reform değil dış güçlerin etkisiyle gerçekleşen bir reformdur. Bu reformla birlikte siyasi, askeri, sosyal alanlarda birçok yenilik ve değişim olmuştur. Gabo Reformuyla birlikte başlayan “bu yeni döneme “Aydınlanma Dönemi” denir. 1876 yılından 1910 yılına kadar sürmüştür.”(Lee, 2002: 105) Bu reformun getirdiği yenilikler toplumun tüm alanlarına hızlı ve etkili bir şekilde nüfuz etmiştir. Dolayısıyla edebiyat alanı da bu değişikliklerden etkilenmiştir. Bu etkilenme “Yeni Edebiyat (Şinmunhag - 신문학)” adında yeni bir dönemin başlamasına vesile olmuştur. “Yeni Edebiyat” dönemi ile birlikte Batı eğilimleri ve akımları Kore edebiyatında da uygulanmaya çalışılmıştır. Kore Edebiyatında bu dönemde yazıda dil birliği sağlanmasının yanı sıra tema farklılığı ve çeşitliliği de göze çarpmaktadır. Sınıf sisteminin kaldırılması, flört etmek ve aşk evlilikleri, yeni medeniyetin kabulü, yeni eğitim sistemi ve kadınların eğitime dâhil edilmesi, dul kadınların yeniden evlenebilmesi vs. konuları yazarlar eserlerinde işlemişlerdir. Ancak 1910 yılında Japonların Kore’yi

¹ Kore halkı kalbinde hep hüznün duygusunu taşır. Bu hüznün duygusunun kaynağı yıllarca süren işgalin verdiği acı, yoksulluk ve zordur. Sevgili, yar anlamına gelen Nim, sömürgecilik döneminde şiirlerde ülke anlamında kullanılan bir metafor olarak kullanılmıştır.

ilhak etmesi sonucunda Kore halkının modernleşme ve aydınlanma çabaları bir müddet askıya alınmak zorunda kalmıştır.

1910'daki Japon ilhaki sebebiyle "1910 ve 1919 yılları arasındaki dönem, Koreli edebiyatçılar tarafından "Karanlık Dönem(Amhıkgi-암흑기)" olarak adlandırılır(Lee, 2002: 110). Japon hükümeti, Kore toplumunun her bir alanında baskıcı kontrol uygulayarak sömürü gerçeğini, politika ve ekonomiden başlamak üzere toplumun ve kültürün her bir yönünde hissettirmiştir.

Kore toplumu, Japonların sömürü politikasına karşı 1919 yılında Kore kaynaklarında 'Samil Undong(3.1 운동)'² olarak geçen 1 Mart Bağımsızlık Hareketi adlı ulusal direniş hareketi gerçekleştirdi. Böyle bir direniş, toplumun ortak milli birlik ve beraberlik duyguları ile hareket etmesini amaçlayan bir edebiyatın oluşmasını sağladı. Ancak 1 Mart Bağımsızlık Hareketi'nin etkileri toplumda ve edebiyat alanında kısa soluklu oldu. Japonlar, sansür ve hapis gibi baskıcı unsurlarla edebiyatçıların özgürce yayın yapmasını engellediler. Bu engelleme sonucunda da dönemin edebiyatçıları toplum gerçeklerinden uzak ya da dolaylı anlatımlarla göndermelerde bulunarak bir nevi kaçış edebiyatına yönelmiş yapmış ve sanat için sanat anlayışını benimsemek zorunda kalmışlardır.

Bu dönemin bir başka özelliği de KAPF denilen edebiyat topluluğunun varlığıdır. Yukarıda da bahsedildiği üzere Japonlar, Koreli aydınları dönem gerçeklerine dair halkı bilinçlendirmekten her ne kadar mahrum bırakmaya çalışmış olsalar da dönemin vatansever ve realist aydınları toplum gerçeklerini gözler önüne serme adına bir takım girişimlerde bulunmuşlardır. Bu girişimlerden biri de edebiyat camiasında KAPF denilen bir topluluğun ortaya çıkmasıdır. Sınıf özgürlüğünün sağlanması amacıyla 1925'te kurulan ve açılımı Koreli Sanatçılar Proleter Federasyonu olan KAPF, sosyalist gerçekçiliği gözler önüne sermek, sınıf

² 1 Mart 1919'da Japon sömürge yönetimine direnmek için Kore milletinin direniş ruhunu temsil eden ayaklanma gerçekleşmiştir. 1 Mart hareketiyle birlikte her ne kadar ulusal bağımsızlık elde etme hayalleri gerçekleşemese de istilacı güçlerin kimliğini açıkça tanıma fırsatı sağladı ve ulusal benliklerinin farkına varmalarını sağlayan manevi bir temel oluşturdu. Özellikle 1 Mart hareketi ile sömürü durumundaki ulusal hareketi ilerletecek(geliştirecek) yeni yöntemler bulmak mümkündür. 1 Mart hareketinden sonra Koreli edebiyatçılar Japonya'nın özel gazeteler ve dergiler üzerine kurulu politikasını eleştiriyor ve ulusal bilinci uyandırmak için çeşitli aydınlanma kampanyaları geliştiriyordu. Bu aydınlanma hareketi çeşitli ulusal toplum hareketi grupları aracılığıyla tüm ülkeye yayılmış ve Kore ulusal kültürünün yeniden algılanmasını sağlamıştır. Sonuç olarak toplumda Japon sömürgeciliğine karşı çeşitli anti sömürgecilik söylemleri oluşmaya başladı. Japon sömürü politikası, Korelilerin kendi geleneklerini ve milli varlığının meşru bilincini inkâr etmeleri yönünde ilerlemesine rağmen, Kore halkı kendi kendilerini bilinçlenmeleri sağlamak ve ulusal varlıklarını oluşturmak için Japonya'ya karşı durmuşlardır. Bu nedenle ulusal gerçekliği tanıyıp ulusal kültürün oluşması için Japon sömürge yönetimi mantığını reddetmişlerdir. (<http://ko.kliterature.wikidok.net/wp-d/57a96137582734cf0f4103a1/View19/01/2018>)

bilincini arttırmak ve işçi sınıfının durumunu ortaya koymak için dönemin realist edebiyatçıları tarafından kurulmuştur. KAPF aracılığıyla bir nevi sınıf edebiyatı yapılmıştır. KAPF üyesi edebiyatçıları sömürge gerçeğini ve o dönem Kore toplumunun halini eserlerinde yansıtmaya başladıklarında, Japonların sansür uygulamaları ile karşılaştılar ve 1935 yılında Japonlar KAPF'ı kapatmıştır.

1920'li yıllardan itibaren Kore Edebiyatında daha da hissedilir olan Batı Edebiyatı etkisi yeni eğilimlerin oluşmasında etkili olmuştur. Ancak Batı Edebiyatı ile etkileşim doğrudan değil batıyı daha önceden tanımış olan Japonların aracılığı ile sağlanıyordu. Dönemin Koreli aydınları eğitimlerini Japonya'da aldıkları için Japonların kabul ettiği Batı medeniyetini onlardan öğreniyorlardı. Bu nedenle doğrudan alınmayıp dolaylı yoldan Kore'ye giren batı etkilerinin gerçek anlamıyla Kore Edebiyatına nüfuz ettiği söylenemez. Dolaylı yoldan giren batı etkilerini kimi Koreli aydınlar 'sakat gelişim' olarak nitelendirmektedir.

1920'li yıllarda edebiyat alanında realizm ve romantizm akımları ağırlıkta idi. 1 Mart Bağımsızlık Hareketi'nin ardından hüznü ve duygusal imgelerin yer aldığı şiirler çokça yazılmıştır.

1920'li yıllar sömürgecilik ve baskıların olduğu bir dönem olmasına rağmen Kore Edebiyatının şiir sahasında birçok eser verilmiştir. Bu dönemde 1919 yılında yayım hayatına başlayan "*Yaratma (Çangco - 창조)*" başta olmak üzere 1920 yılında yayım hayatına başlayan ilk şiir dergisi "*Harabe(Peho - 폐허)*", 1921 yılında yayımlanan "*Gül Köyü(Cangmiçon - 장미촌)*", 1922 yılında yayımlanan "*Beyaz Akış(Begco - 백조)*", 1923 yılında yayımlanan "*Altın Yıldız(Gimsonğ - 금성)*", 1924'te yayım faaliyetine başlayan "*Ebediyet(Yongde - 영대)*" gibi şiir ağırlıklı edebiyat dergilerinin yayımlanması ile birlikte Kore edebiyatının şiir sahasında bir canlanma görülmüştür. Kısacası bu dönem şiir alanında hasat dönemi olmuştur. Bahsi geçen bu dergilerin misyonları da farklı idi. Bahsedilen bir kaç derginin özelliklerinden bahsetmek gerekirse;

"*Yaratma*" 1 Şubat 1919-20 Mayıs 1921 tarihleri arasında faaliyet gösteren edebi bir dergidir. Bu dergiyi Japonya'ya eğitime giden Gim Dong İn(김동인, 1900~1951), Cu Yo Han(주요한, 1900~1979), Con Yong Teg(전영택, 1894~1968) birlikte Tokyo'da yayımlamıştır. Derginin 2. sayısından itibaren İ Goanğ Su(이광수, 1892~1950), 3. sayısından itibaren Bag Sog Yun(박석윤, 1898~1950), 8. sayısından itibaren Gim Goan Ho(김관호, 1890~1959), 9. sayısından itibaren İm No Vol(임노월) katılmıştır. 20 Mayıs 1921 tarihinde kapatılıncaya kadar 70 şiir, 21 roman

tefrikası, 16 eleştiri, 4 tiyatro oyunu, 49 çeviri şiir çalışması yayımlanmıştır. Toplum gerçeklerini yansıtan realist görüşe sahip yazarların oluşturduğu bir dergidir.

“*Harabe*” dergisi Temmuz 1920-Ocak 1921 yılları arasında yayımlanmış edebi bir dergidir. Üyeleri arasında Gim Og, Nam Guŋ Byog(남궁벽, 1894~1921), Hoanğ Sog U(황석우, 1895~1961), Byon Yong Ro(변영로, 1898~1961) gibi şairler yer alır. Yazar olarak da Yom Saŋ Sob(염상섭, 1897~1963), İ İg Saŋğ(이익상, 1895~1935), Min Te Von(민태원, 1894~1935) dergide yazılar yayımlamıştır. Kadın yazar ve şairlerden Na Hye Seog(나혜석, 1896~1948), Gim Von Cu (김원주, 1896~1971) da bu derginin üyeleri arasında faaliyet göstermiştir. Toplamda 2 kez yayımlanmıştır. Bu dergi 1920’li yıllarda şiir sahasına hükmeden “nihilist” şairlerin aktif faaliyet sahasıydı. Bu dergi misyonunu Alman şair Schiller’in “Eskiler yol olup şiir dönemi değişti, benim ömrüm ise yıkıntıdan çıktı.” dediği şiirinden esinlenerek belirlemiş ve Harabe ismini kullanmıştır.

“*Gül Köyü*” dergisi 24 Mayıs 1921 yılında yayımlanan romantizm akımına bağlı şairlerin toplandığı Kore’nin şiir dergisidir. Ardından çıkacak olan Beyaz Akış dergisine ilham vermiştir. Hoanğ Sog U, Byon Yong Ro, Bag Cong Hoa, No Ca Yong gibi edebiyatçılar derginin üyesi idiler.

“*Beyaz Akış*” dergisi Ocak 1922 - Eylül 1923 yılları arasında faaliyet göstermiştir. Toplamda 5 sayı yayımlamıştır. Bak Cong Hoa(박종화, 1901~1981), Hong Sa Yongğ(홍사용, 1900~1947), Na Do Hyangğ(나도향, 1902~1926), Bak Yongğ Hi(박영희, 1901~?)’nin ortaklaşa çıkardığı bir dergidir. Şiir ağırlıklı bir dergidir. Birçok şairin üye olduğu bu dergide Gim So Vol’de birçok şiirini yayımlamıştır. Bu dergi öncesinde kurulan ‘*Gül Köyü*’ dergisi de romantizm kokan bir dergi idi. Ancak burada faaliyet gösteren şairler ‘*Gül Köyü*’nün romantizm tomurcuklarını bu dergide yeşerttiler. Dolayısıyla Kore Edebiyatında romantizmin tohumları ‘*Gül Köyü*’ dergisinde atılmış ve ‘*Beyaz Akış*’ dergisinde hayat bulmuştur.

“*Ebediyet*” dergisi ise 1924–1925 yılları arasında faaliyet göstermiş toplamda 5 sayı yayımlanmış edebi dergidir. Gim Goan Ho, Gim Dongğ İn, Gim Og, İ Goanğ Su, Con Yongğ Teg gibi edebiyatçılar derginin üyesi idiler. Bu kişiler ilk edebi dergi olan “*Yaratma*” dergisinde faaliyet göstermişlerdir. Dolayısıyla “*Yaratma*” dergisinin bir devamı olarak da görmek mümkündür. Gim So Vol de daha sonra bu dergiye katılarak derginin üyeleri arasında yer alıp şiirlerini yayımlamıştır.

So Vol, Gim Og’un tavsiyesi üzerine şair Cu Yo Han(주요한, 1900~1979), yazar ve şair Gim Dongğ İn(김동인, 1900~1951) gibi dönemin

nl şairlerinin katıldığı ‘‘Ebediyet’’ dergisine 1924 yılında ye oldu. Ancak So Vol’un içine kapanık oluşu ve melankolik ruh hali nedeniyle dergidekilerle pek uyum sağlayamadı. O dönemde sadece yakın arkadaşı olan yazar Na Do Hyang ve ğretmeni olan Gim Og ile anlaıyordu. (Kimhanho, 2000: 35)

Bu dönem edebiyatında Gim So Vol’un yanı sıra aynı zamanda bir Budist kei olan Han Yong Un (HanYongun, 1879~1944), ilk kadın yazarlardan Na Hye Seog (Nahyesik, 1896~1948) ve Gim Myong Sun (GimMyongsun, 1896~1951) gibi şair ve yazarlar bu dönemde faaliyet göstermişlerdir.

Bu dönem şairlerinin ayrı ayrı özellikleri olmasına rağmen hemen hemen hepsinin ortak zellikleri Kore’nin karanlık ve gerçek durumu hakkında romantik ya da sembolik unsurlarla üzüntülerini yansıtma larıdır.

Dönem şiirlerine genel olarak baktığımızda sömürgecilik gerçeğinin doğası gereği ve de 1919 yılında gerçekleşen 1 Mart Bağımsızlık Hareketi’nin başarısızlığının bir sonucu olarak eserlerde mağlubiyet, romantizm, yozlaşma ve kadın gibi temalar ilenmitir. Dönem gerçeği, sansür dolayısıyla şiirlerde bu konular metafor kullanılarak ifade edilmiştir.

Örneğin 1926 yılında ‘‘Uygarlığın afağı(Gebyog-개벽)’’ adlı dergide İ Saņę Hoa’nın(이상화, 1901~1943) ‘‘alınan Kirlara da Bahar Gelir Mi? (Beatgin Diledo Bomın Onınga-애앗긴 들에도 봄은 오는가)’’ adlı şiir bunun en güzel örneğidir. Vatanın yitiriliinden dolayı Kore halkının içinde bulunduğu zor durumu anlatan şiirde ‘‘alınan kirlar’’ ve ‘‘bahar’’ zıtlık içerisinde verilmiştir. ‘‘alınan kirlar’’ metaforu ile şair vatanın yitiriliini ‘‘Bahar’’ metaforu ile de vatanın bağımsızlığına duyulan arzuyu dile getirmiştir. Şair iirin başlığını bir soru cümlesi olarak belirlemiştir. Burada şairin baharı beklediğini ancak o günün şartlarıyla baharın gelme ihtimalinin zorluğunu dnmesinden dolayıdır.

1920’li yıllar şiir akımında göze çarpan tema ‘sevgili-yr(Nim, 님) içerikli iirlerdir. Özellikle Gim So Vol ile Han Yong Un iirlerinde, ‘sevgili-yr’ kavramını dile getirmiştir. Her iki şair sevgiliye olan zlem konusunu eserlerinde ileyerek kendi dönemlerini anlatmıştır. Ancak her biri sorunları dile getirme konusunda farklı bir üslup sergilemiştir. ‘‘Han Yong Un’un şiirlerinde sevgili, o an için yanında olmasa bile bir gün mutlaka dönecektir. Gim So Vol’un şiirlerinde ise, sevgili terk edip gitmiştir. Sevgilinin dönmeme olasılığı yüksektir. (Köroğlu Hatice, 2017: 71)

Gim So Vol’un Hayatı ve Eğitim Dönemi

07.09.1902 tarihinde Kuzey Pyonğan Bölgesi(평안북도) Goagsan (곽산)'da doğan şairin gerçek adı Gim Cong Şig(김정식)'dir. Babasının adı Gim Song Gun(김성군) annesinin adı Canğ Gyonğ Sug(잔경숙)'dur. İn Co (인저) adında bir de kız kardeşi vardır. So Vol³ iki yaşında iken babası, Congcu (정주) ve Goagsan (곽산) arasındaki demir yolunu işgal eden Japon askerlerinin zulmüne uğrayarak akıl hastası oldu. Bu nedenle onu, madenci olan dedesi büyüttü. “So Vol’ün iki amcası ve üç halası vardı. So Vol’ün fikir dünyasını etkileyen akrabaları da vardı. Büyük halasının eşi Gim Şi Çam, küçük amcası Gim İn Do ve büyük amcasının eşi Gye Hi Yong bunlardan bir kaçıdır. Gim Çi Sam batı tarzı eğitim almış bir Hıristiyan misyoneri idi. Cincu’daki Namsan okulunda ders de vermiştir. Amcası Gim İn Do Coson Demokratik Partisi üyesi idi. Bu kişiler Japon sömürgeciliği döneminde So Vol’e vatan sevgisini aşıl原因an akrabaları idi.”(김한호, 2000: 21)

So Vol’ün yaşadığı yer batı bilimlerini kabul ederek yeni kültür ile birlikte Hıristiyanlığı kabul eden ve Kore tarihinde yer etmiş önemli şahısları yetiştiren bir yer olarak bilinmektedir. Japon Sömürgeciliğine karşı protestolarda yer alan An Çanğ Ho(안창호, 1878~1938), Bağımsızlık Hareketi aktivisti ve siyasetçi Co Man Şig(조만식, 1883~1950), eğitimci İ Sınğ Hun(이승훈, 1864~1930), yazar İ Goanğ Su(이광수, 1892~1950), şair Gim Og(김억, 1895~?)⁴, Gim So Vol ile aynı yerde yetişmiş önemli şahsiyetlerdi.

So Vol, 1915 yılında Namsan Okulundan mezun olduktan sonra aynı yıl Nisan ayında Osan(오산) Ortaokuluna kayıt yaptırmıştır. So Vol’ün de eğitim gördüğü Osan Ortaokulunu “Gimi Bağımsızlık Mücadelesi”⁵nde aktif rol oynayan İ Sınğ Hun kurmuştur. Bu okul geleneksel ruha sahip bir okul olmakla birlikte bağımsızlık mücadelecileri ve liderler yetiştirmiştir. So Vol bu okulda önemli şahsiyetlerle karşılaşmış ve onlardan vatan sevgisi konusunda büyük ölçüde etkilenmiştir. So Vol, Osan’da okurken İ Sınğ

³ İngilizce kaynaklarda şairin adı So Wol KIM olarak geçmektedir. Çalışmada özel isimler Türkçe transkripsiyona uygun şekliyle yazılmıştır.

⁴ 1895 yılında doğan ancak ölüm tarihi bilinmeyen Koreli şairdir. Batı şiirlerini özellikle Fransızcadan çevirdiği şiirleri ile tanınır. Batı eğilimi olan sembolizmi tanıtmış ve şiirlerinde ilk kullananlardan biridir.

⁵ 1 Mart 1919’da tüm ülke çapında Japon sömürgeciliğine karşı yapılan mitingin Cincu(진주) ‘daki mitinge verilen ad.

Hun'dan da eğitim almıştır. Okul müdürü Co Man Şig, öğretmenleri ise İ Don Hoa(이돈화)⁶ ve Gim Og'du.

So Vol öğrencilik yıllarında şair Gim Og'dan etkilenecek şiir yazmaya başlar ve daha sonra bu yeteneğini geliştirir. Ortaokulda iken 1 Mart Hareketi baş gösterince So Vol okulunu yarıda bırakmak zorunda kaldı. 1921 yılında Bece(배재) Lisesine kayıt olarak eğitimine devam etti ve 1923 yılında mezun oldu. Bece'de okurken tekrar şiir yazmaya başladı ve öğretmenlerinin takdirini kazandı.

1923 yılında Bece'den mezun olduktan sonra aynı yıl Japonya'ya giderek Tokyo Ticaret Fakültesine girdi ancak Japonya'da gerçekleşen büyük deprem nedeniyle ülkesine geri dönmek zorunda kaldı. Tekrar Japonya'ya eğitim için gitmek istedi ancak dedesi ve annesinin engeli ile karşılaşınca Japonya'daki eğitim hayali son buldu. Okuma fırsatı bulamayan So Vol kendini şiire ve içkiye verdi.

Gim So Vol 1916 yılında memleketlisi Hıng Myong Hi(홍명희)'nin kızı Sang(상) ile evlendi. So Vol'ün evliliğinden dört oğlan ve iki kız olmak üzere altı çocuğu bulunmaktadır. Gim So Vol eğitim için Japonya'ya gidemeyince dedesinin mesleği olan madencilğe başladı. Bu arada şiir çalışmalarına devam ediyor ve çeşitli edebiyat dergilerinde şiirleri yayımlanıyordu.

So Vol madencilik işinde pek başarılı olamayınca ekonomik durumu iyice bozuldu. Bunun üzerine eşinin ailesinin yanına Gusong(구성)'a giderek *Donğ A(동아일보)* günlük gazetesinin şubesinde yaklaşık on yıl idareci olarak çalıştı. Ancak bu işte de başarısız olduğu için tüm varını yoğunu kaybetti. Bu olaylar sonucunda da şair bunalıma girmiş ve 23 Aralık 1934 tarihinde memleketinde aşırı dozda uyuşturucu alarak intihar etmiştir.

28 Aralık 1934 tarihinde şairin ölümü üzerine dönemin gazetelerinden *Donğ A Günlük Gazetesinde* şöyle bir yazı yayımlanmıştır:

“Minyo Şairi Gim So Vol aramızdan ayrıldı. Otuz üç yaşına kadar küçük bir mahallede yaşayan So Vol asıl adıyla Gim Cong Şig, Aralık 24'ünde öğleden önce sekiz sıralarında beklenmedik şekilde otuz üç yaşında hayata gözlerini yumdu. Bece Lisesinden mezun olduktan sonra üniversitede İngiliz Dili ve Edebiyatını okuyan şair, Minyo tarzı eserler yazmaya ve araştırmalar yapmaya kendini adanmıştı. Şairin son nefesine kadar kendini yazmaya verdiği söylenmektedir.”

⁶ 1884-1950 yılları arasında yaşamış Çendoizm düşünürü. Chondogyo(천도교) olarak da geçen 20 yüzyılda ortaya çıkmış Kore kökenli dini harekettir. 19. yüzyılda Konfüçyüs inancı kökenli ve batı etkisine karşı protestolar gerçekleştiren Donghag köylü hareketinin zamanla biçim değiştirerek bir inanç haline gelmesidir. Çendoizm inancı Taoizm, Budizm gibi geleneksel inançların unsurlarını da içinde barındırır.

Gim So Vol'ün ölüm günü ile ilgili spekülasyonlar mevcuttur. Bazı kaynaklarda intihar ettiği gün 23 Aralık bazı kaynaklarda ise 24 Aralık olarak geçmektedir. Ancak yengesi Gye Hi Yong başta olmak üzere birçok akrabası ölüm günü olarak 23 Aralık'ın doğru olduğunu belirtmektedir (김한호, 2000: 42).

So Vol'ün ölümünden bir yıl sonra 28 Aralık 1935 yılında, Seul'deki Congno semtinde Gim Og, İ Goang Su, Bag Cong Hoa, Gim Dong İn gibi kişilerin organizasyonu ile Gim So Vol'ü anma töreni gerçekleştirildi. Daha sonra Gim Og 1939 yılında So Vol'ün şiirlerinden seçmeler yaparak “So Vol Şiir Derlemesi” adı altında bir şiir kitabı yayımlamıştır.

1968 yılının Mart ayında Kore Günlük Gazeteler birliği desteği ile Seul'deki Nam Dağı(남산)'na So Vol'ün büstü dikilmiştir. Bu büste şairin “Sanyuhoa” adlı şiiri de yer almaktadır (김한호, 2000: 43).

So Vol edebiyat dünyasında kısa süren bir faaliyet dönemi geçirmesine rağmen değerli katkılarından dolayı onun adına şiir yarışmaları düzenlenmiştir ve bu şiir yarışmaları günümüzde de devam etmektedir.

Gim So Vol'ün Edebi Kişiliği

Öğrencilik yıllarında öğretmeni olan ve aynı zamanda dönemin önde gelen edebiyatçıları arasında yer alan Gim Og ve İ Don Hoa'nın Gim So Vol'ün edebiyat dünyasına atılmasına katkıları ve destekleri büyük olmuştur. Özellikle Gim Og, So Vol'e geniş ufuklar açmakla kalmamış onun şiire yönelmesini sağlayarak şiirlerinin edebi dergilerde yayımlanmasını sağlamıştır.

Gim So Vol'e edebiyat dünyasında yeni ufuklar açan Gim Og, 1918 yılında “*Teso Edebiyat Haberleri(Tesomunye Şinbo- 태서문예신보)*” gazetesi aracılığı ile Fransa'nın sembolik şiirlerini ve batı edebi akımlarını Korece'ye çevirerek Batı edebiyatını Kore'ye tanıtmış ve ilk çeviri şiir derlemesi olarak da 1921 yılında “Hüznün Dansı(Onöe Modo - 오노의 무도)”, ilk yaratıcı şiir derlemesi “Denizanasının Şarkısı(Heparie Nore 해파리에 노래)”nı yayımlamıştır (김한호, 2000: 27). 1923 yılında Hintli şair Rabindranath Tagore'un “Altın Sal” şiirini, 1924 yılında İngiliz şair Arthur Symon'un “Kaybolan İnci” adlı şiirlerini Korece'ye çevirmiştir. Gim Og'un Batı edebiyatını iyi bilmesi öğrencisi olan Gim So Vol'e farklı bir bakış açısı kazandırması noktasında önem taşımaktadır.

1920 yılında “*Yaratma*(Çangco-창조)” adlı edebi derginin 5. sayısında Gim Og’un tavsiyesi üzerine “Avare’nin Baharı⁷ (Nang-iniy Bom-nang-ini Bom)”, “Özlem(Girivo-그리워)”, “Gecenin Yağmur Damlası(Yayı Ucog-야의 우적)” adlı şiirleri yayımlanmıştır.

“Altın Çimen(Gimcandi-금단지)”, “İlk Etek(Çotçima-첫치마)”, “Anneciğim Ablacığım(Ommaya Nunaya-엄마야 누나야)”, “Açelya Çiçeği(Cindalle Got-진달래꽃)”, “Kırlangıç (Cebi-제비)”, “İleride Bir Gün (Mon Hu il-먼후일)” adlı şiirleri başta olmak üzere yaklaşık kırk şiiri Gim Og’un editörlüğünü yaptığı “*Uygarlığın Şafağı*(Gebyog-개벽)” adlı derginin on dokuzuncu sayısından itibaren yirmi dokuzuncu sayısına kadar yayımlanmıştır (김한호, 2000: 27).

1923 yılında yine aynı dergide “Eskiden Hiç Bilmezdim(Yeconen miço molladsoyo-예전엔 미처 몰랐어요)”, “Gidilen Yol(Ganın Gil-가는 길)”, “Dağ (San-산)” ve aynı yıl Bece(배재) Dergisinin 2. sayısında “Yeni Dünya(Şinçonşi-신천시)” başlıklı şiirleri yayımlanmıştır.

Daha sonra So Vol’un Gim Og’un da yer aldığı Ebediyet Dergisinde “Ark Üstünde(Batgorang Vieso-밭고랑 위에서)”, 1924’de “Çiçek Şeklindeki Mumun Yandığı Gece(Ggotçog Bul Kyonın Bam-꽃촉 불 켜는 밤)” 1925’de “Güvensiz(Muşin-무신)” başlıklı şiirleri yayımlanmıştır. *Dong A Günlük gazetesinde*, “Giyecek, Yiyecek ve Özgürlük(Otgoa Babgoa Cayu-옷과 밥과 자유)” adlı şiiri, *Coson Edebiyat Dünyası*(Coson Mundan-josun munda) adlı dergide “Kurak(Mulmarım-물마름)” adlı şiiri, “*Medeniyet*(Munmyonğ-문명)” adlı edebiyat dergisinde, “Ağıt(Çohon-초흔)”, “Piknik(Dıldori-들도리)”, 1926’da “Para, Yiyecek, Yürek ve Kır (Dongva Babgva Mamgva Dıl-돈과 밥과 맘과 들)”, 1927’de “Yaslanılan Kolun Şarkısı(Palbyoge Nore-팔 버개 노래)”, 1934’de “Sağlıklı Uyku (Gonganghan Cam-건강한 잠)”, “Neşeli Sabah(Sanğkehan Açım-상쾌한 아침)”, “Para Budalası (Dontaryong-돈 타령)”, “Samsugabsan(삼수갑산)” adlı şiirleri yayımlanmıştır (Köroğlu Hatice, 1999: 10).

⁷Gim So Vol bu şiirinde kendi gençlik dönemini anlatır.

Ayrıca şairin ölümünün ardından 1939'da Gim Og'un derlediği So-Vol'ün Şiirleri (So Vol Şiço-소월시초)" toplu olarak yayımlanmıştır.

"1920 yılından itibaren şiirlerini yayımlamaya başlayan şair 1934 yılında ölene dek yaklaşık iki yüz elli şiir yazmıştır."(정종진, 2011: 101)

"Gim So Vol Batı tarzı şiir ile geleneksel şiir tarzını birleştirerek yeni bir sentez oluşturmuştur. İşte bu özellik onu ilkler arasına sokmuş ve Kore edebiyatına yeni bir soluk getirmiştir. Ayrıca dilinin sade ve yalın olması şiirlerinin daha kolay anlaşılmasına ve okuyucu kitlesinin fazla olmasına olanak sağlamıştır."(Köroğlu Hatice, 1999: 10)

Gim So Vol'ün şiirlerinin bir başka özelliği de günümüzde dahi yediden yetmişe tüm Korelilerin tüm şiirlerini bilmesidir. Şairin şiirleri gerek amatör gerek profesyonel birçok şarkıcının da dikkatini çekmiştir. Şiirlerinin çoğu bestelenmiştir.

Gim So Vol'ün şiirleri bu güne kadar pek çok dile çevrilmiştir. Arapça, İspanyolca, Çekçe, Lehçe, Hintçe, Japonca gibi dillerde Kore şiir antolojilerinde şairin şiirlerine yer verilmiştir. Almanca, Rusça, Fransızca, İngilizce, Vietnamca gibi dillerde 'Açelya Çiçeği' adı altında şiir derlemeleri çıkmıştır. 2005 yılında Agora yayınevi tarafından "Açelya Çiçeği" başlıklı derleme şiir kitabı Türkçe olarak yayımlanarak Türk okurlarla buluşmuştur.

Gim So Vol'ün Şiir Dünyası

Gim So Vol'ün şiir dünyasına geçmeden önce Kore'nin geleneksel şiir tarzı olan Minyo'dan kısaca bahsetmek gerekmektedir. 1920'li yıllardaki şiirlerin genel özelliklerinden biri de minyo tarzının kullanımınıdır. Her ne kadar modern şiir çalışmaları devam etse de dönemin şairleri minyo tarzını ısrarla şiirlerinde kullanmıştır. Çalışmanın konusu da olan şair Gim So Vol de şiirlerinde geleneksel halk ezgileri içeren 'Minyo' tarzını kullanmıştır.

"Minyo, halkın içinden ortaya çıkmış ve günümüze kadar ağızdan ağza dolaşa gelen yaygın bir şarkı türüdür. Bu eseri oluşturan kişinin ismi önemli değildir. Yani anonimdir. Minyo, notaya geçirilmeyen, yazıya dökülmeyen ve ağızdan ağza dolaşan sözlü edebiyata ait geleneksel bir şarkı türüdür. Bunu yapmak için uzun boylu bir çaba harcamaya gerek yoktur. Doğaçlama söylenmektedir."(Köroğlu Hatice, 1999: 16)

Minyo, acıklı folklor motifleri içeren 3.4-4.5-5.5-7.5 hece ölçülü Kore halk şarkısı tarzıdır. Gim So Vol'ün minyo'nun tekrarlanan ritmini, halkın genel duygularına hitap eden kolay anlaşılır şiir tekniklerini şiirlerinde kullanması ona Kore şiir dünyasında önemli bir yer edinmesini sağlamıştır.

Müzik olarak minyo, halkı eğlendirmesi açısından bir halk şarkısı olarak değerlendirilebilir. Ancak ustaca bir çalışma gerektirmediğinden

pansori⁸, şico⁹ ve gasa¹⁰, dan ayırt edici bir özelliğe sahiptir. Bir edebiyat türü olarak minyo'yu ele alıp incelediğimizde sözlü edebiyatın bir ürünü olduğunu ve sabit kurallar içermesi ve kısa lirik şiirler olması açısından hikâye, atasözü ve bilmecelerde bulamadığımız bir özelliğe sahip olduğunu görebiliriz. Minyo, gelenek, müzik ve edebiyatın birleşmesi ile var olmuştur. Bu üç özellik minyo'nun ayrılmaz bir parçasıdır (Köroğlu Hatice, 1999: 17).

Şiirlerinde geniş yer tutan temalardan hüznün, çaresizlik ve husumet kavramlarına biraz daha derinlemesine bakacak olursak;

Hüznün; Gim So Vol'un faal şekilde şiir yazdığı 1920'li yıllar ülkenin Japon sömürgeciliği altında olduğu çileli bir dönemdi. Sadece So Vol değil dönemin pek çok şairi vatanın yitirilmesinin getirdiği karanlık durumu hüznün ve çaresizlik dolu duygularla ifade etmişlerdir. O dönemlerde Kore edebiyat dünyasına hâkim olan hüznün ve ölüm gibi kasvetli ortam bazı edebiyatçılar için geçici bir modadan ibaret olsa da So Vol'un şiirlerinde hüznün tutarlı bir şekilde süreklilik arz etmiştir. So Vol ile aynı dönemde faaliyet gösteren Han Yong Un, Hong Sa Yong, No Ca Yong gibi pek çok şairin hüznü dile getirdiği şiiri fazladır. Ancak So Vol'un şiirlerindeki hüznün ile diğer şairlerin eserlerinde yansıttığı hüznün arasında büyük farklar söz konusudur. So Vol'un şiirlerindeki hüznün vatanın kaybedilişinden kaynaklanan bir hüznüdür. Vatanın yitirilmesine duyduğu kişisel kızgınlık ve üzüntüye tüm Kore halkının yaşadığı ıstırapının eklendiği şiirleri dönemin gerçeklerine dair eleştiri ve boyun eğiş vasıtasıyla hayatla ilgili derin bir hiçlik hissettirir.

So Vol'un şiirlerinde görünen hüznün kaynağı vatanın yitirilişi ile yakından ilişkilidir. Japonların acımasızlığı ile babasının aklını yitirmesi, bağımsızlık hareketinin başarısızlığının getirdiği hüsrana, sömürge yönetimi altında ezilen halkın göz yaşartan hayatı vs. bizzat tecrübe eden So Vol vatanın yitirilmesine dair hüznü iliklerine kadar hissetmiştir. Yaşanan tüm acıların temelinde vatanın yitirilmesinin yaşattığı hüznün şairin pek çok şiirinde karşımıza çıkmaktadır.

Husumet; Vatanın yitirilişi So Vol'un hayatı ile bilincini derinden etkilemiştir. Vatanın yitirilmesi ile ilgili yaşadığı ikilem ve huzursuzluk konusunda bizzat ön saflarda mücadele etmekten ziyade tüm hislerini içinde saklayıp sabretme aşaması aracılığıyla içselleştirdiği 'nefret' şiirlerine yansımıştır. Burada 'nefret'ten kasıt basit bir şekilde nefret etmek değil, 'karşı koymaya nazaran biraz daha hafif bir Japonya Karşıtı İrade' anlamındadır. So Vol vatanın bağımsızlığı için bizzat Japonya karşıtı

⁸ Kore operası olarak da adlandırılan pansori, bir şarkıcı ve bir davulcudan oluşan iki müzisyenin yer aldığı ve bir hikâyenin anlatıldığı müzikli tiyatro türüdür.(최운식, 2010,238–239)

⁹ Goryo Hanedanlığı(918–1392) döneminde ortaya çıkmış üç dizelik kısa lirik şiir türüdür.

¹⁰ Coson Hanedanlığı(1392–1910)nın ilk dönemlerinde ortaya çıkan nazım –nesir karışımı bir şiir türüdür.3.4 ya da 4.4 hece ölçülüdür. Dize sayısında sınırlama yoktur.

mücadelelere katılamamış oluşunu eserleri aracılığıyla telafi etmeye çalışmış, şiirlerinde işgalci Japonya'ya duyduğu husumeti yansıtmayı amaçlamıştır.

So Vol vatanın yitirilişinden dolayı içinde fırtınalar kopan bir şairdir. So Vol'ün hayatına değinilen bölümde ifade edildiği üzere O küçükken, babası Japonların zulmüne uğrayarak aklını yitirmiştir. Sadece bununla kalmamış, Korelilerin bağımsızlık amacıyla yürüttüğü hareketlerden dolayı okuduğu Osan okulu Japonlar tarafından kapatılmış, Japonya'da eğitim görürken de 1923 yılında olan büyük Kanto depremi sebebiyle Japonya'da yaşayan Korelilerin acımasızca katledilmesine şahit olmuştur. Ayrıca Kore halkının Japonlar tarafından ezilişini, işkence görüşünü bizzat tecrübe ettiği için vatanın yitirilişinin hüznünü derinden acı duyarak hissetmiştir. Özellikle erdem ve hayırlı evlatlık ilkesinin önemsendiği Konfüçyanist bir sülalenin en büyük torunu olması sebebiyle babasının aklını yitirmesine sebep olan Japonlara karşı duyduğu husumeti asla silememiş, onları affedememiştir. Bu sebeple her ne şekilde, hangi vasıtayla olursa olsun Japon işgalcilere karşı mücadele etme gereğini hissetmiştir. Sömürgecilik döneminde gerçekleşen bağımsızlık hareketlerine bizzat katılmak yerine edebiyat aracılığıyla halkını bilinçlendirmeyi, onları uyandırmayı amaçlamıştır.

Çaresizlik; So Vol'ün ilk şiirlerinde vatanın yitirilişinden dolayı duyduğu hüznün, sonraki dönemdeki şiirlerine işgalci Japonlara karşı duyduğu husumet duygusu derine nüfuz etmişken son dönem şiirlerinde gerçekler karşısındaki kötümser düşünceler çaresizliğe varır. Bir aydın olarak vicdan sahibiydi ve serinkanlılıkla gerçeklerin farkındaydı ancak yaşanan ikircikli durumun üstesinden gelemediğinden çaresizliğe kapılmış sonunda kendi hayatını sonlandırmıştır.

“So Vol'ün ciddiyetle ‘ölüm’ün tam anlamıyla bilincine varan bir şair olduğu bir gerçektir. Şiirlerinin %32sinde ‘ölüm’ kelimesini kullanmış, %50sinde de ‘ölüm’ün yansımalarını ifade etmiştir. So Vol'ün ‘ölüm’ ile ilgili düşüncesi, genç bir aydın olarak vatanın kaybedilişine dair duyduğu sıkıntı ve hüsrandan doğan gerçeklerden kaçık ve değer yargılarının kaybedilişidir. Bu sebeple şairin hayatı intiharla sonlanmış, onun ‘ölüm’le ilgili düşünceleri eserlerine olduğu gibi yansımıştır.”(김한호, 2000: 66)

So Vol, yaşam ile ölümü bir kabul etmiş, insanın ölümünü doğanın bir kanunu olarak görmüştür. Ona göre sonuçta yaşam da ölüm de bir yol üzerindedir ve bu yol karşı çıkılamayan doğanın takdiri olduğundan buna boyun eğerek yaşamak gerekmektedir.

Yine şairin şiirlerine bir başka gözle baktığımızda yaşamından ya da etrafındakilerin yaşamlarından etkilenecek duygularını şiire döktüğü durumlar da mevcuttur. So vol'ün etrafında zor bir yaşam süren çileli kadınlar çoktu. En başta annesi çok çileler çekmiş bir kadındı. “Annesi Cang Gyonğ Sug(장경숙) Japonların şiddet uygulaması ile evliliklerinin dördüncü yıllarında aklını yitiren babasıyla ölene dek yaşamıştır. Amcasının eşi Gye

Hi Yongğ(계희영) on altı yaşında gelin gelerek Pyonğyangğ'a taşınıp otuz beş yaşına kadar sıkıntılı bir hayat sürmüştür. Halası Iy Gyon(의견) on beş yaşında kendinden dokuz yaş büyük birine kuma olarak verilmiştir. Dayısının eşi on beş yaşında gelin gelmiş, kendinden yedi yaş büyük kocasına hizmet ederek yaşamış ancak Japonya'daki eğitimini tamamlayıp dönen kocası Gyongğ Sam(경삼) tarafından terk edilip sonuçta yalnız kalmıştır. Ayrıca arkadaşı Gim Sağ Sob(김상섭)'un genç yaşta ölümüyle on dokuz yaşında dul kalan eşi bir kızıyla Japon sömürgeciliği altında zor yaşam mücadelesi vermiştir. Etrafindaki çileli kadınların yaşamlarından etkilenen So Vol'ün bu kadınları şiirlerinin temasına oturttuğu söylenmektedir. Örneğin "Açelya Çiçeği"ni dayısı Gyongğ Sam tarafından terk edilen yengesine ithaf etmiştir. "Ağıt" adlı şiirini arkadaşı Gim Sağ Sob'un ölümü ardından eşinin üzüntüsünün bir ifadesi olarak yazdığı belirtilmektedir. Kısacası So Vol'ün bu şiirlerine baktığımızda zavallı kadınların ayrılık tecrübelerindeki aşk ve nefreti, şairin insanoğluna ait evrensel hislerle ifade ettiğini görmek mümkündür (김한호, 2000: 22).

Ayrıca, So Vol kendi zor yaşam mücadelesi esnasında okul yıllarında düşüncelerinden etkilendiği öğretmeni İ Sing Hun'a ithafen 1934 yılında Sam Çon li(삼천리) adlı dergide "Ce- İ- Em -Esı(제.이.엠.쓰)" adlı şiirini yayımlamıştır (김한호, 2000: 25).

So Vol duygularını ve düşüncelerini şiire dökerken birtakım simgeler kullanmıştır. Şair simgeler konusunda sınır tanımamıştır. Bir simge birkaç anlam ifade ettiği gibi birkaç simge tek bir anlamı da ifade etmiştir. Örneğin; "Açelya Çiçeği(Cindallegot – 진달래꽃)" adlı şiirinde şair, Açelya Çiçekleri ile Kore insanının tabiatını yansıtmaya çalışmıştır. Yumuşak, sakin, içine kapanık ve duygusal insanı dile getirmeyi amaçlamıştır. "Sanyuhva(산유화)" adlı şiirindeki çiçekler ise solup tekrar açmaktadır. Şair, bu şiirinde insanoğlunun doğumunu ve ölümünü dile getirmeye çalışmıştır. Görüldüğü üzere çiçek iki farklı yönden ele alınmıştır. Yine şair "O Kişiye(Gı saramege-그 사람에게)" adlı şiirinde horoz, "Şafak(Sebyog-새벽)" adlı şiirinde ise şafak simgesini kullanmıştır. Her iki şiirinde de vermek istediği anlam aynıdır. Şafak ve horoz simgelerini Budizm inancında ruhun dünyaya geldiği vakit olarak ele almıştır. Görülüyor ki farklı iki simge tek bir anlam teşkil etmektedir.

Yine şairin şiirlerinde sıkça yer verdiği simgelerin bazıları şunlardır: Dağ simgesine Gim So Vol'ün şiirlerinde fazlasıyla rastlamaktayız. Şair, dağ simgesi ile yaşamı ifade etmeye çalışmıştır. Şaire göre tüm zorluklara, tüm yok olanlara rağmen hayat devam etmektedir. Yine şiirlerinde karşımıza

çıkan ‘Ay’ metaforu sevgiliyi temsil etmektedir. Ay’ın parlaklığı ile sevgilinin güzelliğini ve çekiciliğini dile getirmiştir. Yağmur simgesini ise birçok şairin de aynı amaçla ele aldığı gibi hüznün, acı ve gözyaşı olarak So Vol’ün şiirlerinde görmemiz mümkündür. Şiirlerinde yer verdiği ‘Su’ simgesi ile So Vol sevgiliyi ima etmeye çalışmıştır. Suya yansıyan her nesneyi sevgilinin görüntüsü olarak ele almıştır. Nasıl ki, su canlıların vazgeçilmez yaşam kaynağı ise So Vol için de sevgili su kadar önemlidir.

Yukarıda bahsettiğimiz özelliklerinden bazılarını şiirler üzerinden ele alarak irdeleyecek olursak;

Açelya Çiçeği

*Beni görmekten sıkılıp da Gidersen
Tek bir söz söylemeden göndereceğim seni
Yongbyong’daki Yaksan dağından
Açelya çiçeklerini Kucak kucak toplayıp yoluna sereceğim
Adım adım giderken
Yoluna serdiğim o çiçeklere
Hafifçe basıp gidin
Beni görmekten sıkılıp da
Gidersen Ölsem de gözyaşı dökmeyeceğim¹¹.*

Şairin edebiyat dünyasında adını duyurmasını ve etkili olmasını sağlayan en ünlü şiiri ‘Açelya Çiçeği’dir. Şairin bu şiiri 1922 yılında “*Uygarlığın Şafağı(Gebyog-개벽)*” dergisinde yayımlanmıştır. Minyo tarzı bir şiirdir. Bu şiir, terk edilmek üzere olan kişinin sevgilisine seslenişini ifade etmektedir. Ayrıca şiirde terk edilmek istenen kişinin sevgilisinin gidişini engellemek için gösterdiği çaba da anlatılmaktadır. Şair giden bir sevgili ardından sarf edilen sözler gibi algılanan bu şiirinde hayali sevgili ile ayrılık konusunu ifade ederek aslında dönem şartları içerisinde Kore’nin durumunu daha doğrusu elden gidişini ve çaresizliğini anlatmaktadır. Açelya Çiçeği yukarıda da bahsettiğimiz üzere Kore halkının naifliğini sembolize eder. Bu duygular sadece So Vol’ün değil Kore halkının genel duyguları olduğu için Kore şiir dünyasında önemli bir yere sahiptir.

Ağıt

¹¹진달래꽃/나 보기가 역겨워/가실 때에는/말없이 고이 보내 드리오리다.//영변(寧邊)에 약산(藥山)/진달래꽃,//아름 따다 가실 길에 뿌리오리다//가시는 걸음 걸음//놓인 그 꽃을/사뿐히 즈려 밟고 가시옵소서.// 나 보기가 역겨워/가실 때에는/죽어도 아니 눈물 흘리오리다.

*Parçalanıp kırılan ismin!
 Boşluğun ortasında dağılan ismin!
 Seslensem de sahibi olmayan ismin!
 Seslenirken öleceğim ismin!
 Yüreğimde saklı bir kelime
 Hiç söyleyemedim.
 Sevdiğimdin!
 Sevdiğimdin!
 Kızıl güneş batıdaki dağın ortasında takılı kaldı.
 Geyik sürüsü de kederden ağlıyor.
 Uzaklarda parçalanmış oturduğum dağın üzerinde
 Sana sesleniyorum.
 Kederde acıyla sesleniyorum.
 Kederde acıyla sesleniyorum.
 Haykırışlarım yok olur
 Gökyüzü ile yeryüzü arası çok geniş demek.
 Ayakta dikilip burada taş da olsam
 Seslenirken öleceğim ismin!
 Sevdiğimdin!
 Sevdiğimdin!¹²*

Aşk temasına da çok geniş yer veren So Vol'ün şiirlerinde çoğunlukla ya ölüm ya terk edilmişlik ya da hayali bir sevgili söz konusudur. Sevgiliye kavuşmanın imkânsızlığına rağmen şair ona tutkuyla bağlıdır. Sevgiliye olan aşkı iradesi dışındadır. Görünce hemen âşık olmaktadır. Ancak So Vol aşklarında hep acı çekmektedir. Yukarıdaki şiirinde bunu en güzel şekilde ifade etmiştir. Mısrarlarda sevgili kaybının ardından yıkıcı bir üzüntü ve derin bir yas söz konusudur. Şair sevgiliye hasrettir. Mısrarlarda geçen ses yansımaları anlatıcının kayıp ve üzüntüsünün derinliği ile örtüşmektedir.

Sanyuhua

¹² 초혼/ 산이 부서진 이름이여!/허공 중(虛空中)에 헤어진 이름이여!/불러도 주인(主人) 없는 이름이여!
 부르다가 내가 죽을 이름이여!//심중(心中)에 남아 있는 말 한 마디는/끝끝내 마저 하지 못하였구나.
 사랑하던 그 사람이여!/사랑하던 그 사람이여!//붉은 해는 서산(西山) 마루에 걸리었다./사슴의 무리도 슬피 운다./떨어져 나가 앉은 산(山) 위에서/나는 그대의 이름을 부르노라.//설움에 겹도록 부르노라./설움에 겹도록 부르노라./부르는 소리는 비껴 가지만/하늘과 땅 사이가 너무 넓구나.// 선 채로 이 자리에 돌이 되어도/부르다가 내가 죽을 이름이여!/사랑하던 그 사람이여!/사랑하던 그 사람이여!

*Dağda çiçek açıyor
Çiçek açıyor
Sonbahar, ilkbahar, yaz demeden
Çiçek açıyor
Dağda
Dağda
Açan çiçek
Ötede yalnız açıyor*

*Dağda öten küçük kuş
Çiçeği sevdiğinden
Dağda
Yaşıyor*

*Dağda çiçek soluyor
Çiçek soluyor
Sonbahar, ilkbahar, yaz demeden
Çiçek soluyor¹³*

Yukarıda yer alan Sanyuhua başlıklı şiir, açıp solan çiçek vasıtasıyla varlığın asıl yalnızlığını ifade eden bir şiirdir. İlk bakışta okunduğunda doğada yer alan unsurlar dağlar, çiçekler ve kuşların bir uyum içinde var olması için bir araya getirildiği izlenimini vermektedir. Ancak ikinci dizelerde yer alan... *Dağda/Dağda/Açan çiçek/Ötede yalnız açıyor...* İfadesinden de anlaşılacağı üzere bir uyum içerisinde olan doğada alışık olmayan bir yalnızlık söz konusu olmakta ve bu da şiire olumsuz bir hava katmaktadır. Çiçekler şiirde yer alan manzarayla birleştirilmemiştir ve doğada yer alan diğer canlılardan ayrılması, konuşmacının acısının hassasiyetini ve derinliğini hissettirmektedir. Ayrıca şair sürrealizm inceliklerini şiirlerinde ustaca kullanmıştır. Şiirin başlığında yer alan Sanyuhua aslında şairin kendi türettiği bir isimdir. Dağ Çiçeği anlamına gelmektedir.

Gidilen Yol

*Özlüyorum
Söyleyeceğim anda
Özlüyorum*

¹³산유화/ 산에는 꽃 피네/꽃이 피네/갈 봄 여름 없이/꽃이 피네//산에/산에/피는
꽃은/저만치 혼자서 피어 있네//산에서 우는 작은 새여/꽃이 좋아
산에서/사노라네//산에는 꽃 지네/꽃이 지네/갈 봄 여름 없이/꽃이 지네

*Vazgeçeyim mi
Ama yine de
Bir kez daha...*

*Şu dağda karga şu kırdaki karga
Batı dağlarında gün batıyor diye
Ötmekte*

*Şu nehirde bu nehirde
Akan su
Çabuk takip et ve takip edelim
Akar ve Sürekli akar¹⁴*

1923 yılında “Uygarlığın Şafağı” adlı dergide yayımladığı bu şiirinde Gim So Vol sevgilisinin yanından ayrılmak istemeyen birinin ayrılması gerektiğine dair içsel çatışmalarını minyo tarzı ile ifade etmiştir.

Şiirin konuşmacısı, sevdiğine duyduğu aşkın reddi noktasında, bir kez daha aşk itirafı etmek zorunda kalmaktan endişe duymaktadır. Öte yandan konuşmacı böyle bir itirafı denemenin boşuna olacağını düşünmekte ancak öylece ayrılma konusunda da ikilem yaşamaktadır. Eserin ilk iki kıtasında konuşmacının iç dünyası açıkça ifade edilmiştir. Öte yandan şiirin diğer yarısı yani son iki kıtada dış tasvirler aracılığı ile konuşmacının içsel çekişmesi kinayeli olarak ifade edilmektedir. Güneş batıyor diye acele etmesi gerektiğine kargaların ötüşü ile gönderme yapan şair bulunduğu yeri bir an evvel terk etme konusunda içsel bir çatışma yaşamaktadır. Nehrin hızlıca akıp gitmesi ifadesi de ayrılması gerektiğini ima eden başka bir ifadedir. Kargalar ve nehir imgesini konuşmacının hislerini dış nesnelere aracılığı ile nesnelleştirme noktasında “nesnel karşılık” olarak ifadelendirdiğini de görmek mümkündür.

İleride Bir Gün

*İleride bir gün beni ararsanız
O zaman ben unuttum diyeceğim
Özlemin sonunda unuttum diyeceğim
Siz hala azarlamaya devam ederseniz
İnanmayıp da unuttum diyeceğim
Bugün de dün de değil*

14 가는 길/ 그림다/말을 할까/하니 그리워..//그냥 갈까/그래도/다시 더 한번..//저 산에도 까마귀 들에 까마귀//선산에는 해 진다고/지저킵니다//앞강물, 뒷강물/흐르는 물은/ 오서 따라 오라고 따라 가자고 /흘러도 연달아 흐릅디다려

*Gelecekte bir gün de değil
Sadece ilerde bir gün unuttum diyeceğim size¹⁵*

Gim So Vol'ün yaşamına baktığımızda hep başarısızlık, yenilgi, hüznün ve bunalım vardır. Gim So Vol'ün kendi yaşamını sona erdirmesi de içinde bulunduğu zor durumun bir sonucudur. Şiirlerinde anlattığı pasif şahıs, şairin kendi pasifliğinin ve çaresizliğinin bir yansımasıdır. So Vol birçok şiirini bu tarzda dile getirmiştir. “İleride Bir Gün” adlı şiirinde şair, terk edilen sevgilinin içinde bulunduğu acı durumu ve alacağı intikamı ifade etmeye çalışmıştır. Bunu ifade ederken de pasif bir şahsın ağzından dile getirmiştir.

Sonuç

Gim So Vol kısacık ömrüne rağmen 1920’li yıllardaki Kore Edebiyatına damgasını vuran önemli şahsiyetlerden biridir. Şair, kısa ömrüne rağmen Kore Edebiyatında ses getiren şiirler yazmıştır. Yazmış olduğu şiirler hem etkilidir hem de nitelik bakımından dönemin önde gelen edebiyatçıları ve günümüz edebiyatçıları tarafından olumlu eleştiriler almaktadır.

Şiirlerinin çoğunu yirmi beş yaşından önce yazdığını ve otuz iki yaşında öldüğünü belirtmek şairin Kore Edebiyat dünyasındaki önemini anlama noktasında yardımcı olacaktır. Gim So Vol'ün genç yaşta intihar etmesi aslında dönemin aydın kesimin kötü ruh haline de ışık tutar. Onun şiirleri özellikle yaşadığı dönemdeki siyasi baskı ve ekonomik çöküntü ile birlikte yoksulluk yaşayan Kore toplumunun nasıl yabancılaştığı konusunda da dikkat çekicidir.

Gim So Vol, faaliyet gösterdiği dönemde Kore'nin geleneksel şiir tarzı olan Minyo ile modern şiir tarzını birleştirerek ortaya güzel bir sentez çıkarmıştır. Yazdığı sade ve anlaşılır şiirleriyle geniş kitlelere seslenmekle kalmayıp Kore şiirine yeni bir soluk getirmiştir. Gim So Vol şiirlerinde genelde 3.4-7.5 hece ölçüsünü kullanmıştır. Minyo tarzı ile batı tarzı şiir yazma yaklaşımı ile hem yaşadığı dönemde hem de sonrasında eskiyle yeninin güzel uyumunu sağlayarak Kore şiir dünyasına yeni bir soluk getirmiştir.

So Vol'ün 32 yıllık ömrüne sığdırdığı şiirlerinin çoğu bestelenmiştir. Gim So Vol'ün şiirleri yediden yetmiş tüm Koreliler tarafından bilinmektedir. Şiirleri şiir tutkunlarının hafızalarında da yer etmiştir. Adına düzenlenen şiir yarışmaları, şiirlerinin çoğunun şarkı olarak okullarda öğretilmesi, dillerde dolaşması, insanların kolayca anlayabileceği tarzda şiirler yazması ve

¹⁵먼후일 / 먼 훗날 당신이 찾으시면/그때에 내 말이 '잊었노라'//당신이 속으로 나무라면/ 무척 그리다가 잊었노라//그래도 당신이 나무라면/ 믿기지 않아서 잊었노라//오늘도 어제도 아니 잊고/먼 훗날 그때에 '잊었노라'

toplumun geneline hitap etmesi, So Vol'ü diğer şairlerden ayıran önemli özelliklerdir diyebiliriz.

Kore edebiyat tarihinde önemli yere sahip olan Gim So Vol'ü genel anlamda inceleyerek hem şairi hem de dönem Kore'sini ve Kore halkını tanıma amaçlı böyle bir çalışma yapılmıştır.

Kaynakça

Kitap

Köroğlu Türközü H. (2017). *Modern Kore Tarihi*. Likya Yayınları.

Köroğlu Türközü H. (2017). *Modern Kore Edebiyatı eser incelemeleri*. Likya Yayınları.

Lee Y.H. (2002). *Ideology, culture and han*. Jimoondang Publishing

The Korean Culture & Arts Foundation (1998). *Who's who in Korean Literature*. Hollym Publish.

김한호(Gim Han Ho). (2000). *김소월 시 연구-슬픈 시인의 노래*, 문예마당 Gim So Vol Şi Yongu-Sılpın Şiine Nore, Munyemadang, (*Gim So Vol'un şiir çalışmaları-hüzünlü şairin şarkısı*. Munyemadang Yayınları).

김병선 외(Gim Byong Son vd). (1993). *김소월의 시어와 그 쓰임새 1-2-3*, 한국문화사, (Gim So Vole Şiova Gı Siimse 1-2-3), (*Gim So Vol'un şiir dili ve biçimi 1-2-3*. Hanguk Munhoasa Yayınevi).

권영민(Gvon Yong Min). (2007). *김소월 시선집*, 문학사상사(Gim So Vol ŞisonCib. Munhagsasangsa), (*Gim So Vol'un tüm şiirleri*. Edebi Düşünce Yayınları).

도종화(Do Cong Hoan). (2003). *선생님과 함께 읽는 김소월*, 실천문학사(*Sonsenĝnimgoa Hamge İgnın Gim So Vol*. Şilçonmunhagsa), (*Öğretmenle birlikte okunan Gim So Vol*. Şilçon Edebiyat Yayınları).

자주원 외(Ca Cu Von vd). (1996). *한국 현대시*, 도서출판, *Hanguk Hyondeşi*. Dosoçulpan), (*Modern Kore şiiri*. Doso Yayınları).

정종진(Cong Cong Cin). (2011). *한국 현대시, 그 감동의 역사*, 태학사 Hanguk Hyondeşi. Gı Gamdonĝe Yogsa. Tehag yayınları), (*Kore modern şiiri ve duygu tarihi*. Tehag yayınları).

최운식 외(Çö Un Şig vd.). (2010). *외국인을 위한 한국문학*, 보고서 Veguginıl Vihan Hangukmunhag. Bogosa), (*Yabancılar için Kore Edebiyatı*. Bogosa Yayınları).

서종택 외(So Cong Teg vd). (1996). *한국 현대소설 연구*, 새문화, (Hanguk Hyonde Sosol Yongu. Semunhoa), (*Modern Kore romanı araştırmaları*. Yeni Kùltür Yayınları).

오세영(O Se Yong). (1993). *한국현대시 분석적 읽기*, 고려대학교 출판부, (Hangukhyondeşi Bunsogcog İggi. Goryo Dehaggyo Çulpanbu), (*Kore şiirini inceleyerek okuma*. Korea Üniversitesi Yayınları).

임동권(İm Dong Gvon). (2006). *한국 민요 논고*, 민속원(Hanguk minyo Nongo. Minsogvon), *Kore Minyo incelemeleri*. Minsogvon Yayınları).

Tez

Köroğlu H. (1999). şair Gim So Vol'ün hayatı, edebi kişiliği, Kore Edebiyatına katkısı ve şiirleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.

İnternet

<http://ko.kliterature.wikidok.net/wp-d/57a96137582734cf0f4103a1/View19/01/2018>

<http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=3347361&cid=41708&categoryId=58155>

<http://terms.naver.com/entry.nhn?docId=337350&cid=41708&categoryId=41737>

Kur'ân'ın Edebî Anlatım Üslubundaki Çeşitlilik

İsa KANİK*

Öz

Kur'ân, kendisine farklı açılardan bakılabilen, muhtelif yaklaşımlarla değerlendirilmeye imkân veren bir kitaptır. Onun en bariz özelliği hiçbir şüphe bulunmayan, apaçık deliller içeren bir “Kitap” olmasıdır. Bütün özelliklerini bildiği insanı ve her şeyi var eden Allah'ın mesajıdır. Kur'ân'ın muhatabı en güzel biçimde yaratılan edebî zevk, sanat ve estetik yönü de bulunan insanlardır. Muhataplarının insan olması sebebiyle de beşerî diyebileceğimiz bir takım edebî özellikleri ihtiva etmektedir. İlk emrinin “*Yaratan Rabbinin adıyla oku!*” (96/Alâk, 1) olması bir yönüyle onun edebiyatla irtibatını da ifade etmektedir. Çünkü sözlü veya yazılı lafızlar edebiyatın malzemesini oluşturmaktadır. Bu ilâhî emirde de düşünülebilen, anlaşılabilen ve okunabilen muhtevadaki dini veya dünyevi her tür nesnenin okunmasına yönelik açık bir emir söz konusudur.

Kur'ân'ın kadın, erkek, mümin, münafık, kâfir, mütereddit, bedevi veya medeni çok farklı muhatap kitlesi bulunmaktadır. Çağları ve bölgeleri aşan evrensel ilkeleriyle Kur'ân'ın indiriliş maksadı insanların hidayeti ve doğru yolda olmalarını sağlamaktır. Bu sebeple farklı ırk, renk, inanç ve kültürel seviyedeki hitap alanının ilgi ve dikkatlerini iletilen mesaja çekmek için zaman zaman va'd, vaîd, istifham, kasem, icmal, temsil, kıssa ve tasvir gibi muhtelif metotlar kullanılmaktadır. Bu özelliklerinden dolayı Kur'ân'a asla salt bir edebî eser gözüyle de bakılmamalıdır. Çünkü Kur'ân bu tür edebî unsurları ilahî mesajın anlaşılmasına aracı olması amacıyla kullanılmaktadır. Ayrıca mesajını iletmek maksadıyla Kur'ân'ın kullandığı edebî anlatım üslupları burada değinilenlerden de ibaret değildir. Belki bir edebiyatçı gözüyle bakıldığında daha pek çok edebî özellikler keşfedilebilir. Kur'ân'ın edebî yönü ve anlatım üslubundaki çeşitlilik (tenvî') bağlamında gerek edebiyatla ilişkisi gerekse Kur'ân'ın doğru anlaşılması açısından bu yönlerinden bir kısmının örneklenmesi oldukça önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân-ı Kerîm, âyet, insan, edebî anlatım, üslup, tenvî'.

The Diversity in Literary Expression Style of Qur'ân

Abstract

The Qur'an is a book that can be viewed from different angles and is evaluated with various approaches. Its most wretched feature is that it is a "book". It is the message of Allah. The Qur'an's collocutors are the people who have the literary pleasure, art and aesthetic aspect created in the most beautiful way. Due to the fact that it

* Dr., Diyanet İşleri Başkanlığı Ankara/Gölbaşı İlçe Vaizi, isakanik_77@hotmail.com

Geliş Tarihi - Received: 26.01.2018

Kabul Tarihi - Accepted: 14.03.2018

contains a number of literary qualities that we can call humanity. It also refers to its connection with literature in a way that the first commandment is "Read with the name of the Creator," (96/Alaq, 1). In this divine command there is a clear command for the reading of every kind of religious or secular object that can be thought, understood and read.

The Qur'an has many different kinds of interlocutors. For this reason, in order to grab the attention of the different fields of race, color, faith and cultural level to the message which is conveyed, it sometimes uses as va'd, va'id, questioning, swear, summarizing, representation and description various methods. The Qur'an uses such literary elements in order to be mediator in understanding the divine message. Moreover, the expressions used by the Qur'an in order to convey its message are not only those mentioned here. In the context of the literary direction of the Qur'an and the diversity in the style of expression (tenvî'), it's very important to exemplify some of these aspects in terms of the relationship with literature and the correct understanding of the Qur'an.

Key Words: The Glorious Qur'ân, verse, human, literary expression, wording, tenvî'.

Giriş

Kur'ân'ın muhatapları kendi hür iradeleriyle doğru veya yanlış tercihte bulunabilme yetisiyle donatılan kadın, erkek akıllı insanlardır. İnsanı etkileyecek tarzda durumun gereğine göre yerinde, zamanında, doğru ve güzel (muktezâ-i hâle mutâbık) söz söylemek diye tarif edilen belagat unsurlarını ihtiva etmesi de bunu göstermektedir (Curcânî, 2007: 25; Cârîm, 2006: 7; Meydânî, 1996, I: 129). Kur'ân, emir ve yasakları, üslubu, yöntemi vb. özellikleri bakımından yüce ve (sorumluluğu) ağır bir sözdür (73/Müzemmil, 5). Kavram olarak coğrafya, millet, sanat veya belli bir dönemin edebiyat alanının edebî ürünlerinin bütününe ifade eden "edebiyat" ın kullandığı temel malzeme de nesir ve nazım şekilleriyle yazılı veya sözlü mahsullerdir (Okay, 1994, X: 395).

Allah'ın varlık ve kudretinin işaretlerinden biri de insanların dil ve renklerinin farklı farklı olmasıdır (30/Rûm, 22). Duygu ve düşüncelerin aktarım aracı olan, insanı diğer varlıklardan ayıran dil, insanlık tarihi boyunca onun ayrılmaz bir özelliği olarak var olagelmıştır. Dil, insanoğlunun kullandığı en önemli etkileşim ve iletişim aracıdır. Hz. Âdem'e eşyanın isimlerini öğretmek suretiyle onu konuşturan (2/Bakara, 31), insana dil ve dudak veren (90/Beled, 8-9), etkili söz (kavl-i belîğ) söylemek üzere Hz. Muhammed'i münafıklara (4/Nisâ, 63), güzel ve yumuşak söz (kavl-i leyyin) söylemek üzere Hz. Musa'yı da Firavuna gönderen Allah'tır (20/Tâhâ, 44). Yine insanî ilişkilerde söylenmesi gereken söz güzel sözdür (kavl-i ma'rûf) (2/Bakara, 235; 4/Nisâ, 5-8; 33/Ahzâb, 32). Sosyal işlevinin vurgulandığı bir diğer tanımıyla da dil, toplumu oluşturan bireylerin birbirlerini anlama aracı olarak müşterek söz işaretlerini kullanmalarından meydana gelen sistemdir (İzutsu, 1975: 174). Tasavvur ve

tasdiklerden oluşan dilsel ve düşünsel faaliyetlerin neticesi ise insanî bir haslet olan idrak ve anlamaktır (Meydânî, 1993: 18).

Kimi kaynaklarda “hayvan-ı nâtik” yani konuşan bir canlı olarak tanımlanan insan, estetik ve sanat duygusuna da sahiptir. (Emiroğlu, 2009: 83; Ahmet C. Paşa, 1998: 29). Bu duygular sebebiyle her insan sözün büyüünden müteessir olur. Her insanı etkileyen şifahî ve yazılı dildeki edebî çeşitlilik ve söyleyiş tarzlarındaki üslup farklılıkları sağlıklı bir iletişimin oluşması açısından da önemlidir. Dini ve dünyevi bakımdan insan hayatının her alanını etkileyen hakikatleri ihtiva eden Kur’ân söz konusu olduğunda bu incelik daha da önemli hale gelmektedir.

Kur’ân ve Edebiyat

Farklı tanımları olmakla birlikte bir bilim ve sanat türü olarak edebiyat, insan, hayat ve diğer varlıkların bazı vasıtalar (söz- yazı- şekil) aracılığıyla tasvir edilmesi şeklinde tanımlanır. Arapça “edeb” kelimesinden türetilen edebiyat, edebî bir terim olarak yazın dünyamızda XIX. yüzyılın ikinci yarısında Tanzimat dönemiyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Edebiyat, çağın şartları, meydana gelen yenilikler ve bilim insanlarının araştırma ve tecrübeleriyle birikim alanı sürekli gelişmekte olan bir bilimdir. Edebiyat, genel bir kavram olarak kelime ve cümlelerin anlamları, söz sanatları, metinlerin edebî yapıları ve dilleri ile insanların duygu ve düşüncelerini ifade ettikleri objelerle ilgilenir. Edebî yapıt kimi zaman duygulara tercüman olan bir şiir, kimi zaman insanların kahramanlığını dile getirerek onları ölümsüzleştiren bir destan, kimi zaman da insana ve dünyaya dair gerçekleri yansıtarak hayata yön veren bir kitaptır (Çetişli, 2011: 4-15; Okay, 1994, X: 396).

Kaynakları farklı da olsa Kur’ân ve edebiyatın ortak öğeleri dil ve insandır. Buradaki maksadımız bütün boyutlarıyla “Edebiyat nedir? Edebiyat tarihi, kuram ve teorileri nelerdir?” gibi sorulara yanıt aramak değildir. Asıl konuya bir koridor ve eşik oluşturması açısından bu kısa malumatı aktardıktan sonra edebiyatla ilgili detaylı bilgileri ilgili kaynaklara bırakarak daha çok onun anlam, üslup, estetik, sanat ve zevk yönü bağlamında Kur’ân ile irtibatını izah etmek istiyoruz.

Kur’ân-ı Kerîm, tevhit, nübüvvet, ahiret, ibadet, muamelât, ukubât, ahlâk, kıssalar, dualar vb. konuları ihtiva etmesiyle hem insanların ilâhî emirler doğrultusunda hayat sürmesini sağlayan bir yasa ve şeriat kitabı hem de edebî değeri olan eşsiz bir mucizedir (Karslı, 2012: 48; Ayrıca bk. Çağrı, 2002, XXVI: 390). On dört asırdır, nüzûlünden günümüze Kur’ân’ın edebî harikalarını ortaya koyan âlimlerin fikir ve eserleri bunu göstermektedir. Çünkü cinlerin dahi korku ve hayrete düştüğü (72/Cin, 1) Kur’ân’ın bizzat kendisi edebiyat, belagat, fesahat, hitabet, retorik vb. açılardan tamamı, on suresi veya bir suresinin benzerini getirmeleri

konusunda insan ve cinlere meydan okumaktadır (Sâbûnî, ts., 141-142; Ayrıca bk. Meydânî, 1996: 328).

Bu bağlamda İsrâ suresinde “*De ki: Yemin ederim bu Kur’ân’ın bir benzerini ortaya koymak için ins ve cin bir araya gelip birbirine destek olsa dahi onun benzerini ortaya koyamazlar.*” (17/İsrâ, 88) buyrulurken Hûd suresinde de “*Yoksa ‘Kur’ân’ı kendisi uydurdu’ mu diyorlar? De ki: Eğer doğru söylüyorsanız Allah’tan başka çağırabildiğiniz herkesi yardıma çağırın da, siz de onun gibi uydurulmuş on sure getirin!*” (11/Hûd, 13) buyrulmaktadır. Aynı şekilde Yûnus suresinde ise “*Yoksa onu Muhammed uydurdu mu diyorlar? De ki: “Eğer iddianızda doğru iseniz, o zaman onun benzeri bir sure de siz getirin bakalım; Allah’tan başka çağırabildiklerinizi de yardımınıza çağırın!”* (10/Yûnus, 38; Ayrıca bk. 2/Bakara, 23) buyrulmaktadır.

Kur’ân’ın Allah’ın kelâmı olması, açık ve anlaşılır bir Arap lisanıyla indirilmesi onun ilâhî yönü yanında muhataplarıyla bağlantılı edebî özellikler ihtiva ettiğini de göstermektedir (Ersöz, 2014: 40). Çünkü Kur’ân’ın muhtelif yerlerinde “Ey insan! (yâ eyyühe’l-insân) veya Ey insanlar! (yâ eyyühennâs)” şeklinde kendisine hitap edilen varlık insandır. Mushaflarda, satırlarda yazılan, hafızalarda ezberlenerek korunan, en önemli iletişim aracı olan dillerde okunan Kur’ân düşünebilme, konuşabilme ve yazabilme gibi farklı idrak, kabiliyet ve yeteneklerle donatılan insana indirilmiştir. İnsanı yaratan ve onu kendisinden daha iyi tanıyan Yüce Allah her peygamberi de kendi kavminin diliyle göndermiştir (14/İbrâhim, 4).

Allah güzeldir, güzeli ve güzellikleri sever (Tirmizî, 1998: “Edeb”, 41). Üslubu, ifade tarzı, edebî ve sanatsal özellikleriyle bazı sözler insanı etkisi altına alır, bazı sözler büyüleyicidir (Buhârî, h. 1422: “Nikâh”, 48; Müslim, 1954: “Cuma”, 47). Sözlerin en güzeli ise Kur’ân’dır (Zümer 39/23; Nesâî, 1986, “Salâtu’l-İdeyn”, 22). Kur’ân her türlü edebî sözlerin zirvesindedir. Kur’ân yazıdan ziyade sözlü edebiyatın yaygın olduğu, din, siyaset, ticaret, savaş vb. sosyal alanlarda şiirin etkin güç olarak kullanıldığı bir ortamda indirilmiştir. O dönemde Mekke yakınlarında Zûlmeccâz ve Ukâz gibi panayırlar kurulmaktaydı. Buralarda düzenlenen yarışmalarda İmrü’u’l-Kays b. Hucr (öl. m. 545), ‘Amr b. Kulsûm (öl. m. 766), ‘Antera b. Şeddâd (öl. m. 614) ve Lebid b. Rabî’a (öl. m. 660-661) gibi meşhur şairlerin şiirleri keten bezinden yapılmış tomarlara yazılarak kesin olmayan bir rivâyete göre herkesin görebileceği bir yere ya da Kâbe’nin duvarına asılarak sergilenmekteydi (Râfi’î, ts., 80-81; Ayrıca bk. Tülücü, 2005, XXX: 310; Azizova, 2012, XLIV: 570). Nâzil olduğu zaman bu şairlerin şiirlerini duvardan indiren Kur’ân, kılıç kadar etkin silah olarak sözün kullanıldığı, kimi zaman okunan şiirler sebebiyle birbirleriyle yıllarca süren savaşlar yapan edip ve şairlerle dolu bir topluma inmişti. Bu yüzden edebî incelikleri ve söz sanatlarını baskın biçimde kullanmaktadır (Kanik, 2017: 135).

Kur'an, değerli bir elçinin Yüce Allah'tan aldığı mesajı kendisinden hiçbir şey katmaksızın eksiksizce tebliğ ettiği bir kelimedir. O, ne kâhin ne de bir şair sözüne benzer. Âlemlerin rabbi olan Allah tarafından indirilmiştir (69/Hakka, 40-44). İndirildiği toplumda ona inanmayanlar dahi onun fonetiği, belagati ve fesahatinin etkisinden kendilerini alamamışlardır. Ebû Süfyan b. Harb, Ebû Cehil b. Hişâm ve Ahnes b. Şerîk gibi müşriklerin ileri gelenleri Hz. Peygamber gece namazında Kur'ân okuduğu sırada gizli gizli dinlemeye çalışmışlar, sabahleyin birbirleriyle karşılaşıncı da bu davranışları sebebiyle kendilerini kınayarak bir daha asla dinlemeyeceklerine dair karar almışlardır. Fakat sonraki gecelerde de aynı şekilde sinsice kulak hırsızlığına devam etmişlerdir (İbn Hişâm, 2009, I: 315). Ona kulak vermemek ve onu insanlara dinletmemek için çareler aramışlar. Kur'ân okuyanlara hakaret ve eziyette bulunmak, o okunduğunda el çırparak, ısıklık çalarak gürültü yapmak gibi yollara tevessül etmişlerdir (41/Fussilet, 26; Ayrıca bk. Kurtubî, 1384/1964, XV: 355; İbn Hişâm, 2009, I: 313). Buna rağmen, “*Beşer sözü, apaçık bir sihir, öncekilerin masal ve uydurmaları*” (68/Kalem, 15; 74/Müddessir, 25; 46/Ahkâf, 7) gibi iftiralarda buldukları Kur'ân'ın edebî yönü karşısında kalplerinde oluşan iman ışığı gün geçtikçe parlaklığını artırmıştır. İzah etmeye çalıştığımız özelliklere sahip olan Kur'ân'ın asıl hedefi ise insanların hidayeti ve doğru yolu bulmalarıdır (2/Bakara, 2-185; 27/Neml, 2; 31/Lokman, 3). Kullandığı edebî ve sanatsal incelikler insanı bu hedefe ulaştırmakta yadsınamaz bir rol oynamıştır. Kur'ân'ın edebî yapısındaki mükemmellik ve insanlar üzerindeki tesirinde göz ardı edilmemesi gereken önemli noktalardan biri de budur.

Kur'ân Âyetlerindeki Edebî Anlatım Farklılıkları

Yüce Allah her an bir yaratma halindedir (55/Rahman, 29). Bu sebeple her şey değişmektedir. İnsanın da içerisinde yaşadığı âlem dinamiktir, sürekli bir değişim ve yenilenmeye tabidir. İnsan her daim farklı şeylerle karşılaşır. Her ne kadar farkında olmasa bile özünde bu durum insanı memnun eden, hayatını renklendiren bir hadisedir.

Kelimeleri, cümleleri, metodu ve anlatımıyla tekdüze, sıradan ve alelade metinlerin mesaj aktarımında başarılı olduğu söylenemez. Söz konusu metin ve lafızların muhatabı usandırdığı ve insanlar üzerinde olumlu etki yaratmadığı da bilinen bir gerçektir. Bu sebeple edebî metinlerde tekrarlar, tafsilatlar, hikâyeler, temsiller, müjde ve tehditler, vurgular, sorular ve şiir gibi farklı anlatım üsluplarıyla düşüncelerin daha etkin aktarımı sağlanmaktadır. Örneğin Mekke döneminde nazil olan Mâun suresinde yetimi itip kakmaları, onları doyurmaya teşvik etmemeleri, namaz konusundaki gafletleri, gösteriş yapmaları ve küçük bir yardıma bile mani olmaları gibi ceza gününü yalanlayanların bazı özellikleri iki farklı edebî anlatım üslubuyla açıklanmaktadır. Bunlardan ilkinde uygun olmayan özelliklere soru üslubuyla dikkat çekilmektedir. Âhirete imanın kişinin şahsı

ve toplum ahlâkıdaki düzelmeye etkisi ve yetimi doyurmaya teşvik konusunda oluşturduğu duyarlılık ikna edici bir şekilde anlatılmaktadır. Diğerinde ise namazda gaflet ve gösteriş yapmaları, en küçük yardımcı engellemeleri gibi uygun bulunmayan özellikler için tehditkâr bir üslup kullanılmaktadır (Meydânî, 2009: 532; Meydânî, 2000, I: 695). Aynı şekilde Kamer suresinde Nûh, Hûd, Salih ve Lût peygamberlerin kıssalarının kısa ve özet bölümleri tek bir üslupla değil, genel yapıya benzerlikle beraber farklı üsluplarda anlatılmıştır (Meydânî, 2000, II: 332-334). Bu üslup çeşitliliğini cennet ve cehennemden söz eden âyetlerde, aynı şekilde Mekke veya Medine’de inen âyetlerdeki muhteva ve hitap tarzlarındaki farklılıklarda da görebilmek mümkündür. Tamamı bunlardan ibaret olmamakla birlikte bir bakış açısı oluşturması ve fikir vermesi açısından muhatapları karşısında Kur’ân’ın edebî anlatım üslubundaki çeşitliliği birkaç maddede örneklendirebiliriz.

Konu ve Söylem Tekrarları

Roman, şiir, hikâye, anı ve düşünce yazıları gibi pek çok edebî eserin anlatım üsluplarından biri de önem, uyum ve vurgu gibi sebeplerle tekrarlara yer vermeleridir. Sözlerin en güzeli olan Kur’ân, edebî güzellikte, hikmette birbirine benzeyen (müteşâbih) ve muhtelif bağlamlarda tekrarlanan (mesânî) kıssaları ve hükümleriyle asla usanç vermeyen, aksine bu şekilde birbirini tamamlayan bir kitaptır. Kur’ân’ın bu özelliği Zümer suresinde şöyle anlatılmaktadır:

“Allah kendi içinde uyumlu, gerçekleri tekrar tekrar dile getiren bir kitap olarak sözlerin en güzelini indirdi. Rablerinden korkanların onun etkisiyle tüyleri ürperir, sonra yine Allah’ı anmaya yönelerek bedenleri ve kalpleri huzura kavuşur. İşte bu kitap Allah’ın bir rehberi olup dilediği kimseyi onunla doğruya yönlendirir; ama Allah kimi şaşırtırsa artık ona doğru yolu gösterecek yoktur.” (39/Zümer, 23).

Söylem, lafız ve konu tekrarı bağlamında *“Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?”* mealindeki Rahmân suresi 13. âyet, surede anlatılan ve birbiriyle alakalı her bir nimetin ardından muhataplarının düşünmesi amacıyla otuz bir kez tekrarlanmıştır. *“Hakkı yalanlayanların o gün vay haline!”* mealindeki Mürselât suresi 15. âyet de inkârcıların inatçı ve ısrarcı tavırlarına karşı bir vaî’d/ tehdit; ahiret hususunda bir korkutma olmak üzere dokuz kez tekrar edilmiştir.

Aynı şekilde *“Andolsun ki Kur’ân’ı düşünülün diye kolaylaştırdık. Düşünecek yok mu?”* mealindeki Kamer suresi 17. âyet ise Hz. Nûh, Âd ve Lût kavimleriyle Firavunun helakinden bahseden pasajların akabinde işitenlerde bir değişiklik ve yenilenme olması amacıyla dört kez tekrarlanmaktadır. *“Şüphesiz bunlarda alınacak büyük bir ders vardır; ama çoğu iman etmezler.”* ve *“Şüphesiz Rabbin, işte O, mutlak güçlüdür, engin*

merhamet sahibidir.” meallerindeki Şuarâ suresi 8 ve 9. âyetler ise kıssada anlatılan konular gereği her kıssanın ardından aynı surede sekizer kez tekrarlanmıştır (Suyûtî, h. 1427- m. 2007: 613).

Ayrıca Kamer, Mürselât ve Rahman surelerindeki âyetler, mezkûr surelerde anlatılan konu bölümleri arasında tekrarlanarak ses, ritim ve fonetik özellikleriyle de birer fâsıla vazifesi görmüştür (Meydânî, 2000, II: 72-75).

Herhangi bir kitabın sadece tek bir yerinde anlatılan konu veya olay oraya rastlamayan okuyucu ve dinleyiciler açısından bir kayıp olarak değerlendirilebilir. Oysa Kur’ân’da konu ve olaylar farklı detaylarıyla farklı yerlerde tekrarlanır ki bir yerde rastlamamış olan kişi diğer yerlerde onunla karşılaşabilsin. Bu zaviyeden bakıldığında Hz. Musa ve İsrailoğullarıyla ilgili kıssanın daha önce geçtiği yerlerde bulunmayan konu, edebî nükte veya farklı kelimelerin kullanılması gibi hikmetlerden mütevellit olmak üzere Kur’ân’da yüz yirmi yerde tekrar edildiği belirtilmektedir (Suyûtî, h. 1427- m. 2007: 615). Kur’ân’ın bu özelliği sebebiyledir ki bunlardan birini gözden kaçıran okuyucu farklı boyutuyla da olsa diğerini muhakkak yakalayacaktır.

Görüldüğü üzere diğer edebî metinlerde olduğu gibi Kur’ân’daki tekrarlar da salt birer tekrardan ibaret değildir. Bunlar kimi zaman geçmişte meydana gelmiş veya gelecekte vâki olacak hadiseler hususunda ibret, öğüt, bilgilendirme, uyarma, delil gösterme ve te’kit amaçlı vazife görürken kimi zaman da metnin konu bütünlüğü, nükte, siyak ve sibak arasındaki fikrîsel irtibatın korunmasını sağlamaktadır.

İcmal ve Tafsil

Yaratılış olarak temelde aynı özelliklere sahip olsalar da insanlar farklı farklıdır. Kimi kadın kimi erkek, kimi kâfir kimisi de mümindir (64/Teğâbün, 2). Bu nedenle kişilerin milliyet, cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve düşünce dünyası gibi özelliklerine göre söz ve metinlerin edebî yapısı, muhtevası ve anlatım biçimi de çeşitlilik arz eder. Eğitim sistemlerinde konular muhatabın durumuna göre kolaydan zora, basitten karmaşığa, somuttan soyuta doğru ünite ve bölümler halinde düzenlenmiştir. Konu, bağlam ve muhatabın seviyesine göre kimi yerde genel hatlarıyla kimi yerde de detaylandırılarak anlatılmıştır. “*Biz onu insanlara aralıklarla okuyasın diye okumaya elverişli bölümlere ayırdık, peyderpey indirdik*” (17/İsrâ, 106) mealindeki âyet-i kerîmeden anlaşılacağı üzere Kur’ân-ı Kerîm de dura dura okunabilsin, âyetleri üzerinde düşünölsün ve hayata uygulanabilsin diye bazı sureler topluca bazıları da âyet âyet bölümler halinde kolaylaştırılarak belli bir süre zarfında nâzil olmuştur (Suyûtî, 2007: 117; Ayrıca bk. 38/Sâd, 29; 54/Kamer, 17).

Bir sözün kaynağı, niçin, neden, nasıl ve kime söylendiği önemlidir. Kur’ân-ı Kerîm’de de konular kimi zaman icmâlî ve özet, kimi zaman da

itnâb üslubuyla geniş geniş tafsilatlı anlatılmaktadır. Örneğin Mekkî surelerde icmâlî bir üslup tercih edilirken Medine döneminde inen âyet ve surelerin uzun cümlelerden oluştuğu ve ayrıntılı açıklamalar içerdiği görülmektedir. Çünkü Medîne döneminde, daha önceki kitaplar hakkında detaylı bilgileri olan Kaynuka, Kureyza ve Beni Nâdir kabilelerinin de içerisinde bulunduğu Medine coğrafyasının düşünce sistemi üslubu etkilemiştir. Çünkü onlar önceki kitapların pasajlarındaki ayrıntılı açıklama yöntemine âşına idiler. Kur'ân Medine dönemi başlangıcından itibaren Bakara suresinde İsrâiloğullarından, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Harun'un mücadeleleri gibi olayların kayıtlarının yer aldığı uzun âyetlerde bu üslubu kullanmıştır. Böylesi bir üslup Mekke dönemi edebî coğrafyasında bulunmaz. Çünkü Kureyş nezdinde önceki milletlerin tarihiyle ilgili ayrıntılı bilgiler yoktur. Kureyşliler haber ve olayları kısa cümlelerden oluşan şiir ve recezlerle anlatıyorlardı. Aynı şekilde savaş vb. olayların anlatıldığı Medine dönemi âyetlerde veciz üslubuyla beraber işaret yoluyla da olsa açıklama gerektirecek benzersiz kelimeler seçilerek hikmet, öğüt, emir, nehiy, korkutma ve teşvik etme gibi yollarla tafsilata gidildiği görülmektedir.

Kur'ân sureleri uzunluk- kısalık bakımından farklı farklıdır. Kur'ân'ın en kısa suresi üç kısa âyetten oluşan ve Mekke'de inen Kevser suresidir. En uzun suresi de Medine'de nâzil olan, iki yüz seksen altı âyetten oluşan Bakara suresidir. Mekkî surelere göre de âyetleri daha uzundur (Zurkânî, 2005, I: 312). Örneğin ahiret hayatı ve yeniden diriliş olayına şuur altı zemin oluşturmak için iki Mekkî sure olan Nahl suresi 32 ve Cin suresi 17. âyetlerde bir karşıt düşüncenin inkârı olarak icmâlen değinilmektedir. Medenî bir sure olan Bakara suresi 28. âyette ise Allah'ın insanı ölüyken dirilttiği sonra öldürüp tekrar dirilteceği ve dönüşünün yalnızca Allah'a olduğu Yüce Allah'a imanla irtibatlandırılarak anlatılıyor. Bakara 56. âyette buzağıya tapmalarının cezası ve Allah hakkındaki aşırı talepleri neticesinde yıldırım çarpmasıyla ölümlerinin ardından şükrederler diye israiloğullarının tekrar diriltilmeleri anlatılıyor. Benzer durum Bakara 164. âyette gökten inen yağmurla yeryüzünün canlanması, dirilişin âyet/ delil ve işareti olarak tekrar hatırlatılıyor. Bakara 258 ve 259. âyetlerde ise Yüce Allah hakkında Hz. İbrahim ile tartışan kimse arasındaki diyalogda yine Allah'ın diriltip öldürmesi hatırlatılıyor. Devamında da çatıları duvarlarının üzerine çökmüş, yerle bir olmuş memlekete uğradığında Allah'ın burayı nasıl dirilteceğini aklına sığdıramayan kimseyi, Allah'ın öldürüp yüz yıl sonra yiyeceği, içeceği bile bozulmadan merkebiyle birlikte dirilmesi örneği verilerek bunlar üzerinde düşünülmesi isteniyor. Yine Bakara suresi 260. âyette inandığı halde kalbinin mutmain olmasını arzularak, Allah'ın ölüleri nasıl dirilteceğini merak eden Hz. İbrahim'den dört tane kuş alıp kendisine alıştırması, sonra da parçalayıp her dağın başına onlardan bir parça koyması, nihayetinde de onları çağırdığı takdirde uçarak kendisine gelecekleri açık ve ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Dolayısıyla bu örneklerden anlaşılacağı üzere

Kur'ân'ın edebî anlatım üslubundaki çeşitlilik bağlamında konuların nüzul ortamı ve muhatapların durumuna göre bazı âyetlerde kısa, bazılarında ise teferruatlı şekilde anlatıldığını görüyoruz.

Kıssa ve Temsil

Edebî metinlerde tanımlama, örnekleme, tanık gösterme, karşılaştırma, benzetme ve sayısal verilerden faydalanma gibi düşünceyi geliştirme yolları kullanılır. Örnek oluşturması, kıyaslanması ve özdeşim kurulması maksadıyla bir düşünceyi anlatırken, bir bilgiyi öğretirken veya algı oluşturmaya çalışırken de belli karakterleri, zamanı, yeri ve sonuçları olan olaylar anlatılır. Kimi durumlarda bu nevi olayları kullanmak satırarca, sayfalarca cümle kurmaktan daha etkilidir. Kur'ân'ın edebî anlatımında şahit olduğumuz yönlerden biri de ancak derin düşünce ve ince bakış açılarına sahip kimselerin anlayıp dersler çıkarabileceği farklı uzunluk ve ayrıntıdaki kıssa ve temsillerdir (29/Ankebût, 43). Kıssalar geçmişe ait haber ve olayların anlatılmasıdır (İbn Manzûr, h. 1414, VII: 74). Kur'ân'ın önemli bir yekûnu tamamıyla tarihsel gerçeklere muvafık olan ve birer ibret levhası olan kıssalardan (قصص/ *kasas*) oluşur. Kur'ân'ın Hz. Musa ve Firavunun kıssasının anlatıldığı yirmi sekizinci suresinin adı da Kasas'tır. Kur'ân'da Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Hûd, Hz. Sâlih, Hz. Lût, Hz. İbrahim, Hz. Musa ve Hz. İsa gibi bazı peygamberlerin kıssaları Hz. Peygamberin teselli edilmesi, desteklenmesi ve inananlar için öğüt ve hatırlatma olması gibi maksatlarla farklı bağlamlarda tekrar edilmiştir (11/Hûd, 120).

Kur'ân'da altı yerde yani Bakara, A'râf, Hicr, İsrâ, Kehf ve Tâha surelerinde tekrarlanan Hz. Âdem kıssası Bakara suresinde Allah'ın nimetlerini, Tâha suresinde ise insanın zaafı ve bu konuda Allah'a muhtaç olduğunu hatırlatmak üzere tekrarlanmıştır (Meydânî, 2009: 310).

Yüce Allah hakkında Hz. İbrahim ile tartışan Nemrut arasında geçen olayın nakledildiği Bakara suresindeki diyalog ise Allah'ın güç ve kudretini, onun yegâne tek bir ilah olduğunu anlatması açısından ikna edici makul deliller sunmaktadır (2/Bakara, 258).

Kur'ân'da güzel bir söz (kelime-i tayyibe), anlam alanı ve söylem gücü bakımından kökleri toprakta sabit, dalları da göklere uzanan ve her zaman ürün verebilen güzel bir ağaca (şecere-i tayyibe) benzetilir (14/İbrahim, 24). Yine Kur'ân'da “*Muhakkak ki biz, düşünüp ders alsınlar diye insanlar için bu Kur'ân'da her türlü örneği ortaya koyduk*” (39/Zümer, 27) buyrulur. Bu sebeple Kur'ân'da Allah, ahiret, tevhit inancı ve cömertlik gibi konuların kıssa mahiyetindeki temsil ve misallerle anlatıldığına da rastlanır. Üslup açısından kıssalardan biraz farklı da olsa kimi zaman açık kimi zaman da gizli olan misallere hakikat gözüyle bakılmaksızın öğüt, ibret, teşvik, sakındırma vb. yönleriyle işin özünü anlamaya ve ahlakî sonuçlar çıkarılmaya çalışılmalıdır (Suyûtî, 2007: 735-736).

Örneğin bahçe sahipleri (ashab-ı cennet) temsilinde öne çıkan konular cömertlik, şükür, nimetlerin gerçek sahibini bilmek ve paylaşmaktır (68/Kalem, 17). “O, gökten su indirdi; su, vadiler dolusunca sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan köpüğü taşıyıp götürdü. Yaktıkları ateşin üzerine koyup eriterek süs eşyası veya alet yapmak istedikleri madenlerden de böyle üste köpük çıkar. İşte Allah hak ile batıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider; insanlara fayda veren şeye gelince, o dünya durdukça durur. İşte Allah böyle misaller getirir” mealindeki Ra’d suresi 17. âyette ise hak ve batılın fayda, değer ve kalıcılık süreleri noktaları hakikati zihne yaklaştıran bir misalle anlatılmıştır (Karaman, vd., 2007, III: 283).

Va’d ve Va’id

Korku ve sevgi insan tabiatındaki iki önemli duygudur. Güzel sonuca ulaştırmak yahut kötü akıbetten sakındırmak için edebî metinlerde tebşir ve inzâr içerikli ifadeler bulunmaktadır. İnsanlık için bir pusula, yol haritası ve hayat rehberi olan, kendisine uyanları en doğru yola ileten Kur’ân’daki haber cümlelerinde inananlar sonsuz cennetle müjdelendiği gibi inkâr edenler de ebedî cehennemle uyarılmıştır. Va’d ve va’id bağlamında insana müjdelenen cennet nimetleri ve kendisinden sakındırılan cehennem azabının muhakkak bir hikmeti ve felsefesi vardır (Kanik, 2006: 20-108). Kur’ân’da ölüm, kıyamet, haşır, diriliş, hesap, cennet vb. muhtevalı tehdit ve müjde içerikli söylemler yanında fiil öncesindeki “س/سîn” ve “سوف/sevfe” gibi dilsel ibarelerin de va’d ve va’ide işaret ettiği belirtilir (Suyûtî, 2007: 393). Mezhep tarihçileri ve Kelamcılar arasındaki tartışmalardan ziyade anlatımdaki edebî çeşitlilik boyutuyla değerlendireceğimiz “va’id” kelimesi Kur’ân’da altı ayette mutlak karşılaşılabilecek kötülüğü anlatma bağlamında geçmektedir. Yüzden fazla ayette geçen va’d kelimesi ise ileriki zamanda gerçekleştirilecek şeylere dair söz vermek manasında hem hayır hem de şer için kullanılabilir (Râğıb el-İsfahânî, 1997: 875).

“İşte, sakınsınlar yahut hatırlamalarını sağlasın diye onu Arapça bir Kur’ân olarak indirdik ve onda uyarılarımıza tekrar tekrar yer verdik” (20/Tâhâ, 113) mealindeki ayette Kur’ân’daki tehdit ve uyarıların farklı bağlamlarda yinlendiği belirtiliyor.

“Takva sahiplerine vaat olunan cennetin özellikleri şöyledir: zemininden ırmaklar akar; yemişleri ve gölgesi sürekli. İşte bu, günahattan çekinenlerin mutlu sonudur; inkâr edenlerin sonu ise ateştir” (13/Ra’d, 35) mealindeki âyette önce inananlar müjdelenirken sonrasında da inkâr edenler uyarılmaktadır. “Herkes ölümü tadacaktır; yaptıklarınızın karşılığı size eksiksiz olarak ancak kıyamet gününde verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılır da cennete konursa artık kurtulmuştur. Dünya hayatı zaten aldatıcı şeylerden ibarettir” (3/Âl-i İmrân, 185) mealindeki âyette ise insanın sorumluluğu, akıbeti ve gelecekte kazanacağı mükâfat unsurları va’d

ve vaîd bağlamında cehennem, cennet, ölüm ve dünya materyalleriyle anlatılmıştır.

Kasem

“Kasem” yemin manasındadır (İbn Manzûr, h. 1414, XII: 481). Kur’ân’ın Arap diliyle indirilmesi, Arapların söylemlerinde bir haberi kuvvetlendirmek veya bir işin önemini belirtmek için yemin kültürünün yaygınlığı gibi nedenler bu üslubun Kur’ân’da da görülmesini sağlamıştır. Kur’ân’da yemin edilen varlığın önemine dikkatleri çekmek, muhatabın tereddüt etmesi veya inkârcı olması gibi durumlarda Allah’ın kendi zatına, Kur’ân’a, meleklerle, güneş, ay, yıldız, zaman, gece, gündüz, incir ve zeytin gibi nesnelere yemin edilmiştir.

Kur’ân’da yeminle desteklenen ve dikkat çekilen hususlar tevhit, Kur’ân, Hz. Peygamber, va’d ve vaîd ile ilahî mesajın muhatabı olan insanın maddî ve manevî özellikleridir (Cerrahoğlu, 1997: 170). Örneğin, Mürselât suresinde şüphe ve inkâr içerisinde olanlar için daha önce benzeri görülmemiş ve tecrübe edinilmemiş çok dehşetli bir hadise olan kıyamet (yevmü’l-fasl) ve onun gerçekliğinin pekiştirilmesi bağlamında melekler, elçiler, rüzgârlar ve Kur’ân gibi mahiyet ve görevleri yönünden kıymetli varlıklara yemin edilmiştir. “*Yemin olsun birbiri ardından gönderilenlere; fırtına olup esenlere, yaydıkça yayanlara, (Hak ile batılı) birbirinden iyice ayıranlara; mazereti ortadan kaldırmak veya uyarmak için vahyi iletenlere.*” (77/Mürselât, 1-6). Bu varlıklara yemin edilmesinin ardından da “*ki size va’d olunan şey mutlaka gerçekleşecektir.*” (77/Mürselât, 7) şeklinde kasemlerin cevabı gelmiştir (Mâverdî, ts., VI: 177).

Aynı şekilde Yüce Allah Necm suresinde “*Battığı sırada yıldızla andolsun ki*” (53/Necm, 1) şeklinde birkaç manası olmakla birlikte batan yıldızlara yemin ederek elçisini desteklemek amacıyla müşrikleri ikna bağlamında kasem üslubunu kullanmıştır. Çünkü muhatablarının da bildiği üzere hareket ve intikalleri sırasında nesnelere ses ve ışık gibi farklı hız ve özellikleri vardır. Bu âyetlerde Hz. Peygamberin göklerden haber getirdiğini, kendisine vahyedildiğini inkâr edenlere karşı göz açıp kapayıncaya kadar kısa sürede gökten vahiy indirme veya gecenin bir anında elçisini göğe çıkarma konusunda Allah’ın âciz olamayacağı, elçisinin asla şaşırıp sapıtmadığı ve haber verdiği şeylerin doğru olduğu; kayıp inerken hızlarına bizzat şahit oldukları ve tapma derecesinde kıymet verdikleri yıldızlara yemin edilerek anlatılmaktadır (Meydânî, 2000, II: 101).

İstifham

Muhatabın dikkatini çekerek sürekli düşünmesini sağlayan söylem türlerinden biri de istifhamdır. Kur’ân-ı Kerim’de bir düşünceyi kabul veya inkâr ettirmek, bir meselenin azametini, dehşet ve hayret verici olduğunu ifade etmek maksadıyla “*من/men*”, “*ما/ma*”, “*متى/metâ*”, “*كم/kem*”,

“كيف/keyfe”, “أيان/eyyâne”, “هل/hel” ve “/hemze” gibi istifham edatlarıyla soru-cevap cümlelerine yer verilerek edebî anlatıma zenginlik kazandırılmıştır. İnsan, Nebe, İnşirah, Fîl ve Mâun suresi gibi özellikle bazı Mekkî surelerin başlangıcında da söz konusu üslup kullanılmıştır.

Kur’ân’ın bu üslubuna salt soru nazarıyla bakılmamalıdır. Çünkü Kur’ân’daki soru üslubuyla farklı maksatlar gözetilmiştir. Örneğin, Nebe suresindeki “*Birbirlerine neyi soruyorlar?*” (78/Nebe, /1) mealindeki âyette şüphe veya alay maksadıyla aralarında tartışarak söylendikleri peygamberlik, kıyamet ve yeniden dirilme gibi büyük haberlerin tazim ve dehşeti soru üslubuyla anlatılmıştır (Yazır, ts., XIII: 488; Sabûnî, ts., III: 507). Aynı şekilde şirkten vazgeçerek Allah’a olan inançlarını güçlendirmeleri gibi maksatlarla “أَفَرَأَيْتُمْ/Ne dersiniz, bir düşünün, söyleyin?” formatındaki sorularla puta tapmanın anlamsızlığı; meni, ekin, su ve ateş gibi nesnelerin meydana gelişi ve insan hayatındaki önemine aynı üslupla dikkat çekilmiştir. (26/Şuarâ, 75; 53/Necm, 19; 56/Vâkıa, 58-63-68-71).

Kimi zaman da tevhit, kıyamet ve peygamberlik gibi konularda müşriklere delil getirme bağlamında soru- cevap üslubuna yer verilmiştir. Kur’ân’da farklı yerlerde “*De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da işitme ve görme yeteneklerini hükmü altında kim tutuyor? Ölüden diriyi çıkaran, diriden de ölüyü çıkaran kim? Her türlü işi kim yürütüyor? ‘Allah’ diye cevap verecekler. ‘öyleyse (ona ortak koştuktan) sakınmıyor musunuz?’ de.*” (10/Yûnus, 31), “*De ki: ‘Biliyorsanız söyleyin, bu dünya ve onda bulunanlar kime aittir? ‘Allah’a’ diyecekler. ‘O halde düşünmez misiniz?’ de. ‘Peki, yedi göğün rabbi, yüce arşın sahibi kimdir?’ diye sor. ‘Bunlar Allah’ın’ diyecekler.’ ‘O halde Allah’a saygınız yok mu?’ de. Biliyorsanız söyleyin, bütünüyle varlığın yönetimi elinde olan, kendisi her şeyi koruyup kollayan, fakat kendisi korunmaya muhtaç olmayan kimdir?’ de. ‘Yönetim Allah’ın’ diyecekler. ‘O zaman nasıl olup da böyle büyülenmiş gibi davranıyorsunuz?’ de.*” (23/Mü’minûn, 84-85-86-87-88-89) buyruluyor. Bu âyetlerde insan hayatının vazgeçilmez unsurları olan rızıklar, öğrenme ve bilgi edinme vasıtaları olan işitme ve görme duyularının oluşumu ve ölüm, hayat gibi bütün iş, oluş ve varlıkların idaresi gibi konular hakkında sorular soruluyor. Çünkü sorular aracılığıyla Allah’ın ilim, hikmet ve kudretine işaret eden bu konular üzerinde düşünüldükçe muhatapların bilgi, hayret ve imanı da artacaktır. Bu ve benzeri yerlerde daha edebî olması ve muhatabı etkileyerek olumlu sonuca ulaştırması açısından “*her şeyin sahibi Allah’tır.*” şeklinde konu doğrudan anlatılmaksızın düşünmeye sevk eden biliyorsanız söyleyin “...قُلْ/de ki kimdir...” formatında soru-cevap yöntemiyle anlatılmıştır.

Bazen de daha edebî ve faydalı olması açısından sorulan sorunun cevabı açıkça belirtilmemiştir. Mekkeli müşrikler, “şu dağları kaldır da yerimiz genişlesin, nehirler akıt da tarıma elverişli arazilerimiz olsun veya

ölen falan ve falan şahısları dirilt de senin anlattıklarını onlara soralım” şeklinde talepte bulunmuşlardı. Bunun üzerine Ra’d suresindeki, “*Eğer gelmesi sebebiyle dağların yürütüldüğü veya yerin parçalandığı yahut ölümlerin konuşturulduğu bir Kur’ân olsaydı...*” (13/Ra’d, 31) şeklinde devam eden âyet nazil olmuş ve Kur’ân’ın konumunu yüceltmek, onların aşırı inatlarını ifade etmek üzere şayet istedikleri gerçekleşse bile onların yine de inanmayacakları veya o kitabın yine bu Kur’ân olacağı açık uçlu soruyla anlatılmıştır (Beydâvî, h. 1418, III: 188).

Teşbih ve Tasvir

Manzum, mensur pek çok metin ve sözel ifadelerde kullanılan edebî unsurlardan biri de teşbih ve tasvirlerdir. Sözlükte “*teşbih*” herhangi bir şeyin diğer başka bir şeyle benzeşmesi manasındadır. Edebî bir terim olarak “*teşbih*”, aralarındaki bir ya da daha fazla ortak nitelik sebebiyle zayıf olan bir şeyin daha kuvvetli olana benzetilerek en kısa şekilde anlatılması sanatıdır. Fayda vermesi sebebiyle bilginin yağmura; gücü, kuvveti ve heybeti gibi nitelikleriyle bir kimsenin aslana benzetilmesi birer teşbihtir. Teşbihin, benzeyen (müşebbeh), kendisine benzetilen (müşebbeh bih), benzetme edatı (edâtü’t-teşbih) ve benzetme yönü (vechü’ş-şebeh) gibi öğeleri bulunmaktadır (İbn Manzûr, h. 1414, I: 58).

Teşbihle yakın alakalı bir kavram olan “*tasvir*” ise bir şeye diğeriyle karışmayacak tarzda özel biçim vermek, resmini yapmaktır. Aynı kökten türeyen “*tasavvur*” lafzı da varlık ve nesnelere suretlerinin zihinde canlandırılması, somutlaştırılarak akılla idrak edilir hale getirilmesidir. Bir şeyi zihinde imge oluşturacak surette yazı ve sözle tarif etmeye de “*edebî tasvir*” denmektedir (İbn Manzûr, h. 1414, IV: 473; Curcânî, 2007: 123; Devellioğlu, 1982: 1243).

Kültür ve medeniyetimizin önemli şahsiyetlerinden Yunus (öl. 720/1320) ve Mevlana’nın (öl. 672/1273) divanlarında edebî bir sanat türü olarak şahit olduğumuz teşbih ve tasvir örneklerini çoğu dünya dillerinde de görmek mümkündür. Teşbihin söze güzellik katmaya, ifadelerin etkisini artırmaya, konunun akla yakınlaştırılması ve muhatabın daha iyi anlamasına dönük maksatları bulunmaktadır. Yapısı ve unsurlarına göre mürsel, mufassal, mürekkep, mücmel ve belîğ gibi farklı kısımlara ayrılan muhtelif teşbih örnekleri Kur’ân’da da görülmektedir (Cârim, 2006: 258-273).

“*Mallarını Allah yolunda harcayanların örneği, her başağında yüz tanenin bulunduğu yedi adet başak çıkaran bir tohum tanesi gibidir. Allah dilediğine katlayarak verir, Allah (zât ve sıfatlarında) sınırsızdır, her şeyi bilmektedir.*” (2/Bakara, 261) mealindeki âyette Allah yolunda infak ve harcanan mal ile ziraatçıların toprağa ektikleri yedi başak çıkaran ve her başağında yüz tane bulunan bir tohum tanesi birbirine benzetilmiştir. Teşbihin her iki tarafı zikredilmiş fakat benzetme yönü cümlede

zikredilmemiştir. Ayrıca burada teşbih edatı zikredildiği için mürsel, benzetme yönü hazfedildiği için de mücmel teşbih yapılmıştır (Ebû Hayyan, h. 1420, II: 649). Bu âyette Allah yolunda cihâd eden, kendisi, ailesi, insanlık ve din adına her tür iyilikte bulunanların elde edeceği sevap ve mükâfatın çokluğu “Yüce Allah sevap ve mükâfatı bol olandır” veya “Allah için çalışıp iyilikte bulunanlar çok sevap kazanacaklar” şeklinde de ifade edilebilirdi. Fakat edebî çeşitlilik, ifade gücü ve hakikatin anlaşılması açısından ziraat konulu somut bir benzetmede bulunularak bire yedi yüz gibi matematiksel bir karşılıktan bahsedilmiş, âyetin sonunda da aslında bunun sayılarla sınırlandırılmaksızın hesapsız ve kat kat daha fazla olacağı vurgulanmıştır.

Aynı şekilde Kur’ân’ın bazı surelerinde de teşvik ve sakındırma gibi bağlamlarda kıyamet, haşır, hesap, cennet ve cehennem manzaralarının okuyan veya işitenlerin zihnen tahayyül edebileceği tasvirlerle anlatıldığını görmekteyiz.

“Rabbine itaatsizlikten sakınanlara va‘dedilen cennetin misali şudur: içinde doğal nitelikleri bozulmamış su ırmakları, tadı bozulmamış süt ırmakları, içenlere lezzet veren şarap ırmakları, süzölmüş bal ırmakları bulunan bir bahçedir. Onlar için ayrıca orada her meyveden mevcuttur, üstelik rablerinden bir de bağışlama lütfü...” (47/Muhammed, 15). İnsan suresinde de cennette kurulacak koltuklar, yakıcı veya dondurucu olmayan mutedil bir hava, yakın gölgeler, emre amade meyveler, gümüş beyazlığında billur kap, kadeh ve şeffaf kupalar, güzel kokulu içecekler, inci gibi ölümsüz gençler, ince ve kalın ipekten kıyafetler ile benzersiz nimetler ve muhteşem saltanattan söz edilir.” (76/İnsan, 13-21). Aynı şekilde Tekvîr suresinde güneşin dürölüp kararacağı, yıldızların sönüp döküleceği, çok kıymetli olan gebe develerin başıboş bırakılacağı, denizlerin kaynatılacağı, defterlerin ortaya serileceği, gökyüzünün sıyrılıp açılacağı ve cehennem ateşinin harlanacağı, gökyüzünün bulutlarla yarılabacağı ve meleklerin ineceği belirtilerek kıyamet ve ahiretin korkunç ahvali anlatılır (81/Tekvîr, 1-12; Ayrıca bk. 25/Furkan, 25). Bu şekilde daha pek çok örneği verilebilecek bu tür teşbih ve tasvirlerle anlatım üslubu çeşitlendirilmektedir.

Mukayese

Düşünceyi geliştirme yollarından biri de karşılaştırmadır. Kimi zaman edebî söz ve yazılarda iyi- kötü, az- çok, büyük- küçük vb. ölçütlerle varlıkların değerlendirildiği görülür. Bilinen objeden hareketle bilinmeyen veya tanınmak istenen anlatılmaya çalışılır. Kur’ân’da da mümin- münafık, dünya- ahiret, karanlık- aydınlık, soğuk- sıcak vb. konu ve kavramlar mukayese edilir. Anlatımı zenginleştiren bu yöntemle muhataplardan her iki hususta düşünerek kıyaslama yapmaları ve neticede uygulamaya yönelik tercihte bulunmaları amaçlanır. Örneğin, Zümer suresinde *“(Bu adam mı,) yoksa ahiret kaygısıyla ve Rabbinin rahmetine nail olma ümidiyle gece*

vakitlerinde secde ederek, ayakta durarak kendini ibadete veren kişi mi (daha iyi)? ‘De ki: hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu!’” şeklinde istifham-ı takriri ile mukayeseli bir soru sorulmakta, cümle sonundaki “...doğrusu ancak akıl iz’an sahipleri bunu anlar” (39/Zümer, 9) kısmıyla da her iki durum hakkında düşünülmesi istenmektedir. Aynı şekilde “cehennemliklerle cennetlikler bir değildir...” (59/Haşr, 20), “...hiç körle gören bir olur mu? Yahut karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?” (13/Ra’d, 16), “iman etmiş kimse günaha batmış kimse gibi olur mu? Bunlar elbette eşit değildirler” (32/Secde, 18), “görmeyenle gören, karanlıklarla aydınlık, gölge ile sıcak bir olmaz. Dirilerle ölüler de bir değildir...” (35/Fâtır, 19-22) ifadelerinde bu farklı durumların derece bakımından asla eşit olmayacağı karşılaştırmayla anlatılıyor. Taberî’de de geçen, “eşya ve varlıklar ancak zıddıyla bilinip tanınır” (bk. Taberî, h. 1420, IX: 276) şeklinde güzel bir söz vardır. Yani sıcak olmadan soğuk, acı olmadan tatlı, karanlık olmadan aydınlık vb. anlaşılabilir. Dolayısıyla Kur’ân’ın bazı sure ve âyetlerinde görülen karşıt kavramların mukayese edilerek anlatıldığı bu tür edebî unsurlarla anlatıma zenginlik katıldığı gibi sözün muhatap üzerindeki etkisi de hedeflenmektedir.

İnsicam ve Uyum

Söz dizimi/sentaks, biçim bilgisi/morfoloji ve ses düzeni gibi konular konuşma ve yazı dilinde anlatım üslubuyla yakın ilgisi olan hususlardandır. İslam bilginleri nâzil olan âyetlerin hangi sureye, hangi âyetin önü veya sonuna yerleştirileceğini vahiy kâtiplerine Hz. Peygamberin bildirdiği konusunda yani Kur’ân âyetlerinin tertibinin tevkifiliği hususunda görüş birliği halindedir (Zurkânî, 2005, I: 309; Ayrıca bk. Suyûtî, 2007: 159). el-Ferrâ (öl. 207/822) ve Ebû Ubeyde Ma’mer b. el-Müsennâ (öl. 209/824) gibi ilk tefsir çalışmaları ile bugüne kadarki tefsir ve yorumlarda daha çok Kur’ân’ın kelime, terkip, cümle vb. edebî ve belâğî yönü üzerinde durulmuş olsa da Kur’ân salt bir edebiyat değil hayattır (İzzetbegoviç, 2010: 21). Bununla birlikte Kur’ân’ın hidâyet yönünü öne çıkaran, içtimaî tefsir ekolleri ve surelerin nüzul sırasına göre incelendiği tefsirlerde de Kur’ân sure ve âyetlerindeki tenasüp, insicam ve irtibata işaret edildiği görülmektedir. Kur’ân’ın edebî özelliklerinden biri olan bu konuda bazı âlimler müstakil eserler kaleme almışlardır. el-Garnâtî’nin (öl. 708/1308) *el-Burhân Fî Tenâsubi’s-Suveri’l-Kur’ân*’ı, el-Bikâî’nin (öl. 885/1480) *Nazmu’d-Durer Fî Tenâsubi’l-Ây ve’s-Suver*’i, es-Suyûtî’nin (öl. 911/1505) *Tenâsuku’d-Durer Fî Tenâsubi’s-Suver*’i bu alandaki eser ve müelliflerden birkaçıdır.

Tefsir ve kıraat literatüründe Kur’ân âyetlerindeki son kelimeye, içinde bulunduğu âyeti kendisini izleyen âyetten ayırdığı için “fâsıla”, son harfine de “harfûl-fâsıla” denilmiştir. (Zerkeşî, 1957, I: 53; Ayrıca bk. Polat, 2010: 62; Yavuz ve Çetin, 1991, IV: 243). Bazı âlimlere göre de fâsıladan

maksat kelimenin tamamı değil sadece son harfidir. İki yüz yirmi yedi âyet-i kerîmeden oluşan Şuarâ suresinin âyetlerinin tamamına yakını “ن -nûn” harfiyle sona ermektedir. Mahreç olarak nûn harfine yakınlığından dolayı yirmi dokuz âyeti “م -mîm” harfiyle biter. Aynı şekilde ses/fonetik ve mahreç/çıkış yeri bakımından bu harflere yakın olduğu için dört âyet de “ل -lâm” harfiyle sona ermektedir. Surenin bütün âyetlerini düşündüğümüzde bu fâsılların/dizilim yani iki yüz yirmi yedi âyetin sadece bu üç harfle birbirinden ayrılmasının Kur’ân’ın edebî i’câzını göstermesi bakımından önemli olduğu kanaatindeyiz (bk. Meydânî, 2009: 565).

Fâsıla aynı zamanda noktalama işaretlerinin bulunmadığı mushaflarda durulması gereken yerleri, cümlelerin başlangıç ve sonlarını göstermek üzere yapılmış düzenlemelerdir. Kur’ân’da konular anlatılırken bazı surelerde âyet fâsılları ve sonlarında kafiye ve redif benzeri özelliklerin bulunduğunu görebiliriz. Fâsılların meydana getirdiği üstün ahenk, tenasüp ve insicam zihin ve gönüllerde derin bir tesir bırakarak âyetlerin kolay ezberlenmesini ve hafızada kalmasını sağlar (Çetin ve Topuzoğlu, 1995, XII: 209). Edebiyatta paragraf ve mısraların sonuna rastlayan secî ve kâfiyeler de “fâsıl” terimiyle anılır. Ancak bunlarda mana bütünlüğünden ziyade kelimeler arasındaki armoni, kulak zevki ve dinleyendeki etkisi düşünülmüştür. Kur’ân’daki fâsıllarda ise anlama öncelik verilmiş, armoni kendiliğinden oluşmuştur. Kur’ân’daki her sure, âyet, cümle, pasaj veya bölümde etkileyici bir ritim ve nağme bulunur. Örneğin Felâk suresinde âyet sonlarının “ق /kâf”, “ب /bâ” ve “د /dâl” harfleriyle, Nâs suresinde de “س” harfiyle sonlanması insicam, ahenk ve uyum bağlamında adeta bir zil sesi melodisi oluşturarak musiki açıdan anlatıma tatlılık ve letafet katmıştır. Felâk ve Nâs surelerinde ses benzerliği bakımından “خَلَقَ /haleka” ve “الْفَلَقَ /el-felak” kelimeleri arasında cinâsü’n-nâkıs; “حَاسِدٍ /hâsîdin” ve “حَسَدٌ /hased” kelimeleriyle “يُؤَسُّوسُ /yuvesvisu” ve “الْوَسْوَاسَ /el-vesvâs” kelimeleri arasında da cinâsü’l-iştikâk türü kâfiye olduğu belirtilmektedir (Sabûnî, ts., III: 624-627; Ayrıca bk. Sâlih, ts., 334).

Kur’ân âyet ve surelerinin edebî yapısındaki insicam kadar düşünsel ve konusal ahenkleri de dikkat çekicidir. Kur’ân âyetleri birbiriyle uyumlu olduğu gibi aynı zamanda birbirini açıklayıcı özelliğe de sahiptir. Mümin ve kâfirlerle, cennet ve cehennemle veya dünya ve ahiret ile ilgili ayetlerin peş peşe sıralanması konusal ve düşünsel uyumun önemli göstergelerindedir. Örneğin, Hakka suresi 19 ve 26. âyetlerde ahirette kitabı sağından ve solundan verilenlerin durumları peş peşe şu şekilde anlatılır: “*Kitabı sağ tarafından verilen kimse der ki ‘Alın kitabımı okuyun’; Doğrusu ben, hesabımla karşılaşacağımı zaten biliyordum. Artık o, hoşnut olacağı bir hayat içindedir; meyveleri kolayca devşirilebilir yüce bir cennettir. Onlara ‘Geçmiş günlerde yaptıklarınıza karşılık olarak afiyetle yiyin için’ denir. Kitabı sol tarafından verilene gelince o, ‘Keşke’ der, ‘Bana kitabım verilmeseydi de hesabımın ne olduğunu bilmeseydim!’*” (Benzer durum için

bk. 84/İnşikâk, 6-15; 92/Leyl, 5-11; 101/Kâria, 6-11). Kur'ân'ın çoğu yerinde görülen söz konusu durum Nisâ suresi 56 ve 57. âyetlerde inanan ve inkâr edenler bağlamında şöyle anlatılır: “*Şüphesiz ki, âyetlerimizi inkâr edenleri gün gelecek bir ateşe sokacağız; onların derileri pişip acı duymaz hale geldikçe, derilerini başka yenisiyle değiştiririz ki acıyı duysunlar. Allah daima üstündür ve hikmet sahibidir. İman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere, altından ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu bir gölgeliğe alacağız.*” Aynı şekilde Nâziât suresi 37 ve 40. âyetlerde azgın kimse ile rabbinin huzurunda durmaktan korkup nefesine uymayan kimselerin halleri her iki durumdan da ders çıkarılması açısından arka arkaya muhteşem bir uyum ve ahenkle anlatılmaktadır.

Sonuç

Kur'ân-ı Kerim Arapça okunan ilâhî bir kelimedir. İnsanlar âyetlerini düşünüp gereğini yerine getirsınler ve aklı olanlar öğüt alıp ders çıkarsınlar diye Allah tarafından Hz. Peygambere indirilen bilgi yüklü (mübarek) bir kitaptır. O asla bir beşer sözü değildir. İlâhî bir kelam, Allah'ın insanlara sözlü hitabıdır. Kur'ân'ın öne çıkan bir özelliği de kendisine farklı zaviyelerden bakılabilmesi, âyetlerini muhtelif yaklaşımlarla değerlendirmenin mümkün olmasıdır. Apaçık ve anlaşılır bir Arap lisanıyla indirilen Kur'ân'ın daha önceki kutsal kitaplarda olduğu gibi bölgesel, dönemsel ve ırksal bir hitap alanı yoktur. İnsanları en doğru yola ileten ve müminlere büyük bir mükâfat müjdeleyen Kur'ân'ın mümin, kâfir, münafık, mütereddit vb. zihin ve ruh dünyaları farklı, çok renkli muhatap kitlesi bulunmaktadır. İletilen mesajın fiziksel, ruhsal, eğitim ve kültür gibi çok farklı özellikteki muhataplar üzerinde olumlu etkisi açısından kullandığı anlatım üslubu ve metodu önemlidir. Bu sebeple edebî ve objektif bir gözle bakıldığında her harfi, her kelime ve âyetinde lafzen veya işâreten çok derin manalar ihtiva eden Kur'ân farklı anlatım üslupları ve belagat incelikleriyle dolu bir hazine, mu'cizu'l-beyândır.

Kur'ân'ın, özellikle uzmanlarınca anlaşılabilen edebî hususiyetlerinden biri de anlatım üslubundaki çeşitliliğidir. Kur'ân'da insan karışık bir nutfeden yaratılması, bencilliği, nankörlüğü ve aceleciliği gibi özellikleriyle anılmaktadır. Kur'ân'daki kelime-i tayyibe, kavli-leyyin, kavli-belîğ, kavli-sekîl ve kavli-ma'rûf gibi ifadelerden de anlaşılacağı üzere insanın bir de edebî zevk, sanat ve estetik yönü vardır. Edebiyat, insanlara duygu ve düşüncelerini estetik bir zevkle sunma fırsatı verir. Onların güzellik duygularını tatmin eder. Muhatapları, söz sanatları, anlatım biçimleri, dil ve ifade tarzları gibi ilgi alanları ve ortak yönleri açısından Kur'ân'ın edebiyatla irtibatı bulunmaktadır.

Lafız ve muhteva tekrarları, icmal ve tafsil, kıssa ve temsil, v'ad ve vaîd, kasem, istifham, teşbih ve tasvir, mukayese, insicam ve uyum gibi maddeler

Kur'ân'ın edebî anlatım üslûbündeki çeşitliliği gösteren örneklerdir. Fakat Kur'ân'ın söylem biçimi zenginliği, her biri ayrı bir araştırma konusu olan bu maddelerden de ibaret değildir. Kur'ân'ın i'câzıyla ilgili kaynaklarda bu konulara ilişkin daha detaylı bilgiler mevcuttur. Birkaç başlıkta örneklendirmeye çalıştığımız Kur'ân'ın edebî anlatım üslubundaki çeşitlilikle ilgili maddeler onun daha iyi anlaşılmasına ve bir sanat türü olan edebiyatla ilişkisini izaha yardımcı olmaktadır.

Kaynakça

Ahmet C. Paşa. (1998). *Mi'yâr-ı Sedât (Klasik Mantık)*. (H. T. Feyizli, Sad.). Ankara: Fecr Yayınları.

Beydâvî, Nâsiruddîn Ebu Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. (h. 1418). *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Tevîl*. (M. Abdurrahman, thk.). Beyrut: Dâru İhyai't-Turâsi'l-Arabî.

Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail. (h. 1422). *el-Câmu's-Sahîh*. (Muhammed Zühêyr b. Nâsır en-Nâsır, thk.). Dâru Tavkî'n-Necât.

Cârim, A. ve Mustafa E. (2006). *el-Belâgatü'l-Vâdîha*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Cerrahoğlu, İ. (1997). *Tefsir usulü*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Curcânî, Ebû'l Hasen Ali b. Muhammed b. Ali es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî. (2007). *et-Ta'rifât*. (M. Abdurrahman Mar'aşlı, thk.). Beyrut: Dâr en-Nefâs.

Çağrıncı, M. (2002). "Kur'ân" md. *DİA*, XXVI, 390-393, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Çetişli, İ. (2011). *Edebiyat sanatı ve bilimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Çetin, A. ve Tefvik R. Topuzoğlu. (1995). "Fâsıla" md. *DİA*, XII, 209-210, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Devellioğlu, F. (1982). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.

Ebû Hayyan Muhammed b. Yusuf b. Ali el-Endelûsî. (h. 1420). *el-Bahru'l-Muhît fî't-Tefsîr*. (Sıtkı M. Cemil, thk.). Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Elnûre, A. (2012). "Zûlmecâz", md. *DİA*, XLIV, 570-571, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

Emiroğlu, İ. (2009). *Klasik mantığa giriş*. Ankara: Elis Yayınları.

Ersöz, M. (2014). Kur'ân'ın dil yapısı ve Kur'ân kelimelerinin Terimleşmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi, Erzurum.

- İbn Hişâm, Abdulmelik İbn Eyyub el-Hımyerî. (2009). *es-Sîretu'n-Nebeviyyetu*,. (M. Saka, vd. thk.). Beyrut: Dâru'l-Ma'rife.
- İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mukrim b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyfî. (h. 1414). *Lisânü'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- İzutsu, T. (1975). *Kur'ân'da Allah ve insan*, (S. Ateş, Çev.). Ankara: Kevser Yayınları.
- İzzetbegoviç, A. (2010). *Doğu ve batı arasında İslâm*. (S. Şaban, Çev.). İstanbul: Nehir Yayınları.
- Kanik, İ. (2006). Kur'ân-ı Kerîm'de ni'met kavramı ve insana yüklenen sorumluluk. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kanik, İ. (2017). Kur'ân-ı Kerîm'i tefsir etmenin kuralları bağlamında Meydânî ve tefsir metodu. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Karaman, H. vd. (2007). *Kur'ân yolu Türkçe meâl ve tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karlı, İ. Hilmi. (2012). *Kur'ân'ı anlamaya giriş*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karlı, İ. Hilmi. (2013). Kur'ân'ı kutsarken ona yabancılaşmak. *Diyanet Aylık Dergi*, 276, Aralık, 54-57.
- Kurtubî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. (h. 1384/m. 1964). *el-Câmi'u li 'Ahkâmi'l-Kur'ân*. (Ahmet el-Berdûnî ve İbrahim Etfîş, thk.). Kâhire: Dâru'l-Kutubi'l-Mısırî.
- Mâverîdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habib el-Basrî. (ts.). *en-Nüket ve'l-'Uyûn*. (Abdulkâsûd b. Abdurrahîm, thk.). Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye.
- Meydânî, A. H. Habenneke. (2009). *Kavâ'idü't-Tedebburi'l-Emsel li Kitâbillâhi Azze ve Celle*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- Meydânî, (2000). *Me'âricü't-Tefekkur ve Dekâiku't-Tedebbur Tefsîrun Tedebburiyyun li'l-Kur'âni'l-Kerîm bi Hasebi Tertîbi'n-Nuzûli Vifka Menheci Kitabi Kavâ'idü't-Tedebburi'l-emsel li Kitâbillâhi Azze ve Celle*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- Meydânî, (1996). *el-Belâgatü'l-Arabiyyetu Ususuhâ Ve U'lûmuhâ Ve Funûmuhâ Ve Suverun Min Tatbîkâtihâ, I-II*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- Meydânî, (1996). *Emsâlu'l-Kur'âni ve Suverun min Edebihi'r-Refî'*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem.

- Meydânî, (1993). *Davâbitu'l-Ma'rife ve Usûlu'l-Istidlâli ve'l-Munâzara Sıyâğatun li'l-Mantıkı ve Usûli'l-Bahsi Mutemeşşiyetun Maa'l-Fikri'l-İslâmî*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc, el-Kuşeyrî en-Neysabûrî. (1954). *Sahîhu Müslim*. (M. Fuâd Abdalbâkî, thk.). Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmet b. Şuayb b. Ali. (1986). (Abdulfettah Ebû Ğudde, thk.). Halep: Mektebu'l-Matbûâtu'l-İslâmî.
- Okay, M. O. (1994). "Edebiyat", md. *DİA*, X, 395-397, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Polat, F. A. (2010). *Tefsir usûlü ve tarihi*. Karatay- Konya: Ünlem Ofset.
- Râf'î, M. Sâdik. (ts.). *Târîhu Âdâbi'l-A'rab*. Mansûra- Kâhire: Mektebetü'l-Îman.
- Râğıb el-İsfahânî, Hüseyin b. Muhammed. (1997). *Mufredâtu Elfâzıl'l-Kur'ân*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- Sâbûnî, M. Ali. (ts.). *et-Tibyân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Dersaâdet.
- Sâbûnî, (ts.). *Safvetu't-Tefâsîr*. İstanbul: Dersaâdet.
- Subhî, es-Sâlih. (ts.). *Mebâhis fî Uluûmi'l-Kur'ân*. İstanbul: Dersaâdet.
- Suyûtî, Celâlüddin Abdurrahman b. Ebî Bekr. (h. 1427- m. 2007). *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî.
- Taberî, Ebû Câ'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmulî. (1420/2001). *Câmiu'l-Beyân An Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*. (Ahmet Muhammed Şâkir, thk.). Dimeşk: Müessesetu'r-Risâle.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa b. Sevre b. Musa b. ed-Dahhâk. (1998). *Sunen (el-Câmiu'l-Kebîr)*, (Beşşâr Avvâd Ma'ruf, thk.). Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî.
- Tülücü, S. (2005). "Muallakât" md., *DİA*, XXX, 310-312, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yazır, E. M. Hamdi. (ts.). *Hak dini Kur'ân dili*. İstanbul: Azim Dağıtım.
- Yavuz, Y. Ş. ve Çetin, A. (1991). "Âyet" md., *DİA*, IV, 242-244, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh. (1957). *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. (Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, thk.). Kâhire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabî.
- Zurkânî, M. b. Abdulazîm. (h. 1426/ m. 2005). *Menâhilu'l-'Irfân fî Ulumi'l-Kur'ân*. Beyrut- Lübnan: Dâru'l-Ma'rife.

Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü Öğrencilerinde Sözlü-Yazılı Kültür Unsuru Olarak Masal Algısı

Mehmet Ali AKKAYA*

Coşkun POLAT**

*“Masallar çocukken uyuyana kadar,
büyüyünce uyanana kadarmış.”*

Cezmi Ersöz

Öz

İnsanoğlunu diğer canlılardan ayıran en önemli özelliklerinin başında bireysel ve toplumsal her türlü yapıp etmelerini aktarabilme becerisi yer alır. Bu beceri insana özgü kültürel mirasın biriktirilmesini ve devamlılığını da sağlamıştır. Sözlü anlatım çok uzun bir dönem bu ayrıcalığın tek aracı olarak kalmış ve değerini hep korumuştur. Yazının bulgulanması ile birlikte yalnız yeni ve daha etkin bir araç ortaya çıkmamış, aynı zamanda kültürel yaşam ve bu yaşamı aktarılır kılan bilgi kaynakları da hızla başkalaşmıştır. Değişimin günümüzde farklı düzeylerde hala devam ettiği bu süreçte, hem sözlü hem de yazılı kültür unsuru olmayı başarabilmiş az sayıdaki kültür ürünlerinden biri de masallardır. Bu çalışmada; uluslararası literatürde en yaygın ve yalın bilgi kaynaklarından biri olduğu kabul edilen masalların Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri tarafından nasıl algılandığının ve ne derecede bilgi kaynağı olarak kıymetlendirildiğinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışma kapsamında hazırlanan anket 131 Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencisi ile paylaşılmış, elde edilen sonuçlar “kültürel birikim ve bilgi kaynaklarındaki yazılı olandan elektronik ortamda olana doğru hızlı evrilme, masalların ‘z nesli’ tarafından daha az fark edilmesine neden olmaktadır ve bu etki her yeni kuşakta çok daha belirgindir” şeklinde oluşturulan araştırma hipotezini doğrulamıştır. Oysa masallar anlatı biçimleri, kurguları ve bize düşündürdükleri ile bilgi kaynağı formunun ve zamanın ötesinde anlam ve derinliği olan bilgi kaynaklarıdır. Sözlü ve yazılı kültürün bu en eski ve en parlak yıldızının gerçek değerini en hızlı fark etmesi gerekenler ise şüphesiz bugünün ve geleceğin bilgi profesyonelleridir.

Anahtar Kelimeler: Masal, sözlü kültür, yazılı kültür, bilgi kaynağı, Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, öğrencilerin masal algısı.

* Doç.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, mali7akkaya@gmail.com

** Prof.Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, polatcoskun@gmail.com

Geliş Tarihi - Received: 16.02.2018

Kabul Tarihi - Accepted: 22.03.2018

The Perception of Tale as an Oral-Written Cultural Factor in Information and Document Management Department of Çankırı Karatekin University

Abstract

One of the most important features that distinguish human beings from other living things is the ability to convey all kinds of individual and social actions. This ability has also provided the accumulation and continuity of human-specific cultural heritage. Oral expression has been the only instrument of this privilege for a very long time and always preserved its value. With the invention of writing, not only a new and more effective tool emerged, but also cultural life and information sources that making it transmittable have rapidly changed. In this process where change still continues at different levels, tales are one of the few cultural products that succeeded in being an element of both oral and written culture. This study aimed at revealing how students of Information and Records Management Department in Çankırı Karatekin University perceive tales, which in the international literature are considered as one of the most common and simple source of information, and to what extent they are valued as an information resource. Within the scope of the study a questionnaire was applied to 131 students of Information and Records Management Department and. The results obtained confirmed the research hypothesis stating that there is a rapid evolution towards electronic contexts in the cultural accumulation and information sources, which leads to less attention of 'z generation' and this effect is much more specific in each new generation. Tales, however, are sources of information with forms of narrative, construction and thought having a meaning and depth beyond the form of information resource and time. It is the information professionals of today and tomorrow that need to realize the real value of this oldest and brightest star of oral and written culture, as quickly as possible.

Key Words: Tale; oral culture; written culture; information source; Çankırı Karatekin University Department of Information and Management; student perception.

Giriş

İnsanoğlunun bilim ile desteklenen tarihsel serüvenine göre, kendini ifade etme yetisi ve becerisinin bireyi toplumsal bir varlık kılan ayrıcalıklar listesinin en başında yer aldığı kabul edilir. Bu becerinin süreklilik kazanması ise önce insanın kültürel dünyasının filizlenmesini, ardında da gelişmesini ve boyut kazanmasını sağlamıştır. Temelde iletişim üzerine kurulu olan bu süreç, anlatma ve anlamının deviniminden beslenen döngüsel bir enerji ile yaşamsallığını sürdürür. Anlatma, insanın kültürel yaşamı için bir gereksinim olduğu kadar, hayati gereksinimlerin karşılanması için vazgeçilmez bir araçtır (Boyras, 2008: 106). Anlama ise sürecin anlatmayı anlamlı kılan, paylaşılanların iletişime ve kültürel etkinliğe dönüştüğü bölümüdür. 50 bin yıllık bir geçmişe sahip insan odaklı anlatma/anlama

serüveninin iki temel unsuru, sırasıyla sözlü ve yazılı kültür olmuştur. Sözlü ve yazılı kültürün son 6 bin yıldır kol kola devam eden dinamiği, bir yandan bilincin daha yoğun içsellik ve açıklığa doğru ilerleyen modern evriminin bir parçası olurken (Ong, 2003: 210), diğer yandan da bilgi, bilim, teknoloji gibi kavramlara yeni anlamlar ve bakış açıları kazandırmıştır. Yaşanan değişim bilgi kaynaklarını ve bu kaynakları besleyen kültürel yapıp etmeleri de zenginleştirmiştir. Masallar bu sürecin hem sözlü hem de yazılı boyutunda yer alan ve her iki boyutta da sempati kazanan kültür unsurlarından biridir.

Bilgiyi her zaman anlamlı ve değerli kılan temel ayrıcalıkların başında, bireysel ya da toplumsal gereksinimleri yanıtlayabilme becerisi yer almaktadır. Bu beceri aynı zamanda “bilgi en büyük güçtür” aforizmasının gerçekliğini besleyen en önemli kanallardan biridir. Bireyin ya da toplumun gereksinimini karşılayacak bilgiye hangi kaynaktan ulaşılabileceğini kestirmek olanaklı değildir. Bu nedenle her bilgi kaynağı ve bilgi taşıyıcısının insanlık için önemli ve gerekli olduğu kabul edilir. Ancak bazı bilgi kaynaklarının zamanla, değişen bilgi ve bilişim teknolojilerinin etkisi ile gereksinim karşılama değerinde azalmanın olması kaçınılmazdır ve bilgi dünyasının tarihinde bu yönde sayısız örnek vardır. Diğer yandan bazı bilgi kaynaklarının hem değeri hem de sempatisi –kimi zaman özellikle azaltılmak istense de– hiç azalmaz. Bunlardan birisi de günümüzde zaman zaman bilgi dünyasının aktörleri tarafından dahi görmezden gelinse de masallardır. Özellikle bilgi ile bilgi kullanıcısı arasında köprü görevi gören bilgi profesyonellerinin bu gerçekliği görmezden gelme lüksü yoktur. Söz konusu gerçeklikten hareketle; araştırmada geleceğin bilgi profesyonelleri olan Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin masal ve masalın bilgi kaynağı olma/olmama niteliğine ilişkin bakış açılarının ortaya konulmasına çalışılmıştır.

Çalışmada, dilinin akıcılığı, anlatımının çekiciliği, olaylarının olağanüstülüğü, kahramanlarının kendine has özellikleri ve dünyasının yanı sıra birtakım değer yargılarının kazandırılmasına yönelik verdiği mesajlar ve bu mesajların eğitici işlevleriyle kültür dünyasının geleneksel unsurlarından biri olan ve kütüphane dermelerinde de çokça yer alan masalların bilgi kaynağı olma özelliklerine dikkat çekilmeye çalışılmıştır. Çünkü masallar bu yanı ile özellikle çocuklar için zaman zaman sıkıcı ve hatta itici olabilen formal öğrenmeden bağımsız olarak bilgiyi öğrenmeye ve gereksinim gidermeye dönüştürmelerini sağlayan edebiyat ürünleridir. Genellikle folklorik unsurlarla bezenen masal öğretilerinin, maalesef günümüzün yaygın öğrenme biçimi olan “ezberle(n)me”ye gereksinimi yoktur. Masalların diğer anlatılarda (kitaplarda) çok fazla yer almayan ve okur tarafından sempatik ve ilgi çekici bulunan bu özelliğinden yararlanarak, bireyin örgün ve yaygın eğitimi sürecini destekleyen eğitici ve öğretici bilgi kaynakları olmaları sağlanmalıdır. Söz konusu kimliklendirme, bir yandan masalların önemini ortaya koyarken diğer yandan da masalları bilgi

merkezleri kadar bilgi profesyonelleri açısından da özenle ele alınması gereken bilgi kaynağı unsurları arasına taşımaktadır.

Sözlü ve Yazılı Kültür

Yaşanan deneyimlerin biriktirilerek insanlığın kültürel tarihini oluşturması ve gelecek kuşaklara taşınması iki temel mecra üzerinden yürütülmüştür. Bunlar sözlü anlatım geleneği ve farklı bilgi taşıyıcılarının kullanıldığı yazılı aktarım yöntemidir. Yazı ile kıyaslanamayacak kadar çok daha eski bir geçmişe sahip olan sözlü anlatım geleneği, çağlar boyunca insanın yaşamsal ve zihinsel tecrübelerinin ışığında gelişmiş (Akkaya, 2016: 120), çeşitlenerek çok uzun bir dönem bireyin kendini ifade etmesinin tek aracı olarak kalmıştır.

Sözlü kültürü sürdürülebilir kılan unsur dildir. Dil o kadar sese bağımlı ve temelde söz odaklıdır ki, tarih boyunca konuşulan binlerce dilden sadece 106 tanesi edebiyat üretebilecek derecede yazıya bağlanabilmiştir. Günümüzde konuşulan 3000 kadar dilin ise yalnız 78 tanesinin yazılı geleneği vardır (Edmonson'dan aktaran Ong, 2003: 19). Buna karşın çoğu araştırmacı yazılı anlatımın cazibesine ve aktarım gücüne kapılarak sözlü anlatımı yazılı geleneğin bir çeşidi saymış ya da bilim dünyasının ciddiyetine layık görmemiştir (Ong, 2003: 20). Oysa bilginin ve doğal olarak bilimin temelini oluşturan düşünce, yazı kadar sözün de kaynağı olabilir.

Yazının bulunması konuşmanın cazibesinden ve yaygınlığından bir şey eksiltmemiştir. İlk yazılan ve basılan kitapların, yazının ve basımevinin çok yeni olduğu dönemlerde toplu olarak okunması ve dinlenmesi sözlü-yazılı kültür geleneğinin ne kadar iç içe geçmiş ve bütünleşik bir yapıya sahip olduklarının göstergesidir. Başka bir ifade ile sözlü kültür ile yazılı kültür sanıldığı kadar birbirinden izole değildir (Birkalan-Gedik, 2010: 47). Benzer şekilde kültür kavramını sözlü ya da yazılı geleneğe ait saf bir alan olarak görmek ve yorumlamak, yalnız kültür dünyasına değil toplumsal hayata bakış açımızı da daraltacaktır. Bu yönelim bilgi dünyasını da doğrudan olumsuz etkileyecektir. Buna karşın her iki kültürün kendine özgü yanları vardır.

Sözlü kültür doğaldır, anonimdir, yazarı ve metni yoktur. Ezbere dayanır ve ağızdan ağıza aktarılır. Değişime ve çeşitlenmeye açıktır. Sürekli akış ve dolaşım halindedir. Toplumsal belleğe dayalıdır. İcracı ve dinleyici olmak üzere iki aktörü vardır ve aralarındaki iletişim her zaman canlıdır. Dinleyicinin duygusal olarak olayla ve kahramanla özdeşleşmesi esastır. Eleştirme, yeniden okuma, vb. gibi amaçlarla anlatımın başına geri dönmek olanaklı değildir. Beden dili mutlaka kullanılır. Tekrar ve ritim esastır. Somut duruma bağlıdır. Çözümleme ve irdeleme yoktur. Yazılı kültür yapaydır ve bir teknoloji ürünüdür. Belirli bir yazarı vardır. Metne bağlıdır ve iletim yazı aracılığı ile olur. Okur değişse de metin değişmez. Bireysel

belleğe dayalıdır. Yazar ve okur olmak üzere iki aktörü vardır. Yazar ve okur arasında varsayılmış bir iletişim vardır. Anlatımın istenen bölümüne istenilen sıklıkta ve yoğunlukta geri dönülebilir. Kalıpları yoktur, daha çeşitli ve esnektir. Soyut anlatım beraberinde çözümleme ve irdeleme içerir (Alpaslan, 2002).

Sözlü kültür metinden yoksundur. Bu nedenle düzenli bir biçimde neyin nasıl olduğunu bilmek çok olanaklı değildir (Ong, 2003: 49). Başka bir ifade ile ne anımsıyorsak onu biliriz ve bilgi kaynaklarımız da anımsadıklarımızla sınırlıdır. Bilgi güçlüğü elde edilir ve değerlidir. Sözlü kültürün korunabilmesinin tek yolu insansın aklıdır. Tam bu nokta da toplum doğaüstü olaylar ve kahramanlar, dikkat çekici güzellikler ve yetenekler vb. pekiştiricilerle öğrenilenlerin daha uzun süre akılda kalması ve daha kolay anımsanması yoluna gitmiştir. Söz konusu çabanın ürünlerinden biri olan masalların sözlü kültür unsuru olarak ortaya çıktıkları kabul edilir. Günümüzde kültür dünyasının kutbu olarak kabul edilen Batının sosyal ve kültürel tarihine bakıldığında da masalların gelişiminde iki temel aşamanın olduğu görülür. Bunlardan ilki halkın içinde halk diliyle anlatılarak yaşamını sürdüren “sözlü” masal geleneğidir. Diğer ise daha çok eğitilmiş, okuryazar zümrenin ilgisini çeken “yazılı” ya da “edebi” masal geleneğidir (Özünel, 2011: 61).

Sözlü ve yazılı kültür arasındaki en temel ayrım sözün aktarım, yazının ise aktarımın yanı sıra birikim üzerine kurgulu olmasıdır. Her iki kültürel üretime ve paylaşıma en hızlı uyum sağlayan ve bireyler/toplumlar tarafından kabul gören edebiyat ürünlerinin başında da masal yer alır. Çünkü sözlü kültür ve devamlılığı genelde bünyesinde bulunduğu tüm halka ait bir yetenektir. Oysa yazılı kültürün önce sistematik olarak ortaya konulması, daha sonra da geliştirilmesi ve öğretilmesi gerekir. Masal bu yeni çaba ve gerekliliğin en kolay benimsendiği ve içselleştirildiği mecra olmuştur. Bu nedenle masalı; “yalnız sözlü ya da yazılı”, “belirli bir dönem sözlü daha sonra da yazılı” gibi kültür gelenekleri ve dönemleri içine yerleştirmeye çalışmak sağlıklı değildir. Önemli olan, masallar aracılığı ile verilmek istenen bireysel ve toplumsal geliştirici/dönüştürücü öğretinin aktarımının ne kadar gerçekleştirilebildiğidir.

Masal ve Toplumsal Önemi

İnsanlığın kültür evrimi binlerce yıl yalnız sözlü, daha sonra sözlü ve yazılı aktarım geleneği üzerine inşa edilmiştir. Hatta yukarıda da söz edildiği gibi, geride kalan yüzyılla birlikte bilgisayar ve internet alanında yaşanan gelişmeler bu zincire yeni bir halkayı, elektronik aktarımı eklemiştir. Masal, sözlü kültür alanında olduğu kadar yazılı kültür dünyasında da kendine yer bulup bu yeri kabul ettirebilen nadir anlatı örneklerinden biridir. Bu ayrıcalıklı yanı ile dünya edebiyatını oluşturan en önemli yapı taşlarından bir olarak kabul edilen masallar aynı zamanda her toplumda halkbilimin

(folklorun) en popüler ve eski yıldızıdır. Binlerce yıllık birikimle zenginleşerek duygu ve düşünce aktarımının en etkili yöntemlerinden biri olan masallar hemen her coğrafya ve kültürde bireylerin ve toplumların ortak iletişim araçları olmuşlardır (Akkaya, 2016: iii).

Masallar ile insanoğlunun yollarının ne zaman kesiştiği henüz kesin olarak fikir birliğine varılabilmemiş bir konu değildir. Bununla birlikte masalın toplumsal yaşamla birlikte insan hayatının bir parçasına dönüştüğü kabul edilir (Nazlı, 2011: iii). Ancak 18'inci yüzyılla birlikte bilimsel olarak ele alınmaya ve hakkında sistemli yaklaşımlar geliştirilmeye başlanan masallar, toplumların ortak kültür ürünleridir. Zaman ve mekân sınırlaması olmayan olağanüstü kurgu ve kahramanları ile hemen her yaşta insanın ilgisini çeken bu anlatılar zamansız kültür mirası olarak kabul edilirler. Bu nedenle tek bir doğru da ilerleyen evrensel tek bir masal tarihinden söz etmek olanaklı değildir.

Kıssa, destan, hikâye gibi adlarla da anılan ve onlarca farklı tanımı olan masal sözcüğünün Arapça'da "halk dilinde ünlü olan adap ve öğütleri anlatan söz" anlamına gelen *mesel* kelimesinden türediği kabul edilir (Tezel, 1987: 134). Türk Dil Kurumu ise masalları; genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür (Büyük Türkçe Sözlük, 2015) olarak tanımlamıştır. Gerçek ile gerçek üstünün birbirine karıştığı ancak ağırlıklı olarak hayal ürünü olduğu kabul edilen, genellikle düz yazı biçiminde anlatılan ve içinde nadiren de olsa şiirlere yer verilen masalların en belirgin özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Boratav, 1995; Eco, 1996; Karaköse, 2003; Aça ve Ercan, 2004; Grimm, 2005; Sakaoğlu, 2012; Warner, 2014);

- Masallar anonimdir,
- Olağanüstü konular vardır,
- Kahramanlar olağanüstü özelliklere sahip olabilir,
- Yer ve zaman belirsizdir,
- Yer ve zamana bağlılık zorunluluğu taşımazlar,
- Genellikle sonunda bir öğüt vardır,
- Masallar genellikle kalıplaşmış bir tekerleme ile başlar ve biter,
- Masallarda olağanüstü varlıklar (cin, peri, dev, melek) bulunabilir,
- Masallarda ulusal ve dini motiflere hemen hiç yer verilmez,
- Masallar didaktik (öğretici) türler olmalarına karşın eğitim amacı genellikle saklıdır,
- Genellikle dostluk, arkadaşlık, iyilik, yardımlaşma, dayanışma, birlik olma, özveride bulunma gibi evrensel nitelik taşıyan durumlara ve erdemlere yer verilir,
- Anlatımı kısa ve yoğundur,

- Genellikle nesir şeklindedir,
- Masal kahramanları fiziksel ve ruhsal derinlikten yoksundur,
- Masalarda neden-sonuç ilişkisi aranmaz,
- Masalların içinde dua, beddua, fıkra ve efsane gibi halk edebiyatının diğer türlerinden örneklere yer verilebilir,
- Masalarda deyim, atasözü, mani, ikileme, yenileme ve pekiştirme sözcükleri sıkça kullanılır,
- Masalların dili sadedir ve farklı yörelerde aynı dilin farklı ağızlarını barındırabilir,
- Anlatımda genellikle öğrenilen geçmiş zaman kipi (mişli geçmiş) veya geniş zaman kipi (-r) kullanılır,
- Masaları anlatan özel kişilere “masal anası” ve “masal ninesi” gibi adlar verilir,
- Masallar genellikle mutlu sonla biter.

Masalların kökeni konusunda üç temel görüşün –mitolojik, Hindolojik ve antropolojik– kaynak alındığı söylenebilir (Seyidoğlu’ndan aktaran Çetinkaya, 2007: 9). Mitoloji okulunun öncülüğünü yaptığı mitolojik yaklaşım, “tarih öncesi görüş”, Hindoloji okulunun bünyesinde olgunlaşan Hindolojik yaklaşım “tarihi görüş” ve Antropoloji okulunun öncülüğünü yaptığı antropolojik yaklaşım “etnografik görüş” olarak da adlandırılırlar (Sakaoğlu, 2002’den aktaran Nazlı, 2011: 7). Söz konusu yaklaşımlar masalların bilimsel temellerle ele alınmaya başlandığı 18’inci yüzyıl ile birlikte ortaya konulmuştur. Oysa masalın tarihi evrimi neredeyse insanlık kadar kadimdir. Bu durum, masalların bir ulusun sözlü ve yazılı kültürlerinin en önemli unsurlarından beslenerek ortaya çıktığı, bu sürecin yerel özelliklerle şekillendiği ve çeşitlendiği gerçeği ile birlikte dikkate alınacak olursa, farklı uluslara ve kültürlerle ait masalların esin kaynağını ve kökenini sınırları kesin olarak belirlenmiş evrensel tek bir teorinin içinde konumlandırmak hem çok zor olacak, hem de gerçeklikten uzaklaşmak anlamına gelecektir (Akkaya, 2016: 8).

Bilgi Kaynağı Olarak Masallar

Masallar temelde bir fikri, düşünceyi vb. muhatabına iletmek hedefi ile kurgulanırlar. Sözlü ya da yazılı olması, dili, zamanı ve kültürü masalların bu asıl varlık nedenini değiştirmez. Temelde toplumsal ve kültürel farklılıkları aşan erdemleri canlı tutmayı amaçlayan öğretisi aynı zamanda masalı bir bilgi kaynağına dönüştürür. Hatta öğretileri, toplumsal sempatileri ve kültürel zenginlikleri ile masallar zamanın ötesinde ve disiplinler üstü bilgi kaynaklarıdır. Bu konuda zaman içinde değişen tek şey bilgi kaynağı niteliği kaybolmadan/kaybedilemeden masalın ve öğretilerinin ne kadar önemsendiği ve ciddiye alındığıdır.

Masallar tekerleme bölümü, asıl masal bölümü ve son bölüm olmak üzere genel olarak üç bölümden oluşur. Tekerlemeler ses ve sözcük

benzerliğinden yararlanılarak oluşturulan yarı anlamlı, yarı anlamsız, hoş söyleyişli olan cümlecikler ya da sözlerdir (Yardımcı ve Tuncer, 2002: 63). Tekerleme birbirine aykırı düşünceleri, gerçekleşmeyecek durumları bir araya getirerek mantık dışı bir takım sonuçlara varır ve hem şaşırtıcı hem de ilgi uyandırıcı etki yaratır (Duymaz, 2002: 24). Böylece masalın doğasındaki gerçeküstülük, tekerlemeler aracılığı ile bir kez daha ortaya konulmuş olur. Hemen her kültürde masalın asıl masal bölümü ile son bölümünde de tekerlemelerin verildiği masal örneklerini görmek olanaklıdır (Akkaya, 2016: 8).

Masalın ana gövdesini oluşturan asıl masal bölümü, masaldaki olayların kurgulanıp geliştiği kısımdır. Kahramanların, ayrıntıların ve problemlerin anlatıldığı bu bölüm masalın en uzun kısmıdır (Çetinkaya, 2007: 24). Masallar içlerinde barındırdıkları folklorik bilgiler ve kodlar nedeniyle toplumların birer kültürel gen haritası gibidirler. Masalların bu özelliklerinden yararlanarak bir toplum hem ahlak ve erdemler açısından, hem de kadın ve erkeklere biçilen sosyal roller gibi normatif kurallar konusunda eğitilebilir (Özünel, 2011: 60). Genellikle masal okuyucusunu/dinleyicisini erdemli insan olmaya yöneltmeye hedefleyen ve toplum için bunun önemini vurgulayan masalın son bölümü, her bireyin farklı çıkarımlar yapabileceği bir kıssadan hisse ile biter. Kıssadan hisse günlük yaşamda kılavuza dönüştüğü ölçüde de masal amacına ulaşmış olur.

Düş kurabilme ve gülümseyebilme yetisi insanı diğer canlılardan ayıran özellikler arasında yer alır. Çocuk ya da yetişkin olsun, insan düş kurabilmek, kurduğu düşlerle mutlu olmak ve bu düşlerden cesaret alarak yaşam karşısında daha güçlü olmak ister. Masalları yaratanlar dünyayı kendilerine göre yeniden kurarlar ve sıradan insanlardan krallara, güçsüzlerden çocuklara kadar herkese kendilerine göre bir dünya kurma olanağı verirler (Akkaya, 2016: 11). Bu sayede masal okuyucusunun ya da dinleyicisinin de yaşamı duyumsamasına, sevmesine ve düş kurmasına yardımcı olur (Altan, 1998: 78-79). Pek çok masal okuru ya da dinleyicisi için masallar saf adaletin öyküsüdür (Yüksek, 2010: 118) ve bu insanlara gelecek için hem umut hem de cesaret verir.

Masalı kültürel ve toplumsal yaşam için önemli kılan bir diğer özelliği de merak duygusunu uyandırma becerisidir. Masalın kendine özgü kurgusu içinde masal kahramanları sürekli olarak bilinmeyi bilme, ulaşılmaz olanın yerini öğrenme ve bulma merakı içindedirler. Bu merak okuyucuya ya da dinleyiciye de doğrudan yansır ve kişi farkında olmadan masalın kahramanlarından birine dönüşür. Masal ile uyarılan merak dürtüsü insanın günlük yaşam da merak duygusunun canlı kalmasına kolaylaştıracak ve bu da çocuk ya da yetişkin olsun insanın yaşamda daha başarılı olmasına katkı sağlayacaktır (Akkaya, 2016: 12). Bu katkı aslında insanın bilgilenmesidir.

Kişisel kitaplıkların yanı sıra her türde büyüklükteki bilgi merkezlerinin koleksiyonunda kendine yer bulan masallar başlangıçta büyükler için yaratılmış, insanların dertlerini, tasalarını, ümitlerini ve sevinçlerini anlattıkları bir araç olmuştur. Zaman içinde olağanüstü kurguları, zengin hayal dünyası ve yalın dili ile çocukların da ilgisini çekmiştir ve bugün daha çok çocukların dünyasına ait bir edebi tür olarak kabul edilmektedir. Masala hem yetişkinlerin hem de çocukların dünyasında saygınlık kazandıran en önemli yan, dinleyicisini ya da okurunu masalın olağanüstü dünyasına çekme becerisidir. Çünkü insan yazarın ya da anlatıcının kendi dünyasına girmesini değil, kendilerini kendi dünyasına çekmesini ister ve bekler (Altan, 1998: 76). Bu beceri, fark ettirmeden ve bilinçlilik halinin zaman zaman yaratacağı sıkıcılığın ortaya çıkmasına fırsat vermeden insanın/toplumun farklı konularda bilgilenmesini sağlar. Genellikle bilimsel nitelikte olmasa da, söz konusu bilgi bireyin yaşamında mutlaka bir gereksinime karşılık gelecektir. Masalların binlerce yıllık kesintisiz tarihi de masal-bilgi-gereksinim-gereksinimin karşılanması denkleminin doğruluğunu göstermektedir. Bilgi ve Belge Yönetimi disiplinin geleceği olan, bilgi dünyasına ve bilgi kullanımına yön vermesi beklenen müstakbel bilgi profesyonellerinin bu denklemi nasıl yorumladıkları, bir sonraki bölümde ele alınmıştır.

Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Öğrencilerinin Masal Algısı

Yöntem ve Kapsam

Masal, bilgi kaynağı ve müstakbel bilgi profesyonelleri ilişkisi ile sınırlandırılan araştırmanın amacı; geleceğin bilgi profesyonelleri olan Çankırı Karatekin Üniversitesi (ÇAKÜ) Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin masallara yaklaşımlarının ve öğrencilerin gözünde masalların bilgi kaynağı olarak nasıl değerlendirildiğinin ortaya konulmasıdır. Söz konusu tespit ortaya konulurken, kuşaklar arası bakış açısı farklılığını ortaya koyan verilerle de karşılaştırmalar yapılmıştır. Genel masal yaklaşımımız dikkate alınarak, araştırmanın hipotezi “kültürel birikim ve bilgi kaynaklarındaki yazılı olandan elektronik ortamda olana doğru hızlı evrilme, masalların ‘z nesli’ tarafından daha az fark edilmesine neden olmaktadır ve bu etki her yeni kuşakta çok daha belirgindir” şeklinde kurgulanmış ve ÇAKÜ Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri örneği ile ispatlanmaya çalışılmıştır. Çalışmada, masalların edebi ve kültürel kimliği ya da folklorik özelliklerinden ziyade, bireyde ya da toplumda bir gereksinime yanıt verebilecek bilgi kaynağı olma durumuna odaklanılmıştır.

Ulusal literatüre yönelik olarak yapılan kapsamlı analiz sonucunda edebiyat, folklor ve bilgi bilim disiplinlerinde masalları bu araştırmanın amaçları doğrultusunda ele alan bir çalışma tespit edilememiştir. Bu yanı ile

ulusal literatürümüz için bir ilk olma özelliği taşıyan çalışmada, birden çok disiplinin materyali olan masallar, “bilgi” kavramı odağında ele alınmış ve bu kapsamda masallar için yeni bir kimlik tanımlaması yapılmıştır.

Çalışmanın, sözlü ve yazılı kültür ile masal odaklı kültürel üretim ve masal–bilgi kaynağı ilişkisinin serimlendiği bölümlerinde betimle yönteminden yararlanılmıştır. Betimleme yöntemi belli bir durumu tespit etmeye yönelik araştırma modelidir. Özellikle sosyal bilimler alanında yaygın olarak kullanılan betimleme araştırma yöntemi, belirli bir zaman dilimi içinde ortaya çıkan olay, nesne, grup, birey veya durumların var olduğu şekliyle tasvir etmeye çalışan araştırma yaklaşımlarıdır (Neuman, 2007; Karasar, 2015). Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin masallara bakış açısı ve yarattığı algının değerlendirildiği kısımda anket tekniğine başvurulmuştur. İnsanların yaşam koşullarını, davranışlarını, inançlarını ya da tutumlarını betimlemeye yönelik bir dizi sorudan oluşan araştırma metodu (Thomas, 1998) olarak tanımlanan anket ile büyük gruplardan hızlı veri toplanmasının en işlevsel araştırma tekniğidir. Ankette, çalışmanın amacı doğrultusunda önceden tasarlanmış 8’i evet/hayır yanıtı, 13’ü ise açık uçlu 21 soru kullanılmıştır.

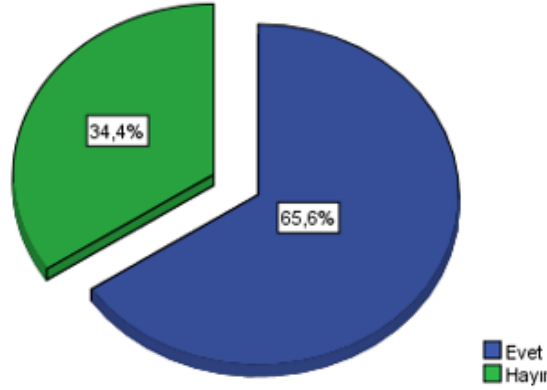
Araştırma kapsamında öncelikle anketin uygulanabilirliğini ölçmek ve olası hataları tespit edebilmek için her sınıftan rastgele seçilen toplamda 20 öğrenciye ön-test uygulanmıştır. Sorulara yönelik genel algının yanı sıra konuya ilişkin görüş ve önerilerin ilk değerlendirmesinin yapıldığı bu sürecin ardından anket sorularında değişiklik ve düzeltmeler yapılmıştır. Son biçimi ile 21 sorudan oluşan anket, her sınıftan veriler elde edilmesine özen gösterilerek elektronik ortamda (Google Doküman) öğrencilerle paylaşılmıştır. Anketin öğrencilerle paylaşıldığı dönemde Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünün toplam öğrenci sayısı 213’tür ve 131 öğrenci ankete yanıt vermiştir. Bu sayı araştırmanın yapıldığı tarihte çalışmanın kapsamını oluşturan örneklem sayısının yarısını (%61,5) geçtiği için, elde edilen verilerin çalışmanın amacını ortaya koymak için yeterli olduğu kabul edilmiştir. 131 öğrencinin katılımı ile elde edilen verilerde önce her soru bağımsız olarak değerlendirilmiş, ardından konuya ilişkin ortak bir bakış açısı ve yorum ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ön hazırlığı sırasında hazırlanan anket sorularının öğrencilerin velilerine de yöneltilmesi ve alınan yanıtlar ışığında kuşaklara bağlı olarak algı ve yorum farklılıklarının da ortaya konulması amaçlanmış, ancak yapılan ön-testte ebeveynlerin soruların önemli bölümünün yanıtlarını anımsamadıkları görüldüğü için, araştırmanın kapsamı, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri olarak revize edilmiştir. Ankete verilen yanıtlar ışığında, masallar ile bilgi kaynağı olarak nitelenme durumları arasında sağlıklı ilişki kurulabilmek için masalların sözlü ve yazılı kültür içindeki yeri, masal dünyası ve paylaşım gerekleri de bilgi ve bilgi kaynağı kavramları ile ilişkilendirilerek serimlenmiştir. Elde edilen bulgular anket

sorularına verilen yanıtlara ilişkin istatistiksel verilerle bütünleştirilerek yorumlanmıştır.

Bulgular ve Değerlendirme

Anket kapsamında katılımcılara ilk olarak “Çocukken büyükleriniz tarafından size masal anlatıldı mı?” diye sorulmuştur. Anket katılımcılarının %65,6’sı (86 kişi) çocukken büyüklerinin kendilerine masal anlattığını belirtirken, sadece 45 katılımcı (%34,4) çocukken kendisine masal anlatılmadığını ifade etmiştir. Yanıtların genel katılım içindeki dağılımı Grafik 1’de gösterilmiştir. Çocukluğa dair anıların bir bölümünün unutulabileceği gerçeği dikkate alındığında, “çocukken büyükleriniz tarafından size masal anlatıldı mı?” sorusuna hayır yanıtı verenlerin bir bölümünün kendilerine masal anlatılmış olmasına karşın bunu anımsamamış olabilecekleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Çocukken büyükleriniz tarafından size masal anlatıldı mı?

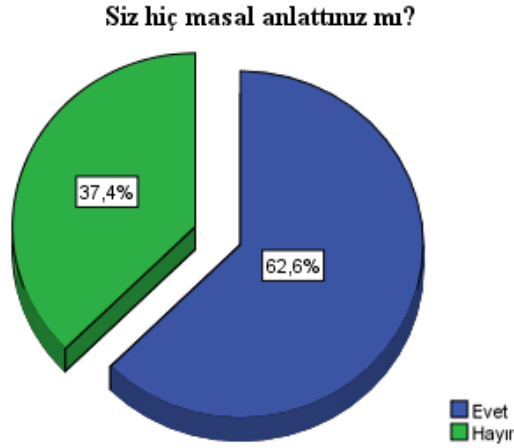

Grafik 1. Çocukken Size Masal Anlatıldı mı?

“Bir önceki soruya cevabınız “Evet” ise size en son ne zaman masal anlatıldı. Masalı ve anlatanı yazınız” cümlesine verilen yanıtlar ise şu şekilde özetlenebilir: Anlatılan masalın zamanı konusunda 5-6 yaş aralığı (41 katılımcı ile %47,67’lik bir orana karşılık gelerek) ön plana çıkmaktadır. “3. sınıftayken” (14 kişi) ve “7 yaşındayken” (11 kişi) zaman belirteçlerinin ise sırasıyla ikinci ve üçüncü ağırlıklı cevap grubunu oluşturduğu görülmüştür. Yanıtlara göre 81 katılımcı için (%94,31) kendisine anlatılan ve anımsanabilen masal dönemi ilkökul çağı ile (11-12 yaş) sınırlıdır. Anımsanan 67 masal anlatıcısı arasında ilk sırada 39 katılımcı yanıtı (%58,2)

ile anneler yer almaktadır. Anne yanıtını sırasıyla baba (7 kişi), abla (6 kişi) ve kuzen (4 kişi) izlerken sadece 3 katılımcının bu soruya “öğretmenim” yanıtını vermiş olması dikkat çekicidir. Öğretmen, öğrenmenin yanı sıra okuma ve anlatma sürecinin de en önemli aktörü olarak kabul edilir. Ancak bu tablo masal aracılığı ile öğretme konusunda öğretmenin öğrenci ile iletişiminin yeter düzeyde olmadığını düşündürmektedir. Kendisine masal anlatıldığını ifade eden 86 katılımcının 17’si anlatılan ilk masalı anımsamadığını belirtmiştir. Anlatılan ve anımsanan masallar konusunda ise ilk sırada Kırmızı Başlıklı Kız (7 kişi) yer alırken, Pinokyo (4 kişi) ile Pamuk Prens ve Yedi Cüceler (5 kişi) ön plana çıkan diğer masalardır. Yanıtlara bakıldığında bu masalları Karga ve Tilki, Külkedisi ve Keloğlan masallarının izlediği görülmektedir. Dünya masal külliyyatının en önemli değerlerinden kabul edilen Binbir Gece Masalları (Bu masalların içinde bir bölüm olan Alâeddin’in Sihirli Lambası masalını yalnız bir katılımcı belirtmiş) ile Dede Korkut Hikâyeleri gibi evrensel düzeyde bilinen masalların hiç telaffuz edilmemesi ayrıca dikkat çekicidir.

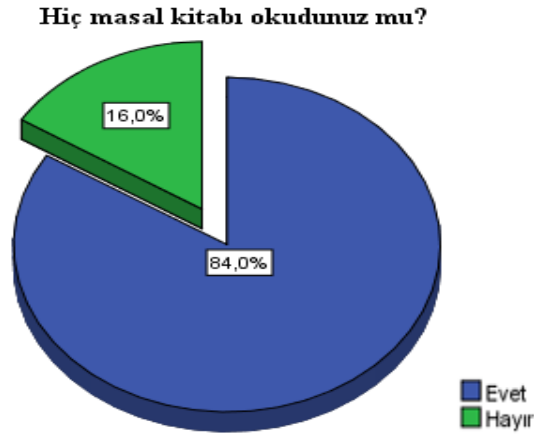
“Siz hiç masal anlattınız mı?” sorusuna katılımcıların %62,6’sı (82 kişi) hayatlarının bir döneminde birilerine masal anlattığını ifade ederken 49 katılımcı (%37,4) başkaları için hiç masal anlatmadığını belirtmiştir. Yanıtların genel katılım içindeki dağılımı Grafik 2’de gösterilmiştir. Güzel, ilgi uyandıran ve içinde verilmek istenen erdemlerin daha kolay içselleştirilebildiği masal anlatıcısı olmak bir beceri gerektirir. Hatta önemli bir alan araştırmacısı bu becerinin bir yetenek olduğunu düşünür. Bu konuda yapılan bilimsel araştırmalar küçük yaşta masal dinleyen bireylerin büyüdüklerinde çok daha başarılı masal anlatıcıları olduğunu, başka bir ifade ile güzel masal anlatabilme yeteneğinin öncesinde iyi bir masal dinleyicisi olma çabası ile geliştirilebileceğini göstermiştir.

Grafik 2. Hiç masal anlattınız mı?

Masal anlattığını söyleyenlere yöneltilen “Hangi masalı ne zaman anlattınız?” sorusuna verilen ayrıntılar incelendiğinde, katılımcıların çoğunlukla lise yıllarındayken bilinen Batı masallarını anlattıkları anlaşılmaktadır. Kırmızı Başlıklı Kız (20 kişi) ve Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler (13 kişi) en çok anlatılan masallar olduğu görülürken, üçer katılımcı tarafından Kül Kedisi, Pinokyo, Hansel ve Gratel, Rapunzel masallarının anlatıldığı ifade edilmiştir. Keloğlan (7 kişi) ve Dede Korkut masalları (1 kişi) da katılımcılar tarafından anlatılan yerli masallar olarak ifade edilmiştir. Katılımcıların yaşlarının müsait olmasına karşın son dönemde rağbet gören bilim kurgu tarzı masal kahramanlarının hikâyelerini anlattıklarını belirtmemiş olmaları ilginç bir sonuç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu konuda katılımcıların yalnızca bir tanesi Peter Pan masalı anlattığını ifade etmiştir.

“Masal kitabı okudunuz mu?” sorusunu yanıtlayan 110 anket katılımcısı (%84) masal kitabı okuduğunu ifade ederken, sadece 21 kişi (%16) kendisi ya da başkası için hiç masal kitabı okumadığını belirtmiştir. Yanıtların genel katılım içindeki dağılımı Grafik 3’te gösterilmiştir. Ankete verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, geride kalan dönemde en az bir masal kitabı okuyan katılımcı sayısının en az bir masal anlatan katılımcı sayısından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuç bilgi ve paylaşım sürecinin evrimi ile birlikte düşünüldüğünde, “Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencileri de kültür paylaşımı ve aktarımı konusunda yazılı ortamı sözlü ortamdaki daha çok bilmekte ve kullanmaktadırlar” şeklinde bir yorum yanlış olmayacaktır.

Grafik 3. Hiç masal kitabı okudunuz mu?

“Masal okudunuz mu?” sorusuna evet yanıtını veren 110 kişinin 109’u zaman konusunda bir açıklamada bulunurken yalnız 1 kişi bu konuda bilgi vermemiştir. Ancak söz konusu 109 kişiden 2’si “bir önceki soruya cevabınız evet ise” uyarısını gözden kaçırmış olacaklar ki bu soruya “masal okumadım” yanıtını vermiş, bu nedenle değerlendirme 107 yanıt üzerinden yorumlanmıştır. 11 katılımcı (%10,28) geçmişte masal okuduğunu ancak en son ne zaman masal okuduğunu anımsamadığını belirtmiştir. Masal okuma geçmişi ile ilgili olarak en çok telaffuz edilen yanıt %12,14 (13 kişi)’lük oran ile “ilkokulda” olurken, bunu 10 kişinin yanıtı olan (%9,34) “ortaokulda” izlemiştir. Katılımcıların geçmişte masal okuma belirtecinin birbirine yakın dağılımlarla 10 yıl önce ile 1 gün önce zaman aralığında değişmektedir. 3 katılımcı tarafından verilen “uzun zaman önce” yanıtını yorumlamanın ise zaman “uzun zaman” algısının bireye göre değişebileceği göz önünde bulundurularak sağlıklı yorumlanamayacağı değerlendirilmiştir. Bu soruya verilen en dikkat çekici yanıtlardan biri de “bugün” cevabı olmuştur. Ancak bu cevabın okunan masalın adı olarak verilen yanıtlardan bazılarının günümüzün popüler roman ve hikâyelerinden olması, en son ne zaman masal okuduğu belirteci ile bugün yanıtı arasında tam anlamı ile sağlıklı bir ilişki kurmayı güçleştirmektedir. Buna karşın, katılımcılar arasında bugün ve hatta geçmişte masalı cazip bir anlatı ya da metin türü olarak kabul etmeyenler kadar, masalı bir hedef kitleme sınırlaması olmaksızın her yaşta keyifle okunabilecek/dinlenebilecek/anlatılabilecek bir edebi tür olarak görenlerin de hatırı sayılır oranda var olduğunu söylemek olanaklıdır.

“Başkasına masal kitabı okudunuz mu?” sorusunu yanıtlayan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin %53,4’ü (70 kişi) en az bir kez başkaları için masal kitabı okuduğunu belirtirken, 61 öğrenci (%46,6) başkaları için hiç masal okumadığını ifade etmiştir. Katılımcıların masal okuma ile başkalarına masal okuma tutumları karşılaştırıldığında, kendileri ve başkaları için masal kitabı okuyanların, yalnız başkaları için masal kitabı okuyanların oranından yaklaşık %50 daha fazla olduğu görülmektedir. Ancak bu noktada elde edilen verilerden öğrencilerin hangi yoğunlukta kendileri için, hangi yoğunlukta da hem kendileri hem de dinleyicileri için masal kitabı okuduklarını analiz etmek olanaklı değildir.

Başkasına ezbere ve/veya doğaçlama masal anlatma yerine masal kitabı okuma ile ilgili; “Başkasına masal kitabı okudunuz mu?” sorusuna katılımcıların yaklaşık yarısı (%53,4) evet yanıtını vermişlerdir. Başkasına masal kitabı okuduğunu belirtenlerin büyük çoğunluğu (23 kişi) son bir yılda yakınları olan küçüklere masal kitabı okuduklarını belirtmişlerdir. Son 2 (11 kişi) ve 3 yılda (6 kişi) masal kitabı okuyanlar ile birlikte düşünüldüğünde küçüklere kitap okumada masal kitabı tercihinin halen devam ettiği görülmektedir. Bu soruyla ilgili ne zaman masal kitabını okumadığını hatırlamayan yalnızca 3 kişi vardır. Bu yanıtlar üniversite düzeyindeki

öğrencilerin başkasına masal kitabı okuma geleneğini sürdürdüklerini göstermektedir.

“En sevdiğiniz masalı yazınız” talebine 130 anket katılımcısı yanıt verirken, yanıtların ikisi “bir masal kahramanım yok”, diğer ikisi de “en sevdiğim masal kahramanımı hatırlamıyorum” olduğu için 126 yanıt değerlendirmeye alınmıştır. 35 farklı masal, katılımcılar tarafından en sevilen masal olarak nitelenirken, bu noktada “Kırmızı Başlıklı Kız” masalı ön plana çıkmaktadır. 25 katılımcı için en sevilen olan Kırmızı Başlıklı Kızı, 23 kişi tarafından en sevilen masal olarak belirtilen Keloğlan Masalları izlemektedir. Geriye kalan en sevilen masal dağılımı şu şekilde özetlenebilir; Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler (18 kişi), Rapunzel (7 kişi), Pinokyo (6 kişi), Kül Kedisi Sindirella (5 kişi), Hansel ve Gretel (4 kişi), Kibritçi Kız ile Robin Hood (3 kişi), Binbir Gece Masalları, Alâeddin’in Sihirli Lambası, Bremen Mızıkacıları, Deniz Kızı ve Kaplumbağa ile Tavşan (2 kişi). Arılar Ordusu, Karga ile Tilki, Altın Saçlı Kız, Üç Küçük Ayıcık, Ağustos Böceği ve Karınca, Fareli Köyün Kavalcısı, Ormanlar Kralı Aslan, Peter Pan, Güzel ile Çirkin, Andersen Masalları, Alice Harikalar Diyarında, Kar Kraliçesi, Sevdalı Bulut, Çizmeli Kedi, Çirkin Ördek Yavrusu, Çam Ağacı ile Minik Serçe Kuşu, Pollyanna, Küçük Prens, Şirinler, Arete Hime ve Nasrettin Hoca Masalları birer katılımcı tarafından en sevilen masal olarak belirtilmiştir. Yanıtlar dikkate alındığında bazı çizgi filmlerin de katılımcılar tarafından masal olarak algılandığı ve evrensel kimlikli masalların daha çok sevildiği görülmektedir.

Üniversite öğrencilerinin dinledikleri ya da okudukları masallardaki kahramanlardan en çok hangisini sevdiğine ilişkin yöneltilen soruya verilen cevaplar incelendiğinde okudukları ve anlattıkları masallar ile paralellik gösterdiği anlaşılmaktadır. Birden fazla kahramanın yazılabileceği soruya verilen yanıtlarda yerli masal kahramanı Keloğlan (28 kez) en sevilen masal kahramanıdır. Pamuk Prenses (20 kez) Külkedisi (13 kez) ve Kırmızı Başlıklı Kız (11 kez) da en sevilen yabancı masal kahramanlarıdır. Rapunzel, Hansel ve Gratel, Robin Hood, Pinokyo ve Nasrettin Hoca sevilen diğer masal kahramanları olarak katılımcılar tarafından söylenmiştir. Bunun yanında çağdaş masal kahramanlarından Peter Pan 3 defa, Şirin Baba, Zoro, Superman ve Kai katılımcılar tarafından birer kez belirtilmiş olan masal kahramanları olarak dikkat çekmektedir.

“Masal kahramanını çevrenizden biri ile özleştirir misiniz?” sorusu 131 katılımcı tarafından yanıtlanmıştır. Bir masal kahramanının çevremizdeki birileri ile özdeşleştirilmesi o masalın hem anlatısının daha uzun süre akılda kalmasını hem de vermeye çalıştığı kıssadan hissinden daha iyi içselleştirilmesini sağlar. Katılımcıların sadece %37,4’ü (49 kişi) günlük yaşamdan birilerini okuduğu/dinlediği masal kahramanının yerine koyduğunu söylerken, 82 kişi (%62,6) böyle bir özdeşleştirilme

yapmadığını belirtmiştir. Çalışma kapsamında değerlendirilen alt başlıklardan biri olmamasına karşın, araştırmaya kaynaklık eden literatür arsında yer alan bir çalışmada masal kahramanlarının daha çok aileden birileri ile özdeşleştirildiği ve tutumun küçük yaştaki masal okurlarında/anlatıcılarında daha baskın olduğu ifade edilmiştir. Anket katılımcılarından yalnız 67 kişinin (%51,1) yanıtladığı bu soruya verilen %68,7 oranındaki (46 kişi) “evet” cevabı “bir masal kahramanının çevremizdeki birileri ile özdeşleştirilmesi o masalın anlatısının daha uzun süre akılda kalmasını sağlar” önermesini doğrular görünmektedir. Buna karşın katılımcıların %31,3’ü (21 kişi) masal kahramanının çevremizden biri ile özdeşleştirilmesinin masalın bizde daha kalıcı olması noktasında etkisinin olmadığını düşünmektedir. Anket kapsamında en az bu sorunun yanıtlanmış olmasının nedeninin insanların masal okurken ya da dinlerken böylesi bir ilişkilendirme kurmaya çok gereksinim duymamaları olduğu değerlendirilmektedir.

Masalın sizde çağrıştırdığı olumlu kavramlar var mı sorusunu 128 katılımcı yanıtlarken, katılımcıların 10 tanesi (%12,8) masalların kendilerinde olumlu kavramlar çağrıştırmadığını belirtmiştir. Masalların kendilerinde olumlu kavramlar ve erdemler çağrıştırdığını düşünen 118 katılımcının %61,86’sı yanıtlarında (73 kişi) doğruluk/dürüstlük erdemine yer vermiştir. Bu çağrışımında, örnek alınan masal kahramanlarının doğruluk ve dürüstlükleri ile ön plana çıkan ve mutlu sona ulaşan kişiler olması etkili unsurdur. Yardımlaşma (%53,12), dostluk (%47,28), bağlılık (%41,11), iyi kalplilik (%33,8), arkadaşlık (%31,71), fedakârlık (%29,37), merhamet (%27,77) ve aileye saygı/bağlılık (%26,21) masalların çağrıştırdığı kavramlar arasında ön plana çıkanlardır. Sevgi, mutluluk, empati kurabilme, cesaret, huzur gibi insana özgü duygusal durumların da çağrışım olarak kavramlaştırıldığı yanıtlar arasında vicdana yer verilmiş olması dikkat çekicidir. Genel olarak masalların kurguları dikkate alındığında insanların insanlarla ilişkileri kadar, insanların diğer canlılarla ve diğer canlıların da birbirleri ile olan ilişkilerinde de vicdani durumlara çokça yer verilmesi bu farkındalığın en önemli nedeni olarak yorumlanabilir. İyiliğin önünde ya da sonunda mutlaka kazanacağı ve iyilikle kötülüğün engellenebileceği yargısı ile özgüvenin başarı için önemli olduğu vurgusu, katılımcıların bu soruya verdiği yanıtlar arasındadır. Masalın okuyan ya da dinleyen hayal dünyasını/hayal gücünü geliştirdiği algısı (39 kişi) ile masalların genellikle mutlu sonla biteceğine olan inanç (27 kişi) da bu soruya verilen yanıtlar arasında yer almış ve katılımcıların önemli bir bölümü tarafından masalın çağrıştırdığı olumlu kavramlar olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcıların tamamı “Masal anlatıcıları bilgi kaynağı olarak değerlendirilebilir mi?” sorusunu yanıtlamıştır. Soruya %61,8 (81 kişi) oranında “evet”, %38,2 (50 kişi) oranında da “hayır” yanıtı verilmiştir. Bu tablo Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümünden

mezun olacak geleceğin bilgi profesyonellerinin önemli bir bölümünün masallarla birlikte masal anlatıcılarını da bilgi kaynağı olarak değerlendirdiğini göstermektedir. Bu kanaatin oluşmasında bilginin ve aktarılmasının evriminden söz edilen derslerde bilginin çok uzun bir dönem sadece sözlü kültürle, ardından da hem yazılı hem de sözlü kültürle aktarılmasının hassasiyetle öğretilmesinin etkisinin olduğunu söylemek çok yanlış olmayacaktır. Çünkü bilgi kayıt ortamı ve bilgi taşıyıcıları da en az bilgi kadar önemlidir. Anketin tamamı ele alındığında soruya hayır yanıtı verenlerin öncelikli gerekçesinin ise sözlü olanın unutulma riskinin daha yüksek olduğuna duyulan inancın olduğu görülmektedir.

“Masal anlatıcıları bilgi kaynağı olarak değerlendirilmeli midir?” sorusuna evet yanıtı veren 81 katılımcının (%61,8) 79’u evet cevabını ayrıntılandırmış, 2 kişi ise açıklama yapma gereği duymamıştır. Masalları bilgi kaynağı olarak değerlendirmek gerektiğini düşünen katılımcıların neredeyse tamamı (%91,17) “anlatılan/okunan kurguda bir bilgi paylaşımı olduğu için masallar da doğal olarak bilgi kaynaklarıdır” şeklinde özetlenebilecek yaklaşımı savunmaktadır. Bu yaklaşım desteklenirken, bireyin kendisinin (örtük bilgisi ile) bir bilgi kaynağı olmasından yola çıkılarak masalın hem sözlü hem de yazılı kültür için önemli bilgi kaynaklarından biri olduğuna vurgu yapılmıştır. Masalların bilgi kaynağı olarak nitelenmesi gerektiğini düşünen anket katılımcılarının yanıtlarının ayrıntılarında yer alan farklı kutuplardaki iki savunu dikkat çekicidir. Bunların ilkinde; masallarda kullanılan yalın dil, sürükleyici anlatım, günlük yaşamda karşılığı kolayca bulunabilen kurgu ve özellikle de içinde barındırdığı “kıssadan hisse” ile bu kıssadan hissenin zorlanmadan özümseyerek insanın yaşamında değişim yaratması masalların bilgi kaynağı olma durumunu ve potansiyelini arttıran bir etikettir. Hemen her türden bilgi merkezinin dermesinde farklı masal örneklerine önemli sayıda yer verilmesi ve bu koleksiyonun kullanıcılar tarafından en çok tercih edilen kaynaklar arasında yer alması da söz konusu yaklaşımın doğruluğunun bir kanıtı olarak yorumlanmaktadır. İkinci savunu grubu için de masallar birer bilgi kaynağıdır. Ancak masallar daha çok hayal ürünü ve doğruluk kaygısı olmayan bir kurguya sahiptirler. Bu özellikleri nedeniyle kuşkuyla yaklaşılması ve bilimsel bilgi ve bilgi kaynakları ile karşılaştırılmaması gereken bilgi kaynaklarıdır. İki yaklaşım birlikte değerlendirildiğinde; masalların geleceğin bilgi profesyonellerinin nazarında bilgi kaynağı olarak değerlendirildiği ancak bilgi ve bilgi kaynakları dünyasındaki pozisyonu konusunda bir fikir birliğinin olmadığı söylenebilir.

“Bilgilenme” amacı düşünüldüğünde, sözlü kültür unsurları mı yoksa yazılı kültür ürünleri mi daha etkilidir? Sorusuna verilen yanıtlar adeta dünyada son 500 yılda yaşanan kültürel değişimin ve bilgi dünyasında devam eden evriminin bir yansımasıdır. Katılımcıların %72,5’i (95 kişi) yazılı kültür unsurlarını bilgilenme için daha değerli ve etkili olarak

tanımlarken sadece 36 kişi (%27,5) bu konuda sözlü kültür unsurlarının daha önemli olduğunu savunmaktadır. Bireysel ve toplumsal bilgilenme ile formel ve formel olmayan öğrenmede yazılı ortam lehine yaşanan yoğunlaşma ve değişim verilen yanıtların temel nedenidir. Bunla birlikte hala çevremiz ve yakın çevremizle olan söze dayalı iletişimimizde bireysel gelişimimiz ve toplumsal başarımız için son derece önemli bilgiler edindiğimizi de görmezden gelemeyiz. Verilen yanıtlar bu bilinçlilik durumunun korunduğunu göstermektedir. Söz konusu bilinçlilik durumu bir bilgi profesyoneli üzerinden paylaşılacaksa bu önemin derecesi daha büyüktür.

Kaynak itibarıyla sözel kültür unsuru olan masallar, geçmişten günümüze gerek sözel gerek yazılı olarak nesilden nesle aktarıla gelmiş eğitici ve öğretici bilgi kaynaklarıdır. Masalların bilgilendirme amacı göz önünde bulundurulduğunda, önceki soruya katılımcılar daha çok yazılı masalların bu amacı yerine getirdiği kanaatini belirtmişlerdir. Hem sözel hem de yazılı unsur olarak bilgilendirmeyi tercih etmiş öğrencilere bunun nedeninin sorulduğu soruya verilen yanıtlar incelenmiştir. Buna göre yazılı kültür unsurlarını daha çok bilgilendirici bulan katılımcılar bunun nedenini en çok “söz uçar yazı kalır” deyişiyle (52 kişi) gerekçelendirmişlerdir. Belirtilen özdeyiş dışında yazılı kültür unsurlarının akılda kalma anlamında daha etkili olacağını belirtenlerle (30 kişi) birlikte düşünüldüğünde, öğrencilerin büyük çoğunluğunun (%87,2) bilgilendirme amacı göz önünde bulundurulduğunda yazılı kültür unsurunu tercih nedeni “kalıcı” olduğunu düşünmelerindedir. Bunun yanında doğru aktarım ve erişilebilirlik nedeni ile 7 katılımcı, yazılı olmanın bilimsellik çağrıştırdığı nedeni ile de 6 katılımcı yazılı kültür unsurunun daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Bilgilendirmede sözlü kültür unsurunun daha etkili olduğunu belirtenlerin önemli bir bölümünün de (12 kişi) gerekçe olarak kalıcılığa işaret etmesi dikkat çekicidir. Bunun yanında sözel kültür unsurlarının jest, mimik ve diğer hareketler yardımıyla etkili öğrenmeye katkı sağladığı gerekçesi ile daha etkili olduğunu düşünenler çoğunluktadır (23 kişi).

“Sizce masallar (sözlü/yazılı) her nesil için kalıcılığı olan öğretici bilgi kaynağı mıdır?” sorusunu katılımcıların tamamı yanıtlamıştır. Geleceğin bilgi profesyonellerinin %79,4’ü (104 kişi) sözlü veya yazılı masalları zamanı olmayan öğretici bilgi kaynakları olarak görmektedir. En çok sevilen masalların önemli bir bölümünün köklü bir geçmişinin olması ve masalda anlatılanların günümüz dünyasında en azından kurgusal bir karşılığının olmamasına karşın sevilmesi bu yaklaşımı açıklayan bir göstergedir. Diğer yandan katılımcıların %20,6’sının (27 kişi) anlatı türü ne olursa olsun masalların zamansız bilgi kaynağı olarak nitelenemeyeceğini savunması yine aynı yaklaşımın bir sonucudur. Farklı olan ise sadece bakış açısidir. Bu görüşü savunanların en güçlü argümanı, kurgusunda bugünü anlatmayan masalların günümüzün okuru ya da dinleyicisi tarafından doğru anlaşılamayacağıdır. Benzer bakış açısı farklılıklarının her türden bilgi

kaynakları için söz konusu olabileceği dikkate alındığında bu konunun bilgi, bilgi merkezleri ve bilgi profesyonelleri kadar bilgi kullanıcıları için de son derece önemli olduğu söylenebilir.

Sadece bir kişi dışında katılımcıların tamamı (130 kişi) “sizce masallar (sözlü/yazılı) her nesil için kalıcılığı olan öğretici bilgi kaynağı mıdır?” sorusuna verdiği yanıtları açıklama gereği duymuştur. Masalların nesilleri aşan kalıcı ve öğretici bir bilgi kaynağı olamayacağını savunanlara göre bunun en önemli nedeni gerçek dışı olayları konu edinmesi, anlatıcısının/yazarının hayal dünyasından esinlenmiş olması ve öğretmek kadar, hatta bazen bundan daha çok eğlendirmeyi hedeflemesidir. Yanıtlara bakıldığında, sözlü masal paylaşımından söz ediliyorsa masal-bilgi kaynağı örtüşme düzeyinin daha düşük olduğunun değerlendirildiği görülmektedir. Masalları kalıcılığı olan öğretici bilgi kaynağı olarak tanımlayan katılımcılara göre erdemlerin önemine vurgu yapan ve örnek alınan kahramanları, eğitici ve öğretici olan kurgusu ve bireyin demografik özellikleri toplumsal dönemlerle sınırlı kalmayan yapısı masallara bu niteliği kazandırmaktadır. Pamuk Prenses’ten Sinbat’a, Hansel ve Gretel’den Keloğlan’a farklı kültürlerden farklı figürlerin anket katılımcıları tarafından en çok sevilen masal kahramanı olarak ifade edilmesi masalların zamansız öğretici bilgi kaynağı olduklarının bir kanıtı olarak yorumlanabilir. Aynı ya da farklı ailelerin farklı kuşaklarından bireylerin aynı masalları sevmesi ve aynı masal kahramanlarını örnek alması, masalların her nesil için kalıcılığı olan bilgi kaynakları olarak yorumlanmasını kolaylaştırmaktadır. Masalları zamanın ötesinde öğretici bilgi kaynağı olarak niteleyen yanıtların bazılarında, gelişen ve her geçen gün daha çok bağımlı hale gelen teknolojinin, birey ve toplumun parçası olduğu kültürü doğrudan yansıtan ve içselleştirmesini kolaylaştıran masallardan uzaklaştıracağı kaygısının ipuçları görülmektedir. Bu yaklaşım bilgi dünyası ve paydaşları tarafından mutlaka ciddiyle ele alınmalı ve çözüm önerileri geliştirilmelidir.

Ankete katılan Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin %84’ü (110 kişi) masal kitaplarını kütüphane dermesinin değişmez unsuru olarak görürken, sadece 21 öğrenci (%16) bu türden bir bilgi kaynağının kütüphaneler için olmazsa olmaz nitelikte olmadığını düşünmektedir. Burada çarpıcı olan, öğrencilerin 79,4’ü sözlü ya da yazılı masalları zamanın ötesinde öğretici bilgi kaynağı olarak yorumlarken, söz konusu masal kitabı olduğunda bu türden kitapların bir kütüphane için vazgeçilmez derme unsurları arasında yer alması gerektiğini düşünenlerin %84 oranında olmasıdır. Temelde iki soruda da masalların bilgi kaynağı olduğundan hareket edilmesine karşın aradaki yaklaşık %5’lik farkın kütüphaneler ve sözlü kültür ayrışmasından kaynaklandığı akla gelmektedir. Diğer yandan geleceğin bilgi profesyonelleri olan katılımcıların –geçmişte masalların dünyası ile ilgili yaşadıkları deneyimlerden bağımsız olarak– masallara olan yaklaşımları, bu türden kitapları bilgi kaynağı olarak

önemsedikleri, bilgi merkezleri ve kullanıcıları için anlamlı buldukları şekilde özetlenebilir.

Katılımcıların masal kitaplarının kütüphane dermelerinde değişmez unsur olarak görülmesi ya da görülmemesi durumunun gerekçesine ilişkin yanıtları farklılıklar göstermektedir. Bu konuda hayır diyenlerin (9 kişi) yegâne gerekçesi kütüphane türüne göre durumun değişebileceğidir. Nitekim bu gerekçe ile masal kitabının kütüphane dermesinde olmasının zorunlu olmadığını belirtenler, bir araştırma kütüphanesi türü olan üniversite kütüphanelerinde masal kitaplarının olmayacağı örneğini vermektedirler. Bir kullanıcı hariç gerekçe için “olmak zorunda değil” ya da “olmasa da olur “ gibi genel ifadeler kullanılmıştır. Bir kullanıcı ise gerekçe olarak elektronik ortamda masalların rahatlıkla bulunabileceğini, bunun için de kütüphane dermesinde bulunmasının zorunlu olmadığını ifade etmiştir. Buna karşın masal kitaplarını kütüphane dermelerinin değişmez unsuru görenler çok çeşitli gerekçe belirtmişlerdir. Bu gerekçelerden en dikkat çeken “çocuklar için vazgeçilmez kaynak olduğu, çocuklara ve hatta gençlere okuma alışkanlığının kazandırılmasında önemli kaynaklar olduğu” ifadesi ön plana çıkmakla birlikte, bu konu da verilen “her nesil ve her çağ için değişmez ortak kaynaklar olduğu”, “kütüphanelerin okuma zevki verme gibi bir işlevi de olduğu”, “önemli bir kültür unsuru olduğu” gibi ifadeler de dikkat çekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırma kapsamında hazırlanan ankete verilen yanıtlar ışığında varılan sonuçlar şu şekilde detaylandırılmıştır;

- Katılımcıların tamamı masallar, temel özellikleri ve öğretileri hakkında genel bir fikre sahiptir.
- Ankete katılan Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü öğrencilerinin %65,6’sı masallarla okuma yazma bilmeden önce tanışmıştır. “Kendilerine masal anlatılması” şeklinde olan bu süreçte, masallar öğrenciler için sözlü bilgi kaynaklarıdır.
- Anlatılan masalın zamanı konusunda %47,7’lik bir oranla 5-6 yaş aralığı ön plana çıkmaktadır. “3. sınıftayken” (14 kişi) ve “7 yaşındayken” (11 kişi) zaman belirteçleri ise sırasıyla ikinci ve üçüncü ağırlıklı cevap grubunu oluşturmuştur.
- Anneler katılımcılar için “masal dinlemek” denildiğinde akla gelen ilk karakterlerdir. Babalar, ablalar ve kuzenler anımsanan ve vurgu yapılan diğer masal anlatıcılarıdır.
- Kendilerine anlatılan ve anımsanan masallar söz konusu olduğunda ilk sırada Kırmızı Başlıklı Kız yer alırken, Pinokyo ile Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler ön plana çıkan diğer masallardır.

Katılımcılar masalların hala anımsanıyor olmasında masalı ve kahramanlarını kendisi ile özleştirmesinin ve masaldan kazandığı öğretileri günlük yaşamında sürekli deneyimliyor olmasının etkili olduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda en sevilen masal kahramanları Pamuk Prenses, Kül Kedisi ve Kırmızı Başlıklı Kız'dır. Peter Pan ve Superman gibi nispeten daha yeni masal kahramanları da bu listede kendine yer bulmuştur.

- Öğrencilere başkalarına anlattıkları masallar sorulduğunda sırasıyla en çok Kırmızı Başlıklı Kız, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler, Keloğlan, Kül Kedisi, Pinokyo ve Hansel ve Gratel'in adı verilmiştir.
- Kendilerine anlatılan masallardan çok şey öğrendiğini ve söz konusu masalların büyük bölümünü hala anımsadıklarını (%67,7) belirten katılımcıların %63'ü kendisinin de birilerine masal anlattığını belirtmiştir.
- Masalların yazılı kültür unsuru olarak öğrenciler arasındaki bilinirliği sözlü kültüre oranla daha yüksektir. Katılımcıların %84'ü masal kitabı okuduğunu, bunların da %53,4'ü başkası için de masal okuduğunu ifade etmiştir.
- Öğrencilerin %41,4'ü fırsat bulduğunda hala masal okuduğunu ve eskisi kadar öğretici gelmese de bundan keyif aldığını ifade etmiştir.
- Katılımcıların %87,2'si masalların kendisine olumlu kavramlar ve erdemler çağrıştırdığını belirtmiştir. Doğruluk/dürüstlük erdemi bu noktada en fazla işaret edilen (%61,8) kavramdır. Yardımlaşma (%53,1), dostluk (%47,3), bağlılık (%41,1), iyi kalplilik (%33,8), arkadaşlık (%31,7), fedakârlık (%29,8), merhamet (%27,8) ve aileye saygı/bağlılık (%26,2) masalların çağrıştırdığı kavramlar arasında ön plana çıkan diğer kavramlardır.
- Ankete katılan öğrencilerin %61,8'i masalları bilgi kaynağı olarak görmektedir. Bu nitelirmede masallar hem sözlü hem de yazılı kültürün bilgi kaynağı olarak görülürken, masal kitapları biraz daha ön plana çıkarılmıştır. Yazılı kültür unsurlarını daha çok bilgilendirici bulan katılımcılar bunun nedenini en çok "söz uçar yazı kalır" deyişiyle (52 kişi) gerekçelendirmişlerdir.
- Masalları bilgi kaynağı olarak değerlendirmek gerektiğini düşünen katılımcıların neredeyse tamamı (%91,17) "anlatılan/okunan kurguda bir bilgi paylaşımı olduğu için masallar da doğal olarak bilgi kaynaklarıdır" şeklinde özetlenebilecek yaklaşımı savunmaktadır.
- Geleceğin bilgi profesyonellerinin %79,4'ü (104 kişi) sözlü veya yazılı masalları zamana bağlı olmayan öğretici bilgi kaynakları olarak görmektedir. Kurgusunda bugünü anlatmayan masalların günümüzün okuru ya da dinleyicisi tarafından doğru

anlaşılamayacağını düşünen öğrenciler ise geçmişten gelen masalların bir zamanlar bilgi kaynağı olabileceğini ama günümüzde böyle değerlendirilemeyeceklerini düşünmektedir.

- Masalları kalıcılığı olan öğretici bilgi kaynağı olarak tanımlayan katılımcılara göre erdemlerin önemine vurgu yapan ve örnek alınan kahramanları, eğitici ve öğretici olan kurgusu ve bireyin demografik özellikleri toplumsal dönemlerle sınırlı kalmayan yapısı masallara bu niteliği kazandırmaktadır.
- Ankete katılan öğrencilerin %84'ü masal kitaplarını her türden kütüphane dermesinin değişmez unsuru olarak görmektedir. Bu yaklaşım geleceğin bilgi profesyonellerinin masal kitaplarını bilgi kaynağı olarak önemsediklerini, bilgi merkezleri ve kullanıcıları için anlamlı bulduklarını düşündürmektedir.
- Masalların çocuklar için vazgeçilmez kaynak olduğunun düşünülmesi, çocuklara ve hatta gençlere okuma alışkanlığının kazandırılmasında önemli kaynaklar olarak değerlendirilmesi, her nesil ve her çağ için değişmez ortak kaynaklar olarak görülmesi katılımcılar için masalların bilgi merkezleri için olmazsa olmaz kimliğinin gerekçeleridir.

Anketlere verilen yanıtlar ve yanıtların yorumlanması ile elde edilen sonuçlar, masalların öğrenciler tarafından bilgi merkezleri için zamanın ötesinde, kütüphane kullanıcılarının her zaman ilgisini çeken ve bilgi merkezlerine bağlılıklarını geliştiren kaynaklar olarak değerlendirildiklerini göstermiştir. Elde edilen veriler ve bu veriler ışığında varılan sonuçlar doğrultusunda, –başta bilgi profesyonelleri olmak üzere– bilgi dünyasının aktörlerinin bilgi kaynağı olarak masalları daha doğru ve sağlıklı değerlendirebilmesi için ise şunlar önerilebilir;

- Bilgi merkezlerinin günlük hayatın içinde yaşayan kurumlara ve hatta ev ve iş yerlerinin ardından üçüncü mekâna dönüşebilmesi için eğlenceli yerler olması gerekir. Masallar bilgi merkezlerinin belki de en ilginç, eğlenceli ve okura keyif veren kaynaklarıdır. Özellikle bilgi profesyonellerinin bu ayrıcalığı sürekli canlı tutması, bilgi merkezinin kullanımını, bilinirliğini ve sempatisini arttıracaktır.
- Bir bilgi kaynağının sözlü ya da yazılı olması o bilgi kaynağının değerini azaltmaz. Ancak hem sözlü hem de yazılı olması şüphesiz değerini artırır. Masallar bu türden bilgi kaynağının ve kültür unsurunun en popüler olanlarından. Söz konusu popülerlik özellikle halk kütüphanelerinde mutlaka avantaja dönüştürülmelidir.
- Masalların bilgi kaynağı olarak hak ettikleri değeri görebilmesi için öncelikle bilgi profesyonelleri buna ikna olmalıdır. Bilgi kaynağının bir gereksinimi karşılaması, bu noktada en önemli ikna unsurudur. Masallarda bu ayrıcalığın öğretilde yer aldığı unutulmamalıdır.

- Bilgi profesyonellerinin bilgi kaynakları arasında kendilerine göre bir önem sırası belirlemek koleksiyonun bilgi merkezi için düzenlenmesi açısından son derece önemlidir. Ancak bu önem sırasını kullanıcılar açısından bir genellemeye dönüştürmek doğru değildir. Bu noktada önem ve önceliği belirleyecek olan bilgi kullanıcısının bilgi gereksinimidir. Masallar tarihin her döneminde gereksinim ve önem/öncelik denkleminde her zaman kendine yer bulan kaynaklar olmuştur. Bilgi dünyasının bu gerçekliği unutmama lüksü yoktur.
- Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin eğitim programı içerisinde öğrencilere masalların kültür dünyamız için hala önemini ve saygınlığını koruduğu, bu nedenle bilgi merkezlerinin dermesinde önemli bir rolünün olduğu bilgisi ve bilinci aktarılmalıdır.
- Halk ve çocuk kütüphanelerinde küçüklere kitap sevgisi ve okuma alışkanlığı kazandırma adına masal okuma etkinlikleri düzenlendiği bilinmektedir. Masalın sözlü kültür unsuru olma geleneğinin devamı adına, “masal anlatma etkinlikleri” de kütüphanelerde yaygınlaştırılmalıdır. Çocuk edebiyatçıları, öğretmenler, veliler, kütüphaneciler tarafından anlatılacak masallar, çocukların hayal dünyasını geliştirerek yaratıcı düşüncelerine, erdemli davranışlara karşı meyilli olmalarına, kütüphane ve kitap sevgisi kazanmalarına kalıcı katkı sağlayacaktır.
- Bu araştırma referans alınarak ve geliştirilerek, ülkemizde eğitim veren diğer ilgili tüm bölümleri içerecek biçimde genişletilerek yürütülecek yeni bir çalışma, konuya ilişkin ulusal bakış açısını serimlemesi bakımından son derece anlamlı olacaktır. Söz konusu çalışmanın yaratacağı farkındalık ve kazandıracığı bilinçlilik şüphesiz tüm paydaşlara daha uzun erimli değer katacaktır.
- Özellikle elektronik ortamın yarattığı cazibenin, masalın renkli ve öğretici dünyasının unutulmasına neden olmasına fırsat vermemek, insanın duyuşsal, sosyal ve toplumsal genetiğinin doyurulması ve devamlılığı açısından son derece önemlidir. Bu çabanın başarısı kültürel devamlılığın ve gelecek kuşaklarla paylaşımın da başarısı olacaktır. Söz konusu süreçte sorumluluk üstlenmesi beklenen kurumlardan biri de bilgi merkezleridir. Bu sorumluluğun yerine getirildiğinin görülmesi bilgi merkezlerinin toplumdaki saygınlığını arttıracaktır.

Son söz olarak; bilgi merkezlerinden temelde beklenen, her türden bilgi kaynağı ile bilgi kullanıcısını en doğru zamanda buluşturmadır. Bu noktada asıl başarı, yararlanılan bilginin kullanıcısına ne kattığı ve öğrettiği ise masalların yer almadığı bir bilgi ve bilgi merkezleri dünyası düşünülemez. Unutmamak gerekir ki, her yaştan herkesin masallardan öğreneceği bir kıssadan hisse mutlaka vardır.

Kaynakça

- Aça, M. ve Ercan, A. M. (2004). Anonim halk edebiyatı. *Türk halk edebiyatı el kitabı* içinde (ss. 113-168). M. Ö. Oğuz (Ed.). Ankara: Grafiker.
- Akkaya, M. A. (2016). *Binbir Gece Masallarında kitap ve kütüphane motifi*. İstanbul: Hiperlink.
- Alpaslan, G. G. (2002). Yüzyıl yazılı anlatılarında sözlü kültür etkileri. 21 Haziran 2017 tarihinde <http://kenanyucel.blogcu.com/sozlu-kultur-yazili-kultur-gonca-gokalp-alpaslan/1745082> adresinden erişildi.
- Altan, Ç. (1998). Çocuk masallarının kökeni. *Nar çekirdekleri* içinde (ss. 71-133) (2.bs.). İstanbul: İnkılâp.
- Birkalan-Gedik, H. A. (2010). Sözlü kültür ve yazılı kültür arasında: Türkçe Binbir Gece geleneğinde metinlerarası söylemler. *Binbir Gece'ye bakışlar* içinde (ss.45-66). M. Kalpaklı ve N.D. Sönmez (Haz.). İstanbul: Turkuaz.
- Boratav, P. N. (1995). *100 soruda Türk halk edebiyatı*. İstanbul: Gerçek.
- Boyraz, Ş. (2008). Sözlü anlatıların sürekliliği üzerine düşünceler. *Folklor/Edebiyat*. Sayı 54, 105-118.
- Büyük Türkçe Sözlük* (2017). 21 Eylül 2017 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59c3db90f0d350.17917413 adresinden erişildi.
- Çetinkaya, Z. (2007). Masalların Türkçe öğretimindeki yeri ve önemi. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Duymaz, A. (2002). *Tekerlemeler: İrfanı arzulayan sözler*. Ankara: Akçağ.
- Eco, U. (1996). *Anlatı ormanlarında altı gezinti*. (K. Atakay, Çev.). İstanbul: Can.
- Grimm, W. (2005). Masalların özü üzerine. (H. Aydoğan, Çev.). *Hece Dergisi Çocuk Edebiyatı Özel Sayısı*. (104-105), 150-152.
- Karaköse, S. (2003). Masalların metafiziği üzerine. *Milli Folklor Dergisi*. (58), 93-105.
- Karasar, N. (2015). Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar ilkeler teknikler (28. bs.). Ankara: Nobel.
- Nazlı, A. (2011). Binbir Gece Masallarının Anadolu Türk masallarına etkileri üzerine bir araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya
- Neuman, W.L. (2007). Toplumsal araştırma yöntemleri: Nitel ve nicel yaklaşımlar (2. cilt). (2. bs.). (S. Özge, Çev.). İstanbul: Yayınodası.

- Oğuz, M. Ö. (2010). Türkiye’de mit ve masal çalışmaları veya bir olumsuzlama ve tek-tipleştirme öyküsü. *Milli Folklor*. (22), 36-45.
- Ong, W. J. (2003). *Sözlü ve yazılı kültür: Sözüün teknolojileşmesi*. (3.bs.). İstanbul: Metis.
- Sakaoğlu, S. (2012). *Masal araştırmaları*. (5.bs.). Ankara: Akçağ.
- Tezel, N. (1987). Türk Masalları. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı* içinde (ss. 134-144). İstanbul: Gökyüzü.
- Thomas, R. M. (1998). *Conducting educational research: A comparative view*. West Port, Conn: Bergin & Garvey.
- Warner, M. (2014). *Once upon a time: A short history of fairy tale*. Oxford: Oxford University Press.
- Yardımcı M. ve Tuncer, E. (2002). *Çocuk edebiyatı*. Ankara: Ürün.
- Yüksek, Ö. (2010). Masalsız zamanlar. *Binbir Gece’ye bakışlar* içinde (ss. 113-124) M. Kalpaklı ve N.D. Sönmez (Haz.). İstanbul: Turkuaz.

Sadık Hidayet'in Af Dileme/Tövbe Hikâyesinin Tercümesi ve Edebiyat Sosyolojisi Açısından Kısa Değerlendirilmesi

Arif AYTEKİN*

Sadık Hidayet İran Edebiyatının temayüz etmiş, eserleri dünya dillerine çevrilmiş ve hüznü hayat hikâyesi ile başta Avrupa olmak üzere, Kanada, Amerika, Türkiye gibi birçok ülkede tanınan ve okunan önemli yazarlardan biridir. Bilhassa İran diasporasının yoğun yaşadığı bölgelerde daha çok tanındığı, okunduğu ve eserlerinin farklı dillere çevrildiği bilinmektedir. Türkçede Behçet Necatigil tarafından ilk kez 1977'de çevirisi yapılarak Varlık Yayınlarında yayımlanan "Kör Baykuş: Bûf-i Kûr" kitabı ile tanınan Hidayet, gerek Türkiye'de ve gerekse dünyada edebiyat çevrelerince hatırı sayılır düzeyde saygı kazanmış bir yazar olarak görülmektedir. Kör Baykuş kitabı birçok edebiyat eleştirmeni tarafından "20. yüzyılda sürrealizm alanında yazılmış başyapıt" olarak kabul edilmektedir.

Bu çalışmanın sınırlılığı bakımından detayına giremeyeceğimiz Sadık Hidayet ve eserleri başlı başına birçok çalışmaya konu olmuştur. Ta çocukluğundan ölümüne kadar çok farklı alanlarda birçok kitaba, esere imza atan Hidayet, sonunda hayatını da açık bir metin, yapıt yaparak 1951'de Paris'te kendi iradesi ile daha önce de birkaç kez denediği intihar girişimiyle bu sefer başarılı olup 48 yaşında dünyaya veda etmiştir (Hidayet, 2017).

Bilindiği gibi miladi 1903'te Tahran'da soylu bir ailede dünyaya gelen Hidayet ilk ve orta öğrenimini aynı şehirde, Tahran'da farklı okullarda okuyarak tamamlamıştır. Daha sonra Fransız lisesine kayıt olan Hidayet, burada Fransızca üzerinden çağdaş dünya edebiyatıyla irtibat kurdu. Liseden sonra Avrupa'ya giden Hidayet bir müddet, okuyup yaşadıkdan sonra İran'a geri döner. "Arâfta" olma hali onu birçok yönden iki arada bir derede bırakır. Bu hal; doğu-batı, realizm-sürrealizm, Farsça-Fransızca, hayat-ölüm, gerçek-gölge gibi birçok alanda kendini gösterir. İran kültür havzasını gezerek ve yaşayarak yakından tanıyan Hidayet Türkmenistan'da bir süre yaşadığı bilinmektedir. Daha sonra Hint, Çin medeniyetine, Budizm'e Sanskritçeye de ilgi duymaya başlayan Hidayet, bir müddet Hindistan'da yaşadığı da kayıtlarda mevcuttur (Erdebili, 1993: 11).

Birçok araştırmacı tarafından kategorik olarak edebiyat kuramlarından birine dayandırılan Hidayet'in herhangi bir kuramla sınırlı tutulması kabul edilebilir bir değerlendirme olarak görülmemektedir. Bulunduğu toplumun

* Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Manavgat MYO, plihoa1@gmail.com

aleladeliliğine tahammül etmeyen bir düşünür olarak Hidayet, mevcut toplumunun yanlış din algılarını sert eleştirilere tabi tutmuştur. Bazı dönemlerinde kadim İran kültürüne ve medeniyetine ilgi duyup milliyetçi damarı kabarsa da orada da tutunamadığı açıktır. Sahici, samimi bir düşünür olarak başta Farsça üzerinden kendini anlama yolculuğuna çıkan Hidayet, ilerleyişini Fransızca, İngilizce ve Sanskritçeyle devam ettirmiştir. Bu dillerin bağlı olduğu dünyaları dil ve mekân üzerinden aynı anda gezerek tanımaya çalışan Hidayet'in temel kaygısının felsefi bir düzlemde kendini bilmek, tanımak olduğu aşikârdır. Bütün bu çabalarına ve başkalarının üzerinde uygun görmesine rağmen dünyaya, hayata tutunamayan münzevi, yalnız bir düşünür portresini çizmektedir. İsmet Özel'in kendi halini yansıtmaya dair "Mataramda Tuzlu Su" şiirindeki şu dizelerin Sadık Hidayet'in de içinde bulunduğu durumu yansıtmada açıklayıcı olduğu düşünülmektedir:

... Uzun yola çıkmaya hüküm giydim.
Yerlilerin topraklarına karşı suç işledim
Zorbaların arasında tehlikeli bir nifak
Uyruklar içinde uygunsuz biriyim...
Yakın yerde soluklanacak gölge bana yok
Uzun yola çıkmaya hüküm giydim...
Uzak nedir?
Kendinin bile ücretinde yaşayan benim için
Gidecek yer ne kadar uzak olabilir?.. (Özel, 2011: 223)

Aşağıda tercümesini yaptığımız "Af dileme/Tövbe" hikâyesi Sadık Hidayet'in dünyada tanınmasına sebep olan "Kör Baykuş" kitabından sonra gelen ikinci önemli kitabı olan meşhur "Üç Damla Kan: Se Katre Hûn" kitabında geçen 5. sıradaki hikâyedir (Hidayet, h. 1383: 85). Üç Damla Kan kitabı birinci hikâyeden ismini almaktadır. Kitap genelde ilk hikâye ile anıldığı için Kör Baykuş kitabındaki edebi tür olan sürrealizm ile anılmaktadır. Ölüm kavramının derin bir psikolojik sorun olarak sunulduğu bu metinlerde Sadık Hidayet ölüm ile yüz yüze gelmektedir. Diri Gömülen kitabı da bu minvalde değerlendirilmektedir. Ancak tercümesini yapmaya çalıştığımız "Af dileme/Tövbe" hikâyesinde Sadık Hidayet'in sürrealizmden çok realist bir eğilimle, sosyolojik bakış açısı veya gözlemlerle genel olarak İran toplumunun yanlış din algısına yönelik ciddi gözlem ve eleştirilerle hikâyeyi kurguladığı görülmektedir. Bu yönüyle hikâye Üç Damla Kan kitabıyla hem konu hem de konunun işleniş biçimiyle ayrılmaktadır.

Hikâye dini literatür açısından "günah", hukuk terminolojisi bakımından "suç" sayılan eylemleri sebebiyle okuyucunun kanını donduran davranışlar

gerçekleştiren insanların, yanlış din algısı sebebiyle işledikleri suçlardan ne kadar kolay sıyrıldıklarını ironik bir dille anlatmaktadır. Çok önemli sosyolojik gözlemlerin yanında, aynı suçu işleyenlerin birbirleriyle karşılaştıklarında ve af edilme hikâyelerini paylaştıklarında psikolojik olarak ne kadar rahatladıklarını da yansıtan Hidayet, aynı anda psikoloji ve sosyoloji biliminin anlama imkânlarını kullanarak bireysel ve toplumsal bir sorunu edebiyat diliyle ne kadar ustalıkla kullandığına şahit olmaktayız.

İran toplumunun mevcut yapısına ayna tutması açısından Rus formalistleri veya toplumsal gerçekçi diyebileceğimiz edebiyat kuramcılarına yaklaştığını söyleyebiliriz (Moran, 1994: 47). Bu hikâyede Sadık Hidayet, özellikle İran Şii halk kültüründe çok önemli yer tutan türbe ve türbe ziyaretlerini, insanların türbe toprağını kutsamalarını, sağlık, hak, hukuk gibi birçok sorunlarına bu inançlarla çözüm bulmalarını hem yansıtmak hem de eleştiriye tabi tutmak bakımından önemli gözlemlerde bulunmaktadır. Bu sebeple çalışma edebiyat sosyolojisi alanında değerlendirilmektedir.

Af Dileme / Tövbe

Yakıcı bir rüzgâr esiyor, güneşte kızaran kum ve toprak yolcuların yüzüne savruluyor, güneş kasıp kavuruyordu. Develerin adımlarının uyum sağladığı teneke çanlarının tekdüze sesleri duyuluyordu. Develerin boynu eğilip bükülüyor, buruşuk suratlarından kaderlerine razı olmadıkları anlaşılıyordu.

Kervan toz duman arasında boz bulanık toprak yoldan yavaş yavaş geçerek gözden kayboluyordu.

Manzara göz alabildiğine çorak çöl, susuz ve bitkisiz kum, dalgalar şeklinde birbirine çarpıyor, yüzeyde kum dalgaları savruluyor ve bazı yerlerde küçük kum sırtları yolun iki tarafında sonsuza uzuyordu. Fersah fersah yol gidiliyor ama bu manzarayı değiştiren bir hurma ağacına bile rastlanmıyor, bir avuç pis su çukuru etrafında bile aileler toplanmıştı. Hava yakıyor, nefes alınamıyor, sanki cehennemin girişine varılmıştı.

Kervan otuz altı gündür yol alıyordu. Ağızlar kuru, tenler bitkin, azıkları tükenmiş yolcuların paraları Arabistan sıcağında güneş altında kar gibi eriyordu.

Ama bugün Mükâriflerin başı “selam tepesine” gidip ziyaretçilerden bahşiş aldıktan sonra altın minareler görünmeye başladı ve bütün yolcular bir ağızdan salâvatlar okumaya başladılar, sanki bitkin iskeletlerine taze can gelmiş gibi oldu.

Gelin Hanım ve Aziz Hanım ta Kazvin’den buraya kadar tozlu kahverengi abalarını üstlerine çekerek tahtirevan içinde sallana sallana gelmişlerdi. Her

bir gün onlara bir yıl gibi gelmişti, Aziz Hanım bitkin düşse de kendi kendine söyleniyordu: “Çok güzel, çünkü ziyarete gidiyorum.”

Baldırı çıplak Arap siyah entarisi, keskin gözleri, köse sakalı ve elinde kalın demir zinciriyle katırları kırbaçlıyor, bazen geri bakıp kadınlara tek tek göz atıyordu.

Kadınların kocası Meşhedi Ramazan Ali¹ ve Aziz Hanım’ın üvey oğlu Hüseyin Bey tahtirevanda oturmuş dikkatle paralarını sayıyorlardı. Solmuş Gelin Hanım tahtirevanının perdesini çekip başını çıkardı. Tahtirevanın diğer tarafında oturan Aziz Hanım’a seslendi: “Uzakta kubbeyi gördüğümde ruhum uçar gibi oldu. Zavallı Şah Bacı ona nasip olmadı.”

Aziz Hanım, dövmeli elinde bir yelpazeyle kendini serinletiyordu. Cevap verdi:

“Allah rahmet etsin, hep hayır işlerdi. Fakat nasıl olduysa felç olmuştu?”

Kocasıyla kavga etti, boşandılar. Bir gün turşu ve soğan yedi. Sabah bedeninin yarısı felç oldu. Ne ilaç bulduysak fayda etmedi, iyileşmedi. Hazret ona şifa versin diye, onu kendimle getirdim.”

“Kuşkusuz bu yol sarsıntıları ona iyi gelmedi.”

“Fakat ruhu cennete gitti, biliyorsunuz, ziyaretçiler niyet edip yola çıktıktan sonra ölürlerse affedilmiş olur.”

“Bu tabutları ne zaman görsem bedenim titrer. Hayır, ben Türbeye gitmek istiyorum, gönlümdeki derdi Hazrete söyleyeyim. Sonra kendim için bir kefen satın alayım ve işte o zaman öleyim.”

“Dün gece Şah Bacı’yı rüyamda gördüm. Sizden uzak dursun! Siz de vardınız. Büyük yeşil bir bahçede dolaşıyorduk. Yeşil şallı nur yüzlü bir Seyit, yeşil aba, yeşil sarık, yeşil hırka ve yeşil terlikle bizi karşıladı. Dedi ki: Hoş geldiniz sefa getirdiniz. Sonra parmağıyla büyük yeşil bir binayı

¹ Meşhedi: Şii halk inancında 8. imam olan İmam Rıza’nın Türbesinin bulunduğu Meşhed’e gidip türbeyi ziyaret eden kişilere halk arasında verilen isimdir. Sünni geleneğe “hacı” kavramına benzer bir anlam taşımaktadır. Meşhed şehrinin ismi de “defnedilen yer” anlamına gelmektedir. Şii inancında İmam Rıza’nın defnedildiği yer olması itibari ile önem kazanan Meşhed tarihi de bu bakımdan önemsenmektedir. İran Halk kültüründe Meşhed’de İmam Rıza Türbesini ziyaret etmek “fakirlerin hacı” olarak görülmektedir. Sadık Hidayet, bu hikâyede İran halk kültür ve inancında “tortu” gibi çöken bu inançları sert bir eleştiriye tabi tutmaktadır.

göstererek, oraya gidiniz yorgunluğunuzu atınız, dedi. O vakit rüyadan uyandım.”

“Ne mutlu onun saadetine!”

Kafile gürültü patırtıyla gidiyor ve çavuş² yüksek sesle önde okuyordu.

“Kerbela’ya niyeti olanlar, haydi bismillah,

Bizim yola baş koyanlar, haydi bismillah.”

Başka biri cevap veriyordu:

“Kerbela’ya niyetin varsa ne mutlu sana”

“Bizim yola baş koymuşsan ne mutlu sana”

Tekrar ilki okuyor:

“O Kerbela ki insanları kendine getiriyor,

Zeynep’in ağıtı hâlâ işitilmekte.”

İkinci tekrar cevap veriyor:

“O Kerbela ki dostlar Allah nasip etsin,

Allah beni Şah Hüseyin’e kurban etsin.”

İlk çavuş bayrağını sallayarak okuyor:

“Bu sözleri söylemeyenlerin dili kesilsin!

Allah’ın sevgilisi son peygambere salâvat olsun

Ebu Tâlib oğlu Ali’nin on bir evladına selam olsun

Her birinin ay gibi parlak yüzüne ayrı ayrı salavat

Ve her bir şiirin sonunda bütün kervan kafilesi hep bir ağızdan salâvatlar okuyorlardı. Altın Kubbe, bütün ihtişamı ve güzel minareleriyle ortaya çıktı ve onun simetriği olan diğer Mavi Kubbe toprak evlerin arasında uygun

² Kerbela’ya giden hacıların toplanmasından, yolculuk boyunca onların gözetiminden sorumlu kişi. Genellikle sesi güzel, dini bilgisi yerinde olan bu kişiler yolculuk boyunca salavatlar, mersiyeler, şiirler ve ilahiler okuyarak yolcuları duygusal olarak zinde tutarlardı.

olmayan bir yama gibi görünmeye başladı. Gün batımına yakın kervan iki tarafı harabe ve küçük dükkânlardan oluşan bir yola ulaştı.

Burada bir anda korkunç bir izdiham oluştu: Baldırı çıplak, ahmak yüzlü, fesli, kel, saman altından su yürüten Araplar kınalı sakal ve tırnaklarıyla tesbih çevirip terlik, aba ve pijamalarıyla ortalıkta dolaşıyorlardı. Ya Farsça konuşuyorlar, ya Türkçe geveliyorlar, ya da bağırsaklarından çıkarırcasına Arapçayı balgam gibi havaya bırakıyorlardı. İğrenç dövmeli yüzleri ve nefret dolu gözleriyle Arap kadınları burunlarının ucuna halkalar geçirmişlerdi. Onlardan birisi siyah memesinin yarısını kucağındaki kirli çocuğun ağzına sokmuş öylesine oturuyordu.

Bu topluluk türlü türlü yollarla müşteri çekiyordu: Biri mersiye okuyor, biri sinesine vuruyor, biri namaz mühresi³, tespih ve kefen satıyor, biri cin çıkarıyor, biri muska yapıyor, biri de ev kiraya veriyordu. Büyük Yahudi tacirler yolculardan altın ve mücevher alıyorlardı.

Arabın biri kahvehanenin önünde oturmuş, parmağını burnuna sokmuş, diğer eliyle de ayak parmaklarının arasındaki pisliği çıkarıyordu. Yüzünde sinekler uçuşurken kafasında bitler dolaşıyordu.

Kervan durduğunda, Meşhedî Ramazan ve Hüseyin Bey öne koşup, Gelin Hanım ve Aziz Hanım'ı tahtirevandan indirdiler. Oradaki topluluk kalabalık bir şekilde yolculara doğru hücum etti. Her biri elindekilerle onları evlerine davet ediyorlardı. Fakat bu karmaşada Aziz Hanım kaybolmuştu. Her ne kadar aradılar ve her kime sordularsa bulamadılar.

Daha sonra Gelin Hanım, Hüseyin Bey ve Meşhedî Ramazan geceliği yedi rupiye kirli toprak bir oda kiraladılar, tekrar Aziz Hanım'ı aramaya koyuldular. Bütün şehri dolaştılar. Ayakçılardan ve dua okuyanlardan tek tek sorup soruşturdular. Ona dair hiçbir ize ulaşamadılar. Zaman hayli ilerlemiş, ortalık sessiz sakindi. Gelin Hanım türbeye dokuzuncu defa girdiğinde bir

³ Toprak kavramı genelde bütün tarım toplumlarında özel de İslam toplumlarında kutsal bir varlık olarak algılanmaktadır. Topraktan geldik ona döneriz düşüncesi ile temellenen bu inanç çevresinde toprağın kutsallığı, temizleyici, arındırma özelliği ayet ve hadislerle desteklenmiştir. Şii İslam dünyasında toprak hem maddi temizleyici hem de ruhi arınma vesilesi olarak görülmektedir. Şii inancında İmamların masumiyet düşüncesi ve Mehdi inancının etkisiyle Türbe ve türbe toprağının kutsiyeti görece daha da artmaktadır. Namaz mühresi (mohre-ye namaz): Şiiilerin namaz kılarken alınlarını koymak için kullandıkları, özellikle Kerbela toprağından yapılmış avuç içi büyüklüğünde yuvarlak nesne. Kısaca mohr (mühür) de denir. Bu sebeple "mohre" masum imamları, ehli beyti ve Resulullahı hatırlattığı düşüncesiyle hem manevi arınmaya hem de Allah'a yakınlık, ihlas ve ihsan içinde huşu ile namaza hazırlığı sağladığı düşüncesiyle önemsenmektedir.

grup kadın ve molların, bir kadının etrafında toplandığını gördü. Türbenin kilidine yapışıp, öpüp bağıyorlardı.

“Ey İmam Hüseyin canım, imdadıma yetiş! Kabrin karanlık çukuru, elli bin yıllık kıyamet günü!, korkudan gözlerin yerinden oynadığı, tersine döndüğü kıyamet günü başımı hangi taşa çarpayım? Feryadıma yetiş! Feryadıma yetiş! Tövbe, tövbe, hata yaptım, beni affet!

“Ona her ne sordularsa, cevap vermedi, kuvvetli ısrarlardan sonra:

“ Ben bir hata yaptım, korkarım şehitlerin şahı beni affetmez” dedi.

Bu cümleyi tekrar ediyordu ve gözyaşı seli gözlerinden aktı. Gelin Hanım, Aziz Hanım’ın sesini tanıdı, yanına gitti. Elinden tutup onu avluya çekti. Hüseyin Bey’in yardımıyla onu eve götürdüler ve etrafında toplandılar. Ona iki çay verip kendisine bir nargile hazırladılar. Aziz Hanım, başından geçenleri anlatmak için Hüseyin Bey’in odadan dışarı çıkmasını şart koştu. Hüseyin Bey odadan dışarı çıktığında Aziz Hanım nargileyi önüne çekti ve anlatmaya başladı:

“Gelin Hanım canım, biliyor musun Geda Ali⁴ ile - Allah Rahmet etsin - evlendiğimizde üç yıl öyle yaşadık ki, Sekine Sultan bizim mutluluğumuzu Geda Ali’nin iyiliğini eşinin yüzüne vuruyordu. Geda Ali bana tapar ve beni başının üstünde taşırdı.

Fakat bu sürede ben hamile kalmadım. Kocam illa çocuk illa çocuk istiyorum diye başımın etini yedi. Her gece yanıma oturup: “bu talihsizliği ne yapayım? Ocağım sönüktür” diyordu. Her ne ilaç derman denedimse, ne dua ettimse de çocuğum olmadı. Nihayet bir gece Geda Ali yanıma gelip dizimde ağlayarak dedi ki:

“Eğer izin verirsen, bir çözüm bulurum. Bir kuma getireyim evin hizmetini de yapar ve sonra çocuğum olduğunda onu boşarım. Sen de çocuğun gibi büyütürsün.” Ben de o rahmetliye aldandım: “Ne olacak ki! Bu işi yapmayı üstlenirim” dedim.

Hemen ertesi gün üzerime çarşafi çektim, Hüseyin Mastibend’in⁵ çirkin, kara ve sivilceli kızı Hatice’yi kocam için istemeye gittim. Hatice bizim eve geldiğinde çelimsiz beş para etmezdi. O kadar zayıftı ki burnundan tutsaydın canı çıkardı. Allah’tan evin hanımı bendim. Hatice evin işini de yapıyordu, bir ay geçmedi toparlandı kendine geldi. Kemikleri güçlendi ve göbeği

⁴ Geda: Dilenci, köle anlamına gelir. Geda Ali: Ali’nin kölesi; Şii İran toplumunda Ali’nin aslanı, Ali’nin Kölesi gibi Ali ismi ile tamlama biçiminde birçok isim bulunmaktadır.

⁵ Yoğurtçu, yoğurt satan kişi.

görünür hale geldi. Hemen o ara hamile kaldı. Hatice'nin kök salıp öne çıkacağı artık belli olmuştu. Kocam onun her arzusunu yerine getiriyordu. Kışın ortasında canı vişne istese Geda Ali toprağın altında olsa bile onu bulur getirirdi. Benim pabucum dama atılmıştı, Geda Ali eve her geldiğinde bohçayı Hatice'nin odasına götürür olmuştu. Ben de onun yüzü suyu hürmetine yaşıyordum- Hüseyin Mastibend'in kızı Hatice bizim eve geldiğinde, Ayakkabısının biri mersiye okurken diğeri sinesini dövüyordu. Şimdi ise bana hava atıyor. O zaman büyük bir hata yaptığımı anladım ve dizimi dövdüm.

“Hanım Bacı! dokuz ay dişimi sıktım kimseye belli etmedim. Fakat kocamın evde olmadığı günlerde Hatice'ye evi dar ediyor, burnundan getiriyordum. Aman duymasın! Kocama o kadını kötülüyordum ve diyordum ki “bu yaşlı başlı halinle” şu kurbağa gözlüye âşık olmuşsun. Senin zaten çocuğun olmuyor ki, Bu çocuk haramzadedir. Hatice kaşıkçı Meşhedî Taki'den hamile kalmış. Hatice de buna karşılık gidip beni Geda Ali'ye kötülüyordu. Başımızı ağrıtmayayım! Evimizde her gün öyle bir kavga vardı ki anlatamam. Bütün komşular bizim kavgalarımızdan bıkmışlardı. Çocuk erkek olacak diye endişeden yüreğim patlayacak gibi oluyordu. Muska yaptırdım, büyü ve sihir yaptım Allah etmesin, Hatice sanki domuz eti yemiş gibi sihir ona işlemiyordu. Günden güne irileşiyordu, ta ki dokuz ay, dokuz gün, dokuz saat ve dokuz dakika geçti ve Hatice hanım doğurdu. Hem de ne? Erkek çocuğu.

Hanım Bacı! ben kocamın evinde beş paralık oldum. Bilmiyorum bu kadar çok sevilmesi için Hatice Hanım'da bir şeytan tüyü mü vardı? yoksa Geda Ali'ye büyü mü yapmıştı, anlamadım! Kurban olduğum güzel Hanım Bacı! kendi elimle tutup getirdiğim bu kadın beni kendi avuçlarına aldı. Kocamın yanında bana dedi ki: Aziz Hanım, benim elim yetişmiyor bir zahmet çocuğun bezlerini yıka.”

“Bunu söyleyince ben çılgına döndüm. Geda Ali'nin yanında ağızma ne geldiye ona ve çocuğuna söyledim, Geda Ali'ye beni boşamasını söyledim, ama o, rahmetli, ellerimi öpüp şunu söyledi: “Neden böyle yapıyorsun? Korkarım çocuk süttten kesilecek. Çocuk bir ayağa kalksın, yürümeye başlasın o zaman Hatice'yi boşarım.

Ama artık kâbuslarım yüzünden uyku ve yemekten kesildim, Allah'ım affet beni, Hatice'nin yüreğini yakmak için bir gün hamama gittiğinde ev boştu, ben de çocuğun beşiğine gittim, iğneyi boynumdaki eşarptan çektim, yüzümü başka yöne çevirdim ve iğneyi köküne kadar çocuğun bingıldağına sapladım. Sonra aceleyle odadan dışarı çıktım. Hanım Bacı! iki gün iki gece bu çocuğun sesi kesilmedi. Her çığlık attığında benim yüreğim parçalandı.

Onun için ne kadar dua ettiler, ilaç verdilerse de fayda etmedi, ikinci günün akşamında öldü.

Her neyse, zaten belliydi. Hatice ve kocam çocuk için ağladılar, üzüldüler. Ama sanki benim yüreğime serin sular serpilmişti, en azından onların hevesi kursaklarında kalmıştı diye içimden düşündüm. İki ay böyle geçti, Hatice tekrar hamile oldu. Bu defa öfkeden kuduruyordum, başımı hangi taşla vuracağımı bilmiyordum. Hanım Bacı! Şah Hüseyin'e yemin olsun ki üzüntüden iki ay şuursuz ve güçsüz yatalak oldum. Dokuz ay için Hatice başka bir erkek çocuk doğurdu ve tekrar el üstünde tutulan sevgili oldu. Geda Ali çocuk için can atıyordu. Allah Musa'nın kavmine orak vermişti, ona da nur topu gibi bir erkek çocuğu verdi. İki gün evde oturdu, kundaktaki bebeği düz bir odun gibi önüne koymuş ve bakıyordu.

Tekrar aynı tas aynı hamam, Hanım Bacı! Bu, elimde değildi. Kuma ve çocuğunu görmeye tahammül edemiyordum. Bir gün Hatice'nin eli dolu, meşguldü. İz bırakmadan, tekrar çuvaldızı koynumdan çektim ve çocuğun bingüldağına saplardım. Bu çocuk da bir gün sonra öldü. Anlaşıncı feryat ve figanlar koptu. Bu sefer ne halde olduğumu bilemezsiniz, bir taraftan evlat ateşini/hasretini Hatice'nin yüreğine bıraktığımdan çok mutluydum. Diğer tarafta ise şimdiye kadar iki kişinin kanına girdiğimi düşünüyordum. Çocuk için dilim tutulmuştu, başımı dövüyordum, ağlıyordum, o kadar ağladım ki Hatice ve Geda Ali bana üzüldüler. Kumamın çocuğuna bu kadar çok üzülmemeye şaşırdılar – Ama bu ağlamalar çocuk için değildi ki, kendim için, hesap günü, kabir azabı içindi. O gece kocam bana: “Demek ki kaderimde çocuk sahibi olmak yokmuş. Görüyorsun çocuklarım ayağa kalkmadan ölüyorlar” dedi.

Cemre daha düşmeden Hatice tekrar hamile oldu. Çocuğunun hayatta kalması için kocamın yapmadığı muska, etmediği dua kalmadı. Yemin edip dilek tuttu, eğer çocuğu kız olursa sâdât⁶ ve eğer erkek olursa ismini Hüseyin koyup saçlarını ta yedi yaşına kadar kesmeyecekti. Sonra onun ağırlığınca altın alıp çocuğuyla Kerbela'ya gidecekti. Sekiz ay ve on gün geçince Hatice üçüncü çocuğunu doğurdu. Fakat bu sefer sanki bir şeyler his ediyormuş gibi çocuğun başından bir an bile ayrılmıyordu. Ben de ikircikliydim, acaba üçüncüsünü de öldüreyim mi? yoksa Geda Ali'nin Hatice'yi boşaması için bir şeyler mi yapayım? Fakat bütün bunlar boş hayaller idi. Hatice tekrar evin hanımı oldu. Keyfine diyecek yoktu, havasından geçilmiyordu. Her zaman bana itiraz edip dikleniyor, emirler yağdırıyordu. Dediği dedikti.

“Çocuğu öldürüp öldürmememe konusunda hep ikilemdeydim, gece gündüz istihareye yatıyordum. O gece Hatice ile şiddetli bir kavgaya yaptık. Hüseyin Efendiyi ortadan kaldırmaya yemin ettim. İki gün fırsat kolladım, ikinci

⁶ Seyyidlerden birine verecekti.

gündü, Hatice köşe başındaki aktarda menekşe almak için dışarı gitti. Koşarak bebeğin odasına gittim, uykuda olan bebeği beşikten kapıp aldım, çuvaldızı koynumdan çıkardım. Fakat çuvaldızı alınının üstünden saplamaadan önce bebek uyandı ve ağlamasını beklerken yüzüme gülümsedi. Hanım Bacı! Neler hissettiğimi bilemezsiniz. Elim varmadı, gönlüm el vermedi, ne de olsa yüreğim taş değildi ki. Çocuğu tekrar yerine koydum ve odadan koşarak çıktım, o vakit kendi kendime dedim: İyi de çocuğun suçu neydi? Benim hesabım o kadınladır. Onu öldürmeden rahatlayamazdım.”

“Hanım Bacı! şimdi size anlatınca bile tüylerim diken diken oluyor. Fakat ne yapayım? Allah belasını versin, bütün bunlar kocamın yüzünden oldu. Beni bir yoğurtçunun kızına köle etti. Sizden uzak dursun! Toprağı bol olsun.”

Hatice'nin saçından birkaç tel çaldım, Rah Çaman Mahallesi'nde meşhur Yahudi Molla İbrahim'e muska yapması için götürdüm. Ateşe nal attım, Molla İbrahim ona kuvvetli bir Yahudi büyüsü yapması için benden 30 tümen aldı ve bana, bir hafta içinde Hatice'nin öleceği sözünü verdi. Fakat terslik bu ya bir ay geçti Hatice günden güne daha da semizledi, Uhud Dağı gibi güçlendi!... Hanım Bacı! benim muska, büyü, bu gibi şeylere inancım da zayıfladı.

Bir ay sonra, kışın başında, Geda Ali ağır bir hastalığa yakalandı, öyle ki iki kez vasiyet etti. Birkaç kez de ilaç niyetine ona türbe toprağı yedirdik. Geda Ali'nin durumunun çok ağır olduğu bir gece aktara zehirli su almaya gittim.

Zehri et yemeğinin içine koydum, karıştırıp demlemeye bıraktım. Kendim için dışarıdan hazır aldığım yemeği gizlice yedim. Doyduktan sonra Geda Ali'nin odasına gittim. Hatice iki kez “geç oldu artık yemeğimizi yiyelim” dedi. Fakat ona başımın ağrıdığını, iştahımın olmadığını, midemin boş kalmasının daha iyi olacağını söyledim.

Hanım Bacı! Hatice ilk ve son yemeğini yiyip uyudu. Kapı eşiğine kulağımı dayadım. Onun inlemelerini duyuyordum. Hava soğuk olduğundan kapılar tamamen kapalıydı. O yüzden ses tam olarak dışarı gelmiyordu. Bütün gece Geda Ali'ye refakat etme bahanesiyle başında bekledim. Sabahleyin titreyerek korku içinde tekrar kapıyı dinlemeye gittim. Çocuğun ağlama sesi geliyordu. Fakat kapıyı açmaya cesaret edemedim. Geda Ali'nin yanına geri döndüm. Hanım Bacı! ne halde olduğumu bilemezsiniz.

Sabahleyin herkes uyandığında, Hatice'nin odasının kapısını açmaya gittim, Hatice'nin kömür gibi kararıp öldüğünü gördüm. O kadar çok çırpınmıştı ki yorgan ve yatak her biri ayrı yerde duruyordu. Onu tekrar yatağına çekip yorganla üstünü örttüm. Çocuk ağlayıp inliyordu, odadan çıkıp havuz başına gittim, ellerimi yıkadım. Sonra kafamı döve döve ağlayarak Hatice'nin ölüm haberini Geda Ali'ye götürdüm.

Bana Hatice'nin ölüm nedenini soranlara, Hatice'nin uzun zamandan beri hamile kalmak için ilaç kullanıp kilo aldığını ve bu yüzden kalp krizi geçirdiğini söylüyordum. Kimse de benden şüphelenmedi, ama içim içimi yiyordu. Kendi kendimi sorguluyordum, bu üç kişinin canını alan ben miyim? Aynaya baktığımda kendimden korkuyordum. Yaşamak bana haram olmuştu. Türbeye gidip ağlayarak tövbe istiğfar ediyor, fakirlere para veriyor, fakat vicdan azabından kurtulamıyordum.

Kıyamet günü, kabir azabı ve Münker Nekir aklıma geliyordu. Ne halde olduğumu bir Allah bilir. O ara Kerbela'ya gidip af dilemeyi düşündüm. Çünkü Geda Ali de vaat etmişti erkek çocuğu olursa Kerbela'ya götürecekti, ama hep bir bahane ile erteliyordu, İstihare de iyi gelmemişi, Meşhed'e gidelim diyordu. O kadar erteledi ki, o da ölüp gitti.

Bu yıl böyle karar verdim, kendisinin de vasiyet ettiği gibi Geda Ali'nin bütün varlığını satıp paraya çevirdim. Sonra siz ve Meşhed'i Ramazan Ali Kazvin'den yola çıktığımızda bana sizi gösterdiler. Ben de sizinle birlikte yola çıktım. Yanımda gördüğünüz bana ana diyen genç Hatice'nin oğlu Hüseyin Bey'dir. Hikâyemi duymasın diye odadan çıkmasını istedim.

Hepsi ağzı açık bir şekilde Aziz Hanım'ın hayat hikâyesini dinliyorlardı. Aziz Hanım da gözleri dolu böyle devam etti:

“Şimdi Allah beni affedecek mi? Bilmiyorum. Kıyamet günü Hazret bana şefaet dileyecek mi? Hanım Bacı! yıllardır yüreğimdeki bu sızıyı birilerine anlatmak istiyordum. Şimdi anlattım ya sanki yüreğimdeki ateşe su serpildi. Ama kıyamet günü...”

Meşhed'i Ramazan Ali piposunun külünü dökerken, Hay babana rahmet! Biz niye buradayız ki?

“ Üç yıl önce Horasan'da sürücüydüm, iki zengin yolcu taşıyordum, yolda at arabası devrildi, yolculardan biri öldü, ötekisini de ben boğdum. Cebinde 1500 tümen buldum. Şimdi yaşlandım ya o paranın bana haram olduğunu düşündüm, parayı temizlemek için Kerbela'ya geldim. Bugün mollalardan birine danıştım ve parayı ona verdim. Molla 1000 Tümenini bana helal yaptı. İki saat bile sürmedi. Şimdi bu para annemin ak sütünden daha helaldir bana.”

Gelin Hanım Aziz Hanımın elinden nargileyi aldı, ağız dolusu dumanı havaya savurduktan sonra, biraz sessizlik oldu ve şöyle dedi:

“Şu bizimle gelen Şah Bacı Hanım var ya yol sarsıntısının ona kötü geleceğini biliyordum. İstiharede de kötü gelmişti, buna rağmen getirdim. Biliyor musunuz o benim üvey kardeşimdir. Eşi bana âşık olmuştu ve beni

onun üzerine kuma olarak aldı. Evde onu o kadar çok itip kaktım ki sonunda felç oldu. Babamın mirası ona kalmasın diye de onu öldürdüm.”

Aziz Hanım mutluluktan gözyaşı döküp gülüyordu. Sonra şöyle dedi: “demek siz ha...”

Gelin Hanım Nargilesini içerek dedi ki:

“Vaazda hiç duymadın mı? Ziyaretçiler niyet edip yola çıktıktan sonra ölürlerse affedilmiş olurlar.” Günahları ağaç yaprakları sayısınca olsa bile, niyet edip yola çıktıklarında bütün günahlarından arınıp tertemiz olurlar.”

Kaynakça

Erdebili, M. E.-R. (1993). *Sâdık Hidâyet der âyine-i âsâre*. Tahran: Eyman.

Hidayet, S. (h. 1383). *Üç damla kan*. Tahran: Jama Daran.

Hidayet, S. (2017). *Hacı Ağa* (5. bs.). (M. Kanar, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Moran, B. (1994). *Edebiyat kuramları ve eleştiri* (Genişletilmiş 8. bs.). İstanbul: Cem Yayınevi.

Özel, İ. (2011). *Erbain* (23. bs.). İstanbul: Şule Yayınları.

M. Fatih KÖKSAL, *Son Dönem Divan Şairlerinden Kütahyalı Vasfî Dîvânı*, Kesit Yayınları, İstanbul 2016, 230 s.

Ali YÖRÜR*

Zâhid ne siziñ ‘arsa-i dünyâ ne bizimdir
Eglenmeğe mescid size mey-hâne bizimdir
Vasfî

XIX. yüzyıl Klâsik Türk şiiri, şekil özelliklerini büyük oranda korumakla birlikte muhteva bakımından Klâsik döneme göre bazı farklılıklar gösterir. Bu dönem şiirinin karakteristik özelliklerinden biri de şairin yaşadığı çevreyi somut olarak şiirine aksettirmesidir. Bu asra gelene kadar klâsik dîvânlardan şairin hayatına dair işaretler, özellikle huyları, zevkleri, alışkanlıkları gibi sanatını oluşturan belirgin niteliklerini bulmak neredeyse imkânsızken, ısrarla ekolü takip eden bir zümreyi hariç tutarsak, XIX. yüzyıl şairleri bu hususta oldukça cömerttir. Nedim’le kısmen başlayan hayatı şiire dâhil etme veya şiirde gerçek hayat sahnelerine yer verme, bir Nedîm takipçisi olarak Kütahyalı Vasfî’de de vakidir.

Kütahyalı Ahmed Vasfî (1832-1876), zamanında şehrin önde gelen şairleri arasında olduğu halde daha vefatının üzerinden bir buçuk asır bile geçmemişken bugün hakkında çok az şey bilinen bir şahsiyettir. İstanbul’a gidemediği için payitaht çevrelerinde tanınmamış, bu sebeple de taşra şairlerinin ortak akıbetine duçar olarak şair tezkireleri ve diğer biyografik kaynaklarda yer alamamıştır.

*Doktora öğrencisi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı A.B.D. Türk Edebiyatı Bilim Dalı, ali.yorur@hotmail.com

Geliş Tarihi - Received: 27.09.2017

Kabul Tarihi - Accepted: 21.02.2018

Şairleri kabiliyetlerine göre *birinci sınıf, ikinci sınıf, üçüncü sınıf* gibi kategorize etmenin ne derece doğru olduğu tartışılır. Doğruluğu bir tarafa; neticede sübjektif ölçütlerle yapılmak zorunluluğu olan bir tasnifin ilmî bir yaklaşım olmayacağı kesindir. Bununla birlikte zevk-i selimin kılavuzluğuyla herkesin her sanatkâr hakkında yorum yapma hakkı elbette mahfuzdur. Vasfî, Klâsik şiirin tekniğine vâkıf, sanatlarına ve mazmunlarına hâkim, özellikle de yaşadığı dönemin şiir dünyası çerçevesinde başarılı bir şairdir. İşlediği konular, dil ve eda bakımından Vasfî, Nâbî ile Nedîm arasında bir şair olarak değerlendirilebilir. Klâsik şiirin genel geçer dil ve tarzından ziyâde, şuhâne tavrı ve sokak dilini kullanmasıyla Nedîm'in; yer yer sosyal konulara da parmak basan öğüt verici şiirleriyle de Nâbî'nin yolundadır.

M. Fatih Köksal'ın kişisel kütüphanesinde kayıtlı olan divanın yazma nüshası, M. Fatih Köksal tarafından hazırlanıp Mart 2016'da Kesit Yayınları tarafından *Son Dönem Divan Şairlerinden Kütahyalı Vasfî Divanı* ismiyle basılmıştır.

Kitabın birinci bölümü *Vasfî'nin Hayatı, Eseri ve Edebî Kişiliği* başlığını taşımaktadır. Bu bölüm, *Hayatı, Eseri (Dîvân)* ve *Edebî Kişiliği* olmak üzere üç alt başlıkta ele alınmıştır. Birinci alt başlıkta kaynaklara ve dîvânına göre Vasfî, mesleği, âmâ oluşu, iş çevresi, sanat çevresi, yaşadığı coğrafya, mahlası anlatılmıştır. İkinci alt başlıkta Dîvân'ın özellikleri anlatılmaktadır. Üçüncü alt başlıkta gazel şairi olarak Vasfî, Vasfî'de aruz tasarrufları, Türk aruzu ve Vasfî, kafiye, muhteva, edebî sanatlar, Vasfî'yi etkileyen şairler ve Vasfî'nin dili incelenmiştir.

Kitabın ikinci bölümü *Metin* başlığını taşımaktadır. Bu bölümde Dîvân'ın yazma nüshanın tavsifi, metni kurarken izlenen yöntem ve Dîvân'ın günümüz alfabesine aktarımı bulunmaktadır.

Kitabın son bölümünde kaynakça ve yazma nüshadan metin örnekleri de bulunmaktadır.

M. Fatih Köksal, bu Dîvân vesilesiyle *Türk aruzu* meselesini ele almış ve Klâsik dönemden çok farklı bir karakterde gelişen son dönem Dîvân şiirinin türlü özelliklerine Vasfî'nin edebî kişiliğini incelerken değinmiştir.

Şairler sadece kendilerini anlatmazlar; klâsik edebiyatımız gibi kuralları ve ölçüleri ve hatta konuları belirli bir edebiyatın mensupları bile ister istemez çağlarına ayna tutar, yaşadığı toplumun kabul ve retlerin, inanış, görgü ve algı âlemini, beklentilerini, insana ve dünyaya bakışını bize yansıtırlar. XIX. yüzyıl Klâsik Türk şiirinin tipik ama tipik olduğu kadar da orijinal bir temsilcisi olan Vasfî de önce eserinde çok andığı Kütahya'nın ve Kütahyalıların, geniş manada da Türkçemizin sanatkârıdır.

**Mustafa Gürbüz Beydiz, *Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi*,
Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2016, 308 s.**

Hacer Nurgül BEGİÇ*

Geçmişte farklı toplumlar tarafından kutsal sayılan hayvanlar farklı sembolik anlamlarla sanata taşınmıştır. İlkçağ toplumlarından günümüze süregelen bu gelenek farklı formlar kazanmış olsa da sanatın içinde her zaman yerini almıştır. Bugün kullandığımız Latin alfabesinin ilk harfi olan “A” harfinin “Alf/Alfa” olarak isimlendirilerek boğa veya öküz kafasından türetildiği düşünüldüğünde her yazımızda farkında olmadan hayvan kökenli sembolizm kullandığımızı unutmamız gerekmektedir.

Ülkemizde mitoloji denildiğinde akla gelen araştırmacıların başında Azra Erhat gelmektedir. Azra Erhat’ın “Mitoloji Sözlüğü” kitabı mitolojik kahramanları oldukça geniş ele almıştır. Tabii Azra Erhat’ı andığımızda Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaçlı’yı da unutmamak gerekmektedir. Halikarnas Balıkcısı’nın 1985 yılında yayımlanan “Anadolu Tanrıları” eseri Azra Erhat’ın “Mitoloji Sözlüğü” adlı yayınıyla da güçlenmektedir. Ayrıca, Halikarnas Balıkcısı’nın Azra Erhat’a yazdığı aşk dolu mektuplarda dahi Yunan mitolojisinin izleri takip edilebilmektedir. Yunan mitolojisine ait kahramanları ve hikâyeleri ilk onların satırlarını okuyarak başladığımız bu mitsel serüvenleri sonrasında Bedrettin Cömert tarafından yayımlanan ve 2010 yılında da üçüncü baskısını yapan “Mitoloji ve İkonografi” adlı kitaptan öğrenmek mümkündür. Bedrettin Cömert eserinde hikâyeleri olabildiğince sadeleştirdiği Yunan mitolojisi adlı kitap, arkeolojiye ve sanat tarihine ilgi duyan herkesin istifade edebileceği bir konuma taşınmıştır. Özkan Ertuğrul ise “Mitoloji İkona ve İkonografya” adlı eseriyle ilgili alanlarda öğrenim gören öğrenciler için önemli bir eser ortaya koymuştur. Mitoloji denildiği zaman akla ilk Yunan mitolojisi gelmektedir. Ancak tarihin ilk yazılı kaynaklarının ele geçtiği Mezopotamya coğrafyasında Sümerlilerin milli kahramanı Gılgamesh ve onun destanı mitolojik metinler arasında kronolojik anlamda ilk sıraya konulması gereken

* Doç. Dr., Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, begicnurgul@gmail.com

Geliş Tarihi - Received: 27.12.2017

Kabul Tarihi - Accepted: 15.02.2018

önemli bir metindir. Sümerlileri çok iyi tanıyarak bize aktaran önemli bir bilim insanı olan Muazzez İlmiye Çığ ve onun “Uygarlığın Kökeni Sümerliler I-II” ile “Gılgamesh Tarihte İlk Kral Kahraman” adlı eserleri Sümer toplumu hakkında bilgi verdiği kadar Gılgamesh destanıyla ilgili bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Sümer mitolojisiyle ilgili adını anmadan geçemeyeceğim Samuel Noah Kramer’in “Sumerians (1963)”, “Tarih Sümerle Başlar (1998)” ve “Sümer Mitolojisi (2001)” eserleri başucu kitapları olarak kullanılmaktadır. Sümer toplumu kadar önemli iki medeniyet vardır ki bunlardan biri Mısır diğeri ise Hititlerdir. Ülkemizde Mısır kültürü ve inançlarıyla ilgili yerel özgün yayına pek rastlanmamaktadır. Genellikle Türkçeye çevrilmiş Mısır kültürüyle ilgili kitaplardan söz edilebilir. Bunlar arasında 1984 yılında ülkemizde yayımlanan Albert Champdor’un (S. Tahsuğ, Çev.) “Eski Mısır’ın Ölüler Kitabı” ve George Hart’ın 2012 yılında basılan “Mısır Mitleri” adlı eserleri kısaca söylenebilir. Ancak Mustafa Gürbüz Beydiz kitabında Mısır mitolojisiyle ilgili yabancı kaynaklardan da yararlanmıştı. Örnek olarak Wallis Budge’nin 1904 yılı gibi eski bir tarihte yayımladığı “The Gods of The Egyptians or Studies in Egyptian Mythology”; yine 1920’li yıllarda basılmış George Rawlinson’un “Ancient Egypt” eseri verilebilir. Anadolu arkeolojisi denildiği zaman akla gelen ilk araştırmacıların başında Ekrem Akurgal gelmektedir. Onun “Anadolu Kültür Tarihi (2005)” ve 2014 yılında yeni baskıları yapılan “Anadolu Uygarlıkları” eserleri Anadolu’da egemenlik kurmuş medeniyetler hakkında bilgiler vermektedir. Bu medeniyetlerin başında elbette ki Hititler gelmektedir. Hititler’in sosyal hayatı, kültürü ve sanat eserlerini bu kitaplardan tanımak mümkündür. Bunun yanında Muhibbe Darga’nın “Hitit Sanatı (1992), Ahmet Ünal’ın “Hitit Derinde Anadolu I-II” eserleri önemlidir. Türk mitolojisi ise kültürümüzün inanç kökenlerini öğrenmemizi sağlamaktadır. Bu alanda Yaşar Çoruhlu’nun “Türk Mitolojisinin Ana Hatları (2012)”, Jean-Paul Roux’un “Eski Türk Mitolojisi (2011) ve Yaşar Kalafat’ın “İslamiyet ve Türk Halk İnanışları” adlı eserler yayımlananlardan sadece birkaçıdır. Mustafa Gürbüz Beydiz’in yazdığı bu kitap ilkçağ medeniyetlerinden başlayan mitsel yolculuğu hayvanlar öznesi üzerinden ele almıştır ve bugüne kadar yazılmış olan geniş kapsamlı bir araştırmanın sonucu olarak okuyucuya sunulmuştur. Sümer, Mısır, Hitit, Çin, Hint, Türk, Anadolu, Kelt mitoslarına da yer vermiştir. Dolayısıyla evrensel inançlarla ilgili bilgi sahibi olmamızı kolaylaştıran, hepsini tek bir kaynaktan toplayan bir konumdadır. Özgün ve geniş bir araştırma referansına sahip bu kitap güzel sanatların her alanında rahatlıkla değerlendirilebilir.

Çankırı Karatekin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Temel Sanat Bilimleri Bölümünde öğretim üyesi olan Mustafa Gürbüz Beydiz, Hacettepe Üniversitesi Protohistorya ve Önasya Arkeolojisi bölümünde “Akeramik Neolitik Çağda Tasvirî Sanat Eserleri” adlı teziyle lisans; Gazi Üniversitesi Sanat Tarihi bölümünden “XVI. Yüzyıldan XIX. Yüzyıla Osmanlı Gemi Tasvirleri” adlı teziyle yüksek lisans; İstanbul Üniversitesi Sanat Tarihi

Bölümünden ise “İstanbul Deniz Müzesindeki Kayıklar ve Gemilerde Kullanılan Ağaç Süslemeler (1828-1918)” adlı teziyle de doktora derecesini almıştır. 2014 yılında “Osmanlı Gemi Tasvirleri” adlı Kabalcı yayınlarından yayımlanmış bir başka eseri daha bulunmaktadır. Araştırma konularıyla ilgili çok sayıda konferans vermiş, söyleşi düzenlemiş, bildiri sunmuş, farklı dergilerde bilimsel ve aktüel makaleler yayımlamıştır.

Mitolojiden Sanata Hayvan İmgesi adlı kitabı, onun uzun bir araştırma sürecinden sonra kaleme aldığı özgün çalışmasıdır ve 2016 yılında Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından basılmıştır. Kitapta eski çağlardan itibaren farklı toplumlar tarafından genellikle totem kabul edilmiş on beş farklı hayvan türünü ve o hayvanlara ait inançları, mitolojileri ele almıştır. Konuları anlatırken o hayvanların sembolize ettiği anlamları sanat eserleri üzerinden okuyucuya sunmuştur. Hayvanlar alfabetik olarak “Aslan, At, Ayı, Balık, Baykuş, Boğa, Geyik, Güvercin, Kartal, Keçi, Kedi, Koyun, Köpek, Kurt, Yılan” başlıkları altında sıralanmıştır.

Hayvanlar kendi içinde mitolojik olarak değerlendirilmiştir. Toplumlarda her hayvanın yeri ve anlamı farklıdır. Bu nedenle her hayvan Sümer kültüründen başlamak üzere Mısır, Hitit, Çin, Hint, Kelt, Kızılderili, Türk, Anadolu ve hatta semavi dinlerde (Musevi, Hristiyan ve İslam) bahsi geçen konular üzerinden değerlendirilmiştir.

Ana tanrıçanın koruyucusu aslanların farklı toplumlarda farklı anlatım çeşitliliği içinde ama benzer sembolik ifadelerle ele alındığı, atın mağara resimlerinden itibaren çok sevilen ve değer verilen bir hayvan olduğu, ayının özellikle Çin ve Kelt kültürlerinde değer verildiği, doğa ata olarak kabul görüldüğü boğa figürünün neredeyse tüm toplumlarda gücü sembolize ettiği, balığın ise bereketle ilgili sembolize edildiği kısaca belirtilmiştir. Diğer hayvanlarla ilgili mitolojik anlatımlar bu çerçevede incelenmiştir. İncelenen hayvanlar arasında en çok aslan, balık, boğa, kartal ve yılan gibi hayvanların totem olarak çok benimsendiği anlaşılmıştır. Konular görsellerle desteklenmiştir ve kitapta toplamda 249 adet fotoğraf kullanılmıştır. Bu da okuyucunun zihninde konunun anlaşılmasının daha kolay olmasını sağlamak ve mitolojinin sanata nasıl yansıdığını göstermektedir.

Akademik nitelikte yalın bir dille yazılan kitabın; halk bilimi, halk edebiyatı, arkeoloji, sanat tarihi ve güzel sanatlar bölümlerinde okuyan öğrencilere faydalı olacağı inancındayım. Çünkü kitap, bilimsel araştırmalar yanında, çeşitli sanat eserlerindeki hayvan figürlerinin neyi sembolize ettiği konusunda genel kültürümüzü arttıracak özelliğe sahiptir. Bu açıdan eserin kütüphane ve araştırmacılar da başucu kitabı olarak bulunması gerektiği kanaatindeyim.